

ירחון תורני יתד המאיר

לזכרון עולם בהיכל ה'

ירחון "יתד המאיר" מוקדש לזכרון ולכבודו של
מו"ר עט"ר, פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו, שר התורה
ועמוד ההוראה, גאון ישראל ותפארתו,
מרחבינו **עובדיה יוסף** זצוקללה"ה
רבן ומאורן של ישראל זיע"א

התוכן

סימן רז-רח פאר הדור והדרו, מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל	
3 אמירת "סליחות" קודם תפילת מנחה	
6 חיבור "פתיל צף" ביום טוב	
סימן רט הרב שריה דבליצקי	
7 דברי התעוררות לחודש אלול ועשרת ימי תשובה	
סימן רי הרב ברוך צבאן	
9 בדין ברכת שקדים ירוקים, ואם מברכים עליהם "שהחיינו"	
סימן ריא הרב אליהו עבוד	
11 הזמן המובחר לאמירת הסליחות	
סימן ריב הרב אברהם ישעיהו דיין	
13 אמירת 'אוחילה לאל' ביחיד או עם הש"ץ	
סימן ריג הרב שמואל זכאי	
19 בענין שכח רצה והחליצנו בסעודות שבת	
סימן ריד הרב יעקב ישראל אברג'ל	
22 בדין שכח רצה והחליצנו בסעודות של שבת [ועוד עניינים שונים]	
סימן רטו הרב אלקנה ישראל	
26 שכח "רצה והחליצנו" בסעודת שניה אחר שאכל בקידוש	
סימן רטז הרב יוסף אלהנן סערון	
28 אגורה באהלך עולמים	
29 בענין כיבוס ותספורת במוצאי ת"ב (וביאור חילוקי המנהגים בזה)	
סימן ריז הרב יחזקאל מועלם	
36 בדין שמיעת כלי שיר בזמן הזה	
סימן ריח יתדות - מכתבים הערות ותגובות בנושאים שונים	
40 מכתב מכת"ק של הג"ר יעקב יוסף זצ"ל	
סימן ריט הרב יהודה חטאב	
53 הערות בסידור התפילה - לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי	
סימן רכ הרב אליהו ישראל תורג'מן	
53 עמודי גולה - הגאון רבי עבדאללא סומך זצוק"ל	
סימן רכא הרב עובדיה חן	
57 הכתיבה במשנתו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (ט)	
58 סוף דבר / סיכום שנת הי"ג של הירחון	

ירחון תורני "ירתד המאיר"

להצטרפות והרשמה, ולמשלוח מאמרים הערות ותגובות:

ת.ד. 114 צפת < פקס: 04-6925148 < 04-6923381 (שלוחה 5), בשעות לפנה"צ.

דואר אלקטרוני: teshuva1@012.net.il ||| 6925148@gmail.com

© כל הזכויות שמורות! < דמי מגוי לשנה: 70 ש"ח בלבד (ניתן לשלם גם בה"ק בצק או ב"ויזה").

לפרסום ספרים חדשים שיצאו לאור יש לשלוח 2 עותקים למערכת

חיי עולם

מאמרים מתורתם של רבנים תלמידי חכמים שהסתלקו לעולם שכולו טוב, נ"ע. ונקרא שמו "חיי עולם" ע"פ הגמרא (יבמות צז.) "אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר... מאי קראה דובב שפתי ישנים...". ופירש רש"י (בכורות לא:) "הנאה היא לו שדומה כחיי"

סימן רז

פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו מרב רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

אמירת "סליחות" קודם תפילת מנחה

מעלת תדיר ומקודש אלא במצוה על חבירתה, אבל לא בדבר הרשות. ע"ש. וכן כתב הגאון רבי יצחק בלאזר בשו"ת פרי יצחק ח"ב (סי' 6) בד"ה ועוד הנה וז"ל: ונ"ל דהא דקי"ל תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, היינו בשתי מצות שהן חיוביות, אבל מצוה שהיא רשות יכול להקדימה למצות חובה, אע"פ שהחובה היא תדירית, שהרי ודאי מותר לאדם לעשות דבר הרשות קודם מצוה. ע"ש. וע"ע בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (פארוס סי' 3), ובשו"ת דבר יהושע ח"א (סי' פ). וה"נ סליחות לגבי מנחה הו"ל כדבר הרשות. וגדולה מזאת אמרו (נרכות כז:), דתפלת ערבית רשות, דהיינו לגבי מצוה נקראת רשות, כמ"ש התוס' (נרכות כז. ויומא פז:). וכיו"ב כתב במעשה רב (סי' קפא), דמה שאמרו בסוכה (כז.) שאכילת מצה בלילה הראשון של פסח חובה, מכאן ואילך "רשות" אינו קורא לה רשות אלא לגבי הלילה הראשון, ואע"פ כן המצוה של אכילת מצה היא כל שבעת ימי הפסח. וע"ע בשאגת אריה שם שכתב, דהא דאמרינן דמנחה קודמת למוסף משום שהיא תדירה, היינו ברוצה עתה להתפלל, אז צריך להקדים התדיר, אבל באינו רוצה להתפלל עתה, הרשות בידו להקדים תפלת מוסף, כיון שעדיין לא יעבור זמן מנחה. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין, שאין מצות קדימה למנחה על הסליחות, כיון שרוצה אח"כ להתפלל מנחה סמוך לדמדומי חמה, שנאמר יראוך עם שמש, כדאיתא בברכות (כט:), בעת שעדיין לא עבר זמנה. [ואע"ג דלייטי עלה במערבא, משום דאתי למיטרד, כתב הגרי"ח בבן איש חי (פרש"י ויקהל אות 3), שכל שיש שם מנין שממתינים למנחה עד זמן דמדומי חמה לא שייך בהו

לכבוד ידידנו הדגול והנעלה רב חביבאי דיתיב בתוני דלבאי הרב הגאון רבי שלמה מן ההר שליט"א, הרב דבית וגן ירושלים.

אחרי עתרת החיים והשלום, קבלתי את אגרתו המעולפת ספירים, מקושרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל. ומה שהעיר בדבר מה שיש נוהגים שבחודש אלול אומרים סליחות קודם מנחה, כי אין ביכולתם לקום באשמורת, והקשה שאיך מקדימים הסליחות למנחה, והרי מנחה תדירה, וקי"ל תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם.

הנה מנהג הספרדים כמ"ש מרן בש"ע (סי' תקפא), לקום באשמורת לומר סליחות מראש חודש אלול והלאה. וכ"כ הר"ן (פ"ק דר"ה טז.), שיש מקומות שנוהגים לומר סליחות כל חודש אלול. ע"ש. אולם לא פשט מנהג זה בכל המקומות, ואחינו האשכנזים מתחילים לומר סליחות בשבוע שחל בו ראש השנה, ועכ"פ אינו חובה אלא רק מנהג. ולגבי תפלת מנחה שהיא חובה, הסליחות נחשבות כדבר הרשות, וכל רשות לגבי מצוה לא שייך הכלל דתדיר קודם, כמ"ש השאגת אריה (סי' כז), שמותר להתעסק בדבר הרשות קודם עשיית המצוה, שאין

*תשובות אלו נמסרו בהשתדלות תלמידו הג"ר אליהו שטרית שליט"א, ובסיועם של מוה"ר הג"ר משה יוסף שליט"א, ויד ימינו של מרן הר"ר צבי חקק שליט"א. תשובה להם. ויעמוד מליץ יושר בעדם. אמן. ומשורות אלו תצא הקריאה, לכל מי שיש בידו כתבי-יד ממרן רבינו הגדול זיע"א, תשובות ומאמרים בהלכה ובהנהגה, שישלחם אלינו ונפרסמם בעז"ה לזיכוי הרבים. המערכת.

טירדא, ולכן רבינו האר"י היה נוהר מאד שלא להתפלל מנחה אלא עם דמדומי חמה, כמ"ש בשער הכוונות (דף נב ע"ב). וכ"כ בערוך השלחן (סי' נל), שסברא גדולה היא שהמתפלל בצבור קבוע, מותר להתפלל בדמדומי חמה, ואין לחוש לטירדא. וכ"כ בשו"ת חיים עולם נטע (פארום סי' ס עמוד טו). ע"ש. וכן ראיתי בכמה מקומות שמקדימים סליחות למנחה, ויש להם על מה שיסמוכו.

איברא דמ"ש השאגת אריה (סי' כב) ד"ה וא"ת, שגם אם מקדים מצוה שהיא מדברי סופרים על מצוה של תורה אין כאן זילותא למצוה של תורה, דהו"ל כמקדים דבר הרשות לשל מצוה, דלית לן בה. הילכך מצוה מדברי סופרים שהיא תדירה קודמת לשל תורה שאינה תדירה. והוכיח כן מדקי"ל שברכת היין קודמת לקידוש, ומשמע שאפילו אם לא התפלל צריך לברך על היין תחלה. ע"ש. [ובשו"ת חלקת יואב חאו"ח (סי' ג) ד"ה וגם, הסכים לדברי השאגת אריה. ע"ש. וכ"כ השואל ומשיב רביעאה (סי' ס' ריט) ד"ה ובזה, ומסתמך ואזיל על דברי השאגת אריה. וכ"כ מהרי"ח ליפא מייזליש (פנהומי לזכרות יד). וע"ע בשו"ת היכלי שן תנינא (סוף סי' ו). ע"ש]. אין דבריו מוסכמים. ע' פני יהושע (זכרות נא), אהא דאמרי בית הלל שברכת היין קודמת לברכת הקידוש (משום שזכרת היין מדינה), שהקשה דהא מצות קידוש הו' דאורייתא (זכרות כ), ובכל דוכתא משמע בפשיטות שלעולם יש להקדים דאורייתא לדרבנן, [וכ"כ בשו"ת שב יעקב (סי' כב) ד"ה והנה], ואין להשגיח במידי דתדיר. ותירץ דמצות קידוש דאורייתא יוצא ידי חובתו בתפלה, אלא דרבנן תקינו שיחזור ויקדש על היין. ע"ש. גם הצ"ח (זכרות נא) הקשה, שהרי מצוה דאורייתא חשיבא מקודש נגד מה שהוא מדרבנן, ובזבחים (ז') מבעיא להו בתדיר ומקודש איזה עדיף להקדימו. ותירץ ג"כ שלמצות קידוש מן התורה יוצאים בתפלת ערבית שחותם בה מקדש השבת. ולפ"ז נשים שלא מתפללות ערבית, ובקידוש חייבות הן מן התורה כדאיתא בברכות (כ), אם מקדשות לעצמן צריכות להקדים קידוש היום על ברכת היין. ע"כ. והגאון מצפה איתן (זכרות נא): הביא תירוץ הפני יהושע שבתפלה יוצאים י"ח קידוש מן התורה. וכתב עליו, ואינו נכון, דהא בפסחים (קז:) יליף בגו"ש שצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש, ובתפלה אין הזכרת יציאת מצרים.

(ובמצפה איתן (זכרות ד): הביא דברי השאג"א שאין דין קדימה למצוה דרבנן על מצוה של תורה, והסכים לזה). ע"ש. ובמחכ"ת מ"ש הפני יהושע והצ"ח שיוצאים י"ח קידוש מן התורה, סברא זו נאמרה כבר בדברי הראשונים. ע' הריטב"א שבת (כג:) וז"ל: או דילמא קידוש היום עדיף (מנר מנוכס), משום דתדיר. וא"ת ולימא קידוש היום עדיף דהוי דאורייתא, וי"ל דמדאורייתא יכול לקדש על הפת, אי נמי אפשר שיוצא י"ח קידוש בתפלה. וכ"כ הריטב"א עוד (זכרות סט): שיוצאים י"ח קידוש בתפלה, כמו שאנו עושים ביוהכ"פ שחל בשבת, שאין שם קידוש אלא בתפלה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"ד (סי' נה), שיוצאים י"ח קידוש בפסוקים הנזכרים בתפלה בקריאת ויכולו השמים וכו' ובפסוקי ושמרו בני ישראל את השבת, ובאו אנשי כנה"ג ותיקנו להזכירו בתפלה, וקבעו לו קידוש על הכוס. ע"ש. וכ"כ רבינו מאיר המעילי בספר המאורות (זכרות כ: עמוד עג), שקידוש על היין או על הפת מדרבנן, דמדאורייתא בזכירתו בתפלה יוצא. ע"ש. וכ"כ רבינו ישעיה מטרנני בספר המכריע (סי' עא) וז"ל: והנכון בעיני שאדם יוצא י"ח הקידוש בתפלה שחותם בה מקדש השבת. וכ"כ עוד בתוס' רי"ד (פסחים קו). ע"ש. ולפ"ז צ"ל שלדעת הראשונים הנ"ל הגו"ש דפסחים (קי:) שצ"ל זכר ליציאת מצרים בקידוש אסמכתא בעלמא היא, אי נמי כיון שמזכירים יציאת מצרים בברכת ק"ש הסמוכה לתפלה יוצא בה י"ח קידוש מה"ת. וכ"כ בספר שבילי דוד (סוף סי' נעא), ובחי' המהר"ם שיק על המצות (מנחם לא). וכ"כ המשנה ברורה (סי' נעא). ועוד.

ובעיקר דין קדימה במצוה דאורייתא שיש לה דין מקודש על מצוה דרבנן, חזר על זה הנודע ביהודה קמא (פארום סי' נט), לענין ברכת זמן וברכת סוכה בליל יו"ט שני, שמכיון שברכת הסוכה דאורייתא, וברכת הזמן ביו"ט שני מדרבנן, ברכת הסוכה קודמת, משום דמצוה דאורייתא נקראת מקודש לגבי דרבנן. ע"ש. וראיתי בשו"ת עמודי אור (סי' לו) שכתב ע"ז, שאינו מוכרח, דהא קי"ל כב"ה (זכרות נא), שיש להקדים ברכת היין לקידוש, אע"ג שהקידוש הו' דבר תורה וברכת היין אינה אלא מדרבנן. ע"כ. ואשתמטיתה דברי הנוב"י בספר הצ"ח ברכות (נא): שתירץ, שמכיון שהתפלל ערבית וחתם מקדש השבת יצא י"ח קידוש מה"ת.

וכו', ותיפוק ליה דפרשה ראשונה מן התורה, וראוי להקדימה לפרשה שניה שהיא מדרבנן, אלא ודאי שגם פרשה שניה מן התורה. ע"ש. הא קמן דפשיטא ליה שיש קדימה למצוה דאורייתא על מצוה דרבנן. והסתמך עליו בשו"ת אבן הראשה (ר"ס ז). וע"ע בשו"ת קרית חנה דוד ח"א (ס"י כו). [וע"ע בשו"ת חסד לאברהם תאומים קמא סוף סי' ב ד"ה והשנית, ובארצות החיים (ס"י כה) ארץ יהודה בד"ה ויש להסתפק, ובשו"ת זכר יהוסף (ס"י רכג, דף יט ע"ד) מ"ש ע"ד בזה על דברי הפר"ח]. והנה השאגת אריה (ס"י ז) ד"ה עוד הביא, הביא דברי הפר"ח הנ"ל, וכתב ע"ז, ואינה ראייה, דאע"ג דפרשת והיה אם שמוע אינה מן התורה, שפיר שאל למה קדמה לה פרשת שמע שהיא מן התורה, שאין לה דין קדימה מטעם זה, שהרי קי"ל כבית הלל שברכת היין קודמת לקידוש, אע"ג דברכת היין היא מדרבנן, והקידוש מן התורה, ומשום שאין קדימה במצוה של תורה על מצוה של סופרים כלל. ע"כ. וכתב ע"ז הגאון רבי דובריש מייזליש, בחידושי הרד"ם (דף עו ע"ג), ולדעתי נראים דברי הפר"ח. וכן כתב הנוב"י (ס"י לו), שמצוה דאורייתא נקראת מקודש נגד מצוה דרבנן. ומה שהקשה מברכת היין שקודמת לקידוש, התם כיון שכבר התפלל ואמר מקדש השבת, הקידוש על הכוס הוי מדרבנן. ואפילו עדיין לא התפלל, כיון שאמר פסוקי ויכולו השמים אין חיוב מן התורה לומר נוסח הקידוש, שנוסח הקידוש הוא תיקון של כנסת הגדולה. (כדאיתא בצרכות לג.). וכ"כ בשו"ת אורח לחיים (מא"ס ריש ס"י א). ע"ש. וע"ע בשו"ת אמרי אש (מא"ס ס"י ג) דס"ל שהלכה כהנודע ביהודה והפני יהושע, שיש קדימה לדאורייתא על דרבנן, ודלא כמ"ש השאג"א דמצוה דרבנן לגבי דאורייתא כרשות לגבי מצוה שאין בה דין קדימה. והוא רחוק. והרי [הפרי חדש] והפני יהושע והצל"ח חולקים עליו. ע"ש. [וכן נראה מדברי הריטב"א (שנח כג)]. ע"ש. וכן בשו"ת לבושי מרדכי (מא"ס ס"י נו) העיר ע"ד השאג"א לפי דברי הרמב"ם (בספר המנוח שרש א, ובהלכות ממרים פ"א ה"ג), דכל מיילי דרבנן איכא בהו לאו דלא תסור, ואיך יתכן לחשוב מצוה דרבנן כדבר הרשות לגבי דאורייתא. וכיו"ב כתב החתן סופר שער הטוטפת (עמוד קלו), ובקובץ על יד (פכ"ט מהל' שנת ה"ו). וכן העיר בשו"ת לחם שערים (ס"י כא, דף טו סע"ג). וכן בשו"ת שאילת יעקב (ס"י קכו אות ד) כתב לתמוה על

וכנ"ל. ומ"ש בחמדת ישראל (דף קלה ע"ג) ד"ה אמנם, שהוא דוחק גדול, אינו דוחק, שרוב ככל העולם מתפללים ערבית קודם הקידוש, פרט ליחידים בודדים, ואזלינן בתר רובא. ויש לדון על מה שסיים הצ"ח שהנשים שאינן מתפללות אם מקדשות לעצמן, ברכת הקידוש תחלה, שי"ל דלא פלוג רבנן, אלא אזלינן בתר רובא דעלמא. וכן העלה בקובץ על יד (פרק כט מהל' שנת ה"ו). ע"ש. (וכיו"ב השיג בשו"ת עמודי אש (דף נא ע"ג) על הרב מלא הרועים מע' תדיר. וכן העיר הרה"ג המו"ל חתן סופר שער הטוטפת (עמוד קלו) ע"ד המלא הרועים). [וע' בישועות יעקב סי' תרסא, ובשו"ת מחזה אברהם (ס"י קכו, דף קמח ע"ג), מה שהעירו על הנוב"י בזה]. והגאון אור שמח (פ"ו מהל' סוכה) בד"ה וראיתי, הביא סברת הנודע ביהודה הנ"ל, וכתב, אבל בשו"ת שאגת אריה כתב, שאין כאן מעלת קדימה כלל, דמצוה דרבנן הוי כדבר הרשות גבי דאורייתא, ואין להקפיד על הקדמת דבר הרשות לדבר מצוה, "וסברתו ברורה". ע"ש. וכ"כ הגאון ר' צדוק הכהן מלובלין בספר משיב צדק (דף לא ע"ג). (וע"ע צרכות דברי מלבי"ל מא"ס סוף ס"י טו). והגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (מא"ס ס"י מט אות ג) כתב בפשיטות כדברי הנוב"י. וכ"כ הפמ"ג (ס"י מפט מא"ס ס"ק טו). וע"ע בשו"ת יד אליהו מלובלין (ס"ס מא) שכתב, שלדעת הרמב"ם דמצות ספירת העומר בזה"ז דאורייתא, אם לא התפלל ערבית ולא ספירת העומר, יקדים ספירת העומר משום דחשיבא מקודש. (וק"ק דהא אכתי לא קרא ק"ש דהוי נמי מדאורייתא. ומצוה ג"כ לסמוך גאולה לתפלה של ערבית כדאמרינן בברכות (ד:). ולדעת רוב הפוסקים ספירת העומר אינה אלא מדרבנן, הילכך נראה שתפלת ערבית קודמת. ושו"ר כן בשו"ת לחם שערים (ר"ס כא). וכיו"ב כתב הגאון רעק"א (ס"י מפט סק"ד), דההבדלה שהיא דאורייתא קודמת לספירת העומר דרבנן, אלא שהגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ס"י מח) בד"ה עוד (הא) העיר על דברי הגאון רעק"א, שאין זה מוכרח כלל, כמבואר בשאג"א (ס"י כג), שאין קדימה למצוה דאורייתא על מצוה דרבנן. ודבריו מוכרחים. ע"כ). ובשדי חמד (מע' ח כלל מט) דייק כן מדברי הרדב"ז בתשובה (מא"ס ס"י נה), דס"ל שאין דין קדימה למצוה דאורייתא על דרבנן. ע"ש. וע' בפרי חדש (ס"י מז) ד"ה אמנם שהוכיח מהא דתנן למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע (כדלהלן)

מסובין וקדש עליהם היום, מביאים כוס יין ואומרים עליו קדושת היום וכוס שני אומרים עליו בהמ"ז. וסתם וקדש עליהם היום משמע דמיירי אפילו ביו"ט שקידוש היום מדרבנן, כמ"ש המג"א (סי' רע"א), ומקדימין קידוש יו"ט דרבנן לבהמ"ז דאורייתא. ע"כ. ואי משום הא לא איריא, כי רבו הפוסקים דס"ל שגם קידוש יו"ט מן התורה. כמבואר בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ סי' נד), ובשטה מקובצת (ני"א ד:). בשם הריטב"א. וע"ע בשו"ת עמודי אש (סי' ז אות יז, ד"ג ע"ג) שכתב, ומצאתי לשני שרי צבאות ישראל הרמ"ה והרשב"א בעל התוס' דס"ל דקידוש יו"ט הוי דאורייתא, בספר כתב אל רסאייל (עמוד קמ"ח). ע"ש. וכן בשו"ת בנין של שמחה (מ"א סי' י"א אות ג) הוכיח במישור שלדעת רבינו יונה קידוש יו"ט דאורייתא. וע"ע במש"כ בשו"ת חזון עובדיה (על ליל פסח סי' ז עמוד כ"ה). וע"ע בספר המכתם (פסחים ק). בד"ה כתב הרב, שכתב, ולכך מקדש קודם ברכת המזון, מכיון שלא גמר סעודתו עדיין לא נתחייב לברך בהמ"ז, וכיון שלכבוד שבת הוא מפסיק, על כרחו מקדש תחלה. ע"ש. וכ"כ המאירי (פסחים ק). ד"ה ונשוב. ע"ש.

השאג"א בזה. ע"ש. וכן דעת הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סי' מ"ט). וע"ע בשו"ת כרם שלמה קוטלר (סי' מ"ט). והנה בשו"ת הרדב"ז מכת"י (סי' ס"א) נשאל על אמירת ויכולו בערבית ליל פסח שחל בשבת, אם הוא קודם להלל, כיון שהוא תדיר, או ההלל קודם, והשיב, דלא אמרינן תדיר קודם אלא בזמן ששתי המצות שוים, או ששניהם מצוה או ששניהם מנהג, אבל כאן שההלל מצוה שמברכים עליה אקב"ו לגמור את ההלל, ואע"פ שאומרים הלל גם עם ההגדה, הרי חולקים אותו לשתיים, ולכן אין מברכים עליו, אבל ההלל שאומרים בבית הכנסת הוא עיקר המצוה, שעליו מברכים, ואילו אמירת ויכולו שאחר התפלה אינה אלא מנהג, שכבר אמרו ויכולו בתפלה של ערבית, לפיכך ההלל קודם לויכולו. ע"כ. אולם הפרי חדש (סי' מ"ט) חלק עליו, וכתב שאמירת ויכולו קודמת. גם מהריק"ש הביא דברי הרדב"ז, וכתב, שלא נהגו כן. וכן כתבנו להלכה בספר חזון עובדיה (ה"ל פסח, עמוד לו). וראיתי בספר שם ישראל ברכות (פ"ז משנה ז) שהעיר על מ"ש הפר"ח דמצוה דאורייתא קודמת לדרבנן, מהא דתניא (נפסחים ק). בני חבורה שהיו

סימן רח

חיבור "פתיל צף" ביום טוב

ג' אלול התשע"ב

לכבוד רבן של כל בני ישראל, מרן מלכא אביר הרועים, הראשל"צ אור עולם רבינו הקדוש עובדיה יוסף (שליט"א). שלום רב לאוהבי תורתך, תכתבו ותחתמו לחיים טובים, אכ"ר.

רצינו לדעה למען זיכוי הרבים לפני יום הדין הגדול והנורא, אם מצאנו חן בעיניך עט"ר. מהי דעת המלך שליט"א מופה"ד נר"ו בדין "פתיל צף" ביו"ט. כלומר, האם מותר לחבר הפתיל צף ביו"ט או אסור משום מתקן מנא.

רבותינו אחרוני זמנינו הספרדים לא מצינו התייחסותם בנושא, וידינו יד כהה הגיעה עד לאחרוני הפוסקים האשכנזים והם העלו להקל. ואלו הם: ספר שש"כ החדש (פרק יג הלכה כד), וספר אורחות שבת ח"א (דף רצד סעיף עד). ולנו הספרדים היוצאים ביד מרן מלכא נר"ו, רוצים לדעה מהי דעתו דעת עליון בנד"ד, יורנו רבינו ושכמ"ה. החותם בגילה ורעדה ובאהבה עזה למו"ר.

הדל והקטן מכולם עבד לעבדי ה' ארז גבו ס"ט, רחובות.

כ"ה אלול [תשע"ב]

תשובה: "יש להקל ביום טוב".

עובדיה יוסף.

כ"ה אלול
יש להקל ביום טוב
עובדיה יוסף

*תשובה זו נמסרה לנו ע"י נאמן ביתו של מרן זיע"א, המשב"ק ר' צבי חקק שליט"א, כהמשך למכתב שכתב הרב השואל (הרצ א"ז ג"ז) ב"יתד המאיר" סיון תשע"ד (סימן קע"ג אות א), לדייק ולהוכיח מתשובת מרן זיע"א ביבי"א (מ"א מ"א סי' כ אות א), דס"ל להתיר בזה. וכעת באו הדברים מפורשים בכת"ק הטהור של מרן זיע"א. המערכת.

סימן רט

הרב שריה דבליצקי

מח"ס קיצור הל' מועדים ר"ה ויוהכ"פ, אני לדודי, ועוד.

בני ברק

דברי התעוררות לחודש אלול ועשרת ימי תשובה

א. בזוה"ק פרשת פקודי (דף רמט ע"ב) מבואר דעל ידי מלה דלא אצטריכא מטנפי פומיהו ולא אשתמע צלותהון מ' יום, אם כן כמה וכמה צריך להזהר שלא להיכשל בדברים בטלים בימים קדושים אלה, ואצ"ל בדיבורים אסורים, בכדי שתשמע תפילתו בימים האדירים הבאים, וזה ח"ו בדיבורים אסורים ובדברים בטלים, ואנו שאין בכוחנו להזהר עד כדי כך להיותנו מעורבים בין אנשים, לכן עלינו בל"ג עכ"פ להזהר מאד בכו' ימים אלו לנהוג כפי הרמב"ם בפירושו למסכת אבות פרק א' משנה י"ז אשר שם שפט בצדק וחילק את הדיבור לחלקיו, וכתב, שהחלק השלישי הוא הדבור הנמאס וזהו דברים בטלים לדעתו, עיי"ש, והוא נקיל למי שמתרגל בזה.

ב. במאמר הכתוב (ירמיה ב' לה) הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי. יש לעורר בזה טובא אשר כידוע בעוה"ר עבירה גוררת עבירה ואנו משוקעים בתוך עבירות רמות ונישאות יומם ולילה, ונדבר מהעבירות אשר ממש מלפפות את האדם ואין סרות ממנו והם עוון ביטול תורה ועוון דברים בטלים, ואצ"ל לשה"ר ורכילות ושקר ושאר חלקי דבורים האסורים, שכל אחת מהן היא עבירה חמורה מאד מאד עד לשמים הגיעה שיאה, ומה לי להאריך בדבר אשר כל הספרים מלאים מחומר עוונות אלו.

ובעוה"ר הנה אם נכשל האדם באכילת חזיר או שעטנז ח"ו וכדומה לא יבוא לבקש ולחפש היתרים ולהצדיק מעשיו שנכשל בהם, משא"כ בעוונות אלו המורגלות עפ"י רוב אינו מרגיש כלל וכלל שזו עבירה מדמשוקע בה ימים ושנים ועל כל דבר יש לו תירוץ, למשל על עוון בטול תורה יאמר לך כי צריך לנוח לאסוף כוחות או לנסוע לנוח, או שמעשיו שעושה כן הם מוכרחים ומוצדקים לבטל על ידם תורה מטעם זה או מטעם אחר.

וכן אודות דברים בטלים מתרץ שזה לא בגדר דברים בטלים אלא להיפך מצוה, וכמו כן בלה"ר שאין זה לה"ר או שעל אדם זה לא אסרה תורה, וכח"ג בכל דבר ודבר מוצא לו תירוצים להצדיק מעשיו אף שידוע בלבו שאין טענותיו כל כך מוצדקות, מ"מ עושה זה להשקיט רוחו ומצפוניו. וכל זה בכלל הכתוב הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי. וצדיקים ילכו בם וגו'.

ג. נראה דצעירים בני ישיבות שליכם שואף לעליה רוחנית שהם עפ"י יחידי סגולה והכרת פניהם ענתה בם, ובכוא הימים האדירים האלה ליכם הומה אל על, ויש שאינם יודעים להתוות תכנית לעבודתם מצוה להורותם כי אין לפניהם אלא שלשה דברים שאם ישימו כל נפשם בהם יצליחו ויעלו מעלה מעלה לאין שיעור והם א. שקידת התורה ללא בטולה. ב. שמירת הפה והלשון מכל חלקי דיבור האסור בהפלגה, כולל דברים בטלים. ג. שמירת הברית שכולל כמובן שמירת העיניים והמחשבה בענינים אלה. ואיני כמזהיר על סדר וכוונת התפלה שתהיה כתיקונה, כי מי שמשתדל בשלש אלה ממילא לא צריך כבר אזהרה על כוונת התפילה כידוע.

ד. מה שמובא בספרים עניין העלאת מחשבות ודיבורים לא טובים למעלות קדושות איננו יודעים מה זה, ויש בזה בכלל לדידן סיכון גדול לכל דרך התורה והעבודה ולמשל, לדידן הפיטפוט בדברים בטלים בכוונה להעלות את הדיבורים לשורשן לא יועיל ולא יציל מעבירה של דברים בטלים, ודרך זה הוא הריסת התורה, אבל להעלות דיבורי ומחשבות ומעשי חול הנצרכים לאדם למדרגת קדושה בזה בחר ה', וכלומר לחשוב בכל פעולות ודיבורים ומעשים אלה התועלת שתצא מזה במישרין או בעקיפין לעבודת הקב"ה וזהו בכל דרכיך דעהו, וכנפסק בש"ע סי' רל"א, ועיין בעניין זה בספר חפץ חיים.

וגם מי שאינו יכול תמיד להשליט מהלך זה על כל דרכיו ודיבוריו יקבע לו עיתים מזומנים שבהם יתעסק בזה. ומהם יתרגל להתמיד בס"ד, וגם זהו מגדרי התשובה להשיב מעשי ודיבורי חול לתוך חלק הקדושה.

והנה אנחנו רואים שלקראת סוף חדש אלול שעל פי השכל היתה צריכה להיות התגברות בתורה ועבודה עד שיא היכולת, דוקא אז מרגישים אצל הרבה כעין רפיון ודהיינו פחות מאשר בהתחלת אלול, וצריך לחקור ולעיין מה הסיבה בזה, ויש בזה כמה וכמה סיבות. סיבה אחת כי בכל דבר שיש בו התעוררות והתגברות קדושה בעו"ה אין אנחנו יכולים לעמוד על מצב זה הרבה זמן, ולמשל אין אותה התעוררות שהיתה בהתחלת ליל א' דר"ה בליל ב' דר"ה, וכל שכן במנחה דיום ב' דראש השנה, וגם לא אותה כוונה בתפילה, ואם כן כל שכן שבאריכות הזמן כמו כמה שבועות בודאי שהתעוררות והתרוממות שהיתה בהתחלת אלול פגה לאט לאט, והעצה לזה כמו שכבר כתבנו כמה פעמים לדמות בנפשו שכל יום מימי אלול הוא יום חדש, ויום בלעדי, וממילא יתעורר מחדש כל יום ויום.

סיבה שניה היא חפץ האדם הוא להתבלט ולהצטיין אף אם רק כלפי עצמו ואף שזה לא יגיע לידיעת אחרים, בדברים שהם יותר בבחינת יחוד כלפי עצמו ושאינן לאחרים רבים בזה חלק והשתתפות, ולא כשהכלל כולו עוסק בזה, ודבר זה הוא מעצת היצר בכל דבר, ויש להתגבר ע"ז מאוד.

ראש השנה

ה. בענין המדרש בנוהג שבעולם אדם שיש לו דין וכו' אבל ישראל אינם כן אלא אוכלין ושותין ושמוחין ויודעין שהקב"ה עושה להם נס וכו'. ולכאורה יקשה מה דקאמר ויודעין שהקב"ה עושה להם נס וכו', הלא ראו כמה וכמה מיני פורעניות ממינים שונים שקרו בשנה העברה שכל זה היה פעולת ר"ה העבר, וא"כ יש להם לחשוש לזה, וגם הרי קי"ל לנהוג בר"ה בחרדת הדין.

ונראה לומר דבאמת כל יחיד לגבי עצמו צריך לדאוג בכל לבו פן תקראנה אותו כאלה ח"ו, ולא שייך בזה כלל לנהוג בשמחה. ורק אודות כללות האומה בזה הקב"ה עושה גם להמשיך קיום כללות האומה הקדושה עם ישראל עוד כל ימי עולם, וע"כ כל יחיד ויחיד הגם שהוא בעצמו אינו בטוח כלל שיצא זכאי מ"מ מחוייב הוא לשים אותותיו אותות של שמחה, כדי להשתתף בשמחת הכלל ולשים כל עניניו הפרטים בקרן זוית. וקרוב הדבר לומר כי ע"י זה שמשליך עניניו הפרטים והוא שמח ואוכל ושותה והכל עבור שהכלל הצליח ויצליח בדין, שזה גופא יחשב לו כזכות ביום הדין, מדרמשליך עניניו הפרטים ומכליל עצמו לשמחה בתוך הכלל.

ו. הנה אף שעיקר הבכיה הוא על עניני התפלות שהעיקר הוא שיגלה כבוד מלכותו ית"ש וידע כל פעול וכו', אפ"ה גם ההתעוררות לבכי ע"י זכירת איזה צרה פרטית גם זה הוא מענינא, [אשר תלאות וצרות לא חסרות לכל אחד ואחד], ובזמן שהאדם בצער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי וכו', וגם השכינה היא בצער כמ"ש התנא רבי מאיר בסנהדרין מו א'. וכל זמן שהשכינה בצער הרי אין זה עדיין שלימות בבחינת גילוי כבוד מלכותו, כי גילוי כבוד מלכותו צריך להיות ולהאיר בבחינת נהירו דאנפין וכו', וא"כ כל זה הוא מענינא והבכי מתעורר ע"י זכירת הצרה שגרמה אי שלימות בגילוי כבוד מלכותו.

הופיע ויצא לאור הספר הנפלא "הצידה בשבת"

כולל ומקיף את יסודות המלאכה וגדריה. ספר חובה ללומדי מלאכות שבת

מאת הרה"ג ר"י אדלר שליט"א (מח"ס: תדיר קודם, מצוות חבילות, כבוד והידור, ועוד)

את הספרים ניתן להשיג ב"אור הספר", טל': 02-5377790 • (פקס: 02-5380727)

סימן רי

הרב ברוך צבאן

כולל רשב"י

צפת

בדין ברכת שקדים ירוקים, ואם מברכים עליהם "שהחיינו"

אחר שבח הפרי וגומרו. ופסק כן בש"ע (סי' רכ"ה ס"ז) וז"ל אינו מברך שהחיינו על הבוסר אלא כשהבשילו האשכולות ענבים וכן בכל פרי אחר גומרו. עכ"ל. (וכתבו האחרונים בדעת הרשב"א שאפילו נדענז שזיך הוא צרכה לצטלה. עיין משנ"צ שם סק"צ, וכ"כ בצרכה ה' ח"ד פ"צ הערה 212. אמנם להלכה כתבו שם שנדענז שזיך ילא דסמכין על צרכה הרד"ז שאם הגיע הפרי למעלת פרי דהיינו לצרכה הראויה ילא. עיין מזה לקמן אות ג.) ודון מינה לנ"ד שכיון שהשקדים המתוקים הרכים אינם גמר הפרי (שגמר הפרי הוא הגרעין כשיתקשו השקדים) אין לברך עליהם שהחיינו. ובאמת כשיתקשו השקדים ושוברים את הקליפה הירוקה ואוכלים את השקד שהתקשה יש לברך שהחיינו שניכר שהוא פרי חדש שהרי הקליפה ירוקה. ומאידך לגבי שקדים המרים הרכים כיון שנוטעים אותם על דעת לאוכלם כשהם רכים, זהו גמר פריים, ולכאורה יש לברך עליהם שהחיינו. אלא שראיתי בכה"ח (סי' ר"צ אות מ"ט) שהביא חולקים על הראשונים הנ"ל והם הרד"א (הלכות צרכות שער ג') והצידה לדרך (מאמר ראשון כלל ג' פ"ז) שכתבו שיש אומרים לברך על שקדים מרים רכים שהכל מפני שאין נוטעין האילן על דעת לאכול הקליפה בקוטנן אלא על דעת השקדים לרפואה. ע"כ. ועל כן כתב הכה"ח שכיון דדין זה לא יצא מידי מחלוקת יש לברך שהכל, משום סב"ל. ע"כ. ע"ש. ועיין בהלכה ברורה (סי' ר"צ ציור הלכה אות כ"ד) שהביא עוד ראשונים לשני הצדדים, ומ"מ העלה לברך על שקדים המרים הרכים בופה"ע כדעת מרן, מאחר שכתבו האחרונים שאפילו לאומרים שברכתם שהכל אם ברך העץ יצא, דכיון שסוף

שאלה: שקדים ירוקים שנאכלים עם קליפתם הירוקה מהי ברכתם הראשונה, והאם מברכים עליהם שהחיינו.

תשובה: א. ישנם שני מינים של שקדים, יש מתוקים ויש מרים וכשהם ירוקים וקטנים הטעם של הקליפה החיצונה שווה בשניהם, אך הגרעין שונה, שבשקדים המרים הגרעין מר (זה נרגש גם כשאוכלים השקד כשהוא רך) ובשקדים מתוקים הגרעין מתוק. וזה לשון הש"ע (סי' ר"צ ס"ה) שקדים המרים כשהם קטנים מברך בופה"ע, גדולים, אינו מברך כלום שהם מזיקים. וטעם הדבר שכשהם קטנים עיקר אכילתם היא הקליפה והיא אינה מרה וכשהם גדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר. עכ"ל. ולקמן בש"ע (סימן ר"ד ס"א) כתב שעל שקדים מתוקים שאוכלים אותם כשהם רכים מברך שהכל. ומבואר בב"י (שם ושם) שמקור הדברים מהרא"ש (צרכות ל"ה ע"ב סי' ג') ורבינו יונה (שם) ורשב"א (שם). וכתבו לבאר טעם הדבר, ששקדים המתוקים הרכים שנאכלים בקליפתם החיצונה לא נוטעים אותם בני אדם על דעת כן אלא כדי לאכול הפירות כשיגמרו דהיינו כשהגרעין יתקשה על כן ברכתם כשהם רכים שהכל, מה שאין כן שקדים המרים כיון שהם ראויים יותר לאכילה בעודם קטנים נוטעים אותם בני אדם על דעת לאוכלן כשהם רכים ועל כן ברכתם העץ. והביא הב"י דבריהם בקצרה (שם ושם). ע"ש.

ב. ולפי זה נראה שגם לגבי ברכת שהחיינו יש לחלק בין שקדים ירוקים מתוקים למרים, דהנה, בתשובת הרשב"א (ס"א סי' ר"ג) כתב שאין לברך ברכת שהחיינו אלא על גמר הפרי, שהכל הולך

ששקדים הירוקים המתוקים ברכתם שהכל, ואין להם מעלת פרי דהוי כמו עלים (ואפילו זדיענזל הוי זרכה לנעלה). ושקדים הירוקים המרים ג"כ, למ"ד שברכתם שהכל, אין להם מעלת פרי, ויש לחוש להם לגבי ברכת שהחיינו וכנז"ל. אמנם ראיתי בברכת ה' (ח"ד פ"ג סעיף מ"א ונח"ג זמזריק לזרכות הנהנין) – שפסק לברך על שקדים ירוקים מתוקים שהחיינו – כיון שניכר שהם משנה חדשה. ע"ש. אמנם במחכ"ת לא הרגיש שדבריו נסתרים מדברי הש"ע (שפסק כהרש"א), והרדב"ז הנ"ל. (נמשזה כמז יד הארכנו וכאן הנאנו הדברים בקצרת האומר ועוד חזון למועד כס"ד).

לסיכום: א. שקדים ירוקים מתוקים כשהם קטנים (דהיינו כל זמן שהקליפה הירוקה נאלת) ברכתם שהכל נהיה בדברו, ואין לברך עליהם שהחיינו. וכשהן גדולים שהקליפה הירוקה התקשתה שאז שובר את הקליפה הירוקה וזורקה ואוכל את גרעין השקד שהוא קשה, ברכתו בורא פרי העץ, ויברך עליו שהחיינו, כיון שניכר שהוא חדש שהרי קליפתו החיצונה ירוקה.

ב. שקדים ירוקים מרים כשהם קטנים (דהיינו כל זמן שהקליפה הירוקה נאלת) ברכתם בורא פרי העץ (לדעת הש"ע, ולדעת הכה"מ זרכתם שהכל). ואין לברך עליהם שהחיינו. וכשהם גדולים אין לברך עליהם כלום, לפי שהקליפה הירוקה קשה ואינה נאלת והגרעין שבפנים מר ואין הנהנים ממנו.

יה"ר שד"ת אלו יהיו לרפואת פנינה תותה בת תרכיה תחי', בתושחו", אמנ.

סוף פרי עץ הוא אינו שקר מה שבירך בופה"ע, וכיון שאין כאן חשש ברכה לבטלה אם נברך העץ, א"כ יש לנו לפסוק כמרן שקיבלנו הוראותיו. ע"ש. ולפי"ז לכאורה יש לברך עליהם שהחיינו.

אמנם נראה שגם לפי זה אין לברך עליהם שהחיינו דדוקא לגבי ברכה ראשונה שהספק הוא אם יברך עץ או שהכל אמרינן שבברכת העץ יוצא י"ח גם למ"ד שברכתם שהכל, אבל לגבי ברכת שהחיינו למ"ד שברכתם שהכל אין כאן גמר פרי ואי אפשר לברך שהחיינו, ואם כן יש לומר סב"ל.

ג. ואעפ"י שהרדב"ז (ח"ד סי' אלף קמ"ז) חולק על סברת הרשב"א וסובר שאפשר לברך שהחיינו גם לפני שנגמר הפרי ועל כן לדעתו יש לברך שהחיינו על ענבים משהגיעו לגודל פול הלבן, דכיון שהוא נהנה למה לא יברך שהחיינו. ע"כ. ולפי"ז לכאורה יש לברך שהחיינו על שקדים רכים מתוקים ומרים. מ"מ יש לומר סב"ל, בפרט שכן דעת הש"ע. זאת ועוד שמבואר ברדב"ז (ס"ג) שסובר שבכדי לברך שהחיינו בעינן מעלת פרי [דהיינו שמברכים עליו ברכתו הראויה] ועל כן אין לברך שהחיינו על ענבים כשהם בוסר כיון שאז ברכתם בופה"א אין להם מעלת פרי והם כמו עלים, מה שאין כן כשהגיעו הענבים לגודל פול הלבן שברכתם העץ הרי הגיעו למעלת פרי ועל כן אפשר לברך עליהם שהחיינו. ע"כ. ע"ש. וממילא בנדון דידן של השקדים גם הוא יודה שאין לברך שהחיינו,

חדש ממכון 'סימנים', לחודש אלול הרחמים...

תומר בורה
בשפה ברורה

הופיע ויצא לאור הספר החשוב

עריכה חדשנית של פרק ראשון מתוך הספר 'תומר בורה' לרבינו משה קורדווריו זצוק"ל הספר הותאם למציאות של ימינו עם הוראות ודוגמאות ובביאורים נפלאים - הלכה למעשה, כדי להאיר את הנהגת י"ג מידות בעולם. • ערוך בשפה קלה השווה לכל נפש,

מאת הגאון הרב שמואל מאיר ריאחי שליט"א

את הספר ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות, או בטל': 054-8490997.

סימן ריא

הרב אליהו עבוד

ירושלים

הזמן המובהר לאמירת הסליחות

וכיון שיש ענין להשכים לסליחות לכן יש אומרים שאמירת סליחות בהשכמה קודמת לאמירתן בחצות. ויתרה מזו שאף אמירת סליחות לאחר הנץ החמה באופן שהשכים קום יותר מכפי הרגלו גם זה עדיף מאמירת סליחות בחצות לילה כיון שיש ענין של 'השכמה' וגם בשעות הבוקר יש יותר שעת רצון וזה זמן חסדים כמובא בזה"ק (הגר"ש אלשיך והגר"ש לויערנך. הוצאו צמח"צ הודלס דרשו רש"י ס' מקפ"א). אמנם י"א שזמן חצות עדיף (הגר"מ קנינסקי ס').

וכבר צווחו קמאי על מה שנתפשט המנהג אפילו אצל בני תורה שאומרים סליחות בשעה מאוחרת ביום או בשעות הצהרים שהרי עיקר התקנה לאומרים בהשכמה, והוא עלבון התורה כשבעלי בתים רואים שיש אברכים ובני תורה שנוהגים כן. ובאמת כבר נהגו בכל הדורות להשכים לאמירת הסליחות שזה עצמו מביא התעוררות לאדם בידעו שימים אלו ימי רחמים וסליחות וחשבון נפש ויש להמעיט בשינתו. וכבר אמר אחד מגדולי ישראל שעיקר הסליחות הוא לא 'לאומרן' אלא 'להשכים לאומרן', דלא כהנהגים לומר סליחות בשעה מאוחרת ביום אלא יש להשכים לאמירתן. ומי שאין באפשרותו לכל היותר יאמר סליחות עד שבע בבוקר (ע"פ נטעי גזרילס הלכות ימים נוראים עמ' פ"ח, ושו"ת מקדש ישראל ה' ימים נוראים סימן כ"ג).

וכיון שתקנת חכמים לומר סליחות בהשכמה וכן נהגו בכל הדורות ובפרט שהסליחות בבוקר אין ערוך אליהם שאז הוא שעת רצון והרחמים מתעוררים. לכן אין לקבוע מנהג לומר סליחות בשעות הצהרים באופן קבוע (הגר"י צר שלום צו"ת ויצור יוסף צר ח"צ סימן כ"ג).

ולכן להלכה עיקר אמירת הסליחות באשמורת, ומי שלא יכול אז לפחות ישכים בבוקר יותר מוקדם מכפי הרגלו [או שיאמרם בחצות לילה] אבל אין לומר את הסליחות בשעות הצהרים שאין לזה שום

הנה מנהג בני ספרד לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול עד יוה"כ ומנהג בני אשכנז לעמוד באשמורת לומר סליחות ביום ראשון שלפני ר"ה (ש"ע מקפ"א ס"א והגה ס') ובעשי"ת נהגו כולם לקום בלילה ולהתפלל בדברי תחנונים וכיבושים עד שיאיר היום (הרמב"ם ה"ל משנה ס"ג ה"ד). וישראל קדושים משכימים לסליחות מה טוב חלקם שמשברים תאוות השינה ומעבירים שינה מעיניהם ותנומה מעפעפיהם ובודאי שבזה יתרצה העבד אל אדוניו ומצא כדי גאולתו (פלא יועץ ערך סליחות).

ומבואר בפוסקים שיש שני ענינים באמירת הסליחות: (א) הזמן הראוי לאמירת הסליחות באשמורת הבוקר שהוא עת רצון. (ב) שיש ענין להשכים קום לאמירת הסליחות שכן מובא בש"ע (סימן א' ס"א) שהשכמת הקימה מורה על זריזות בעבודת ה' (הגר"מ קארפ נהלכות חג צמח- ימים נוראים עמ' ז').

וענין זה הוא עיקר גדול בימי הרחמים והסליחות שיש להשכים לאמירתן כי ההשכמה מהשינה זה עצמו תיקון גדול והתגברות גדולה וזריזות לעבודת ה' (הגר"מ שטרנבוך צו"ת משניות והנהגות ח"ד סימן קל"ד).

ולכן גם אלו שלא נוהגים לקום כל השנה באשמורת. מ"מ יזדרזו בימי הסליחות להשכים לאמירת סליחות ותחנונים, ודי לנו במה שהקלו מפני חולשת הדורות שלא להשכים קודם עלות השחר אבל אין להקל יותר מזה (הגר"ש לויערנך נהליכות שלמה הלכות ר"ה עמ' ג'). ולפ"ז מי שקשה לו לקום באשמורת אז לפחות יקום יותר מוקדם מכפי הרגלו כגון שהיה רגיל לקום בשבע- אז לסליחות יקום בשש כיון שיש ענין להשכים לסליחות (הלכות חג צמח ס').

אולם כל האמור שאברכים ובני ישיבות צריכים למעט מלימודם לומר סליחות הוא דוקא באופן שמבטלים מעט מלימודם כל יום. אבל אלו שלא הורגלו כל יום לקום מאשמורת, ואם ישכימו באשמורת יגרם להם במשך היום כאבי ראש ועייפות וחוסר ריכוז בלימוד, ושיבוש בסדרי הלימוד בישיבה ובכולל אז עליהם לנהוג באחד מהאופנים הבאים. (א) שישכימו לסליחות לפחות במקצת הימים שבחודש אלול או בשני וחמישי. וכן בעש"ת שבו כל ישראל נוהגים לקום כדי לשתף עצמם עם כל הציבור (הגרצ"א אצל שאל שיעורו, הוצא בקונטרס הליכות עולם הוצאת מכון אול"צ ע"מ ג' והגר"ע יוסף בחון עובדיה ע"מ ח, והגר"י זר שלום זש"ר וינצור יוסף זר סס). כמובן שהישתדלו לישון מוקדם ככל האפשר כדי שלא יצא שכרם בהפסדם למחרת בסדרי הלימוד (כ"ל). (ב) שישכימו כל יום לסליחות קודם הזמן שרגילים לקום בכל יום שאם היו רגילים בשעה 7 בימים אלו יקמו בשעה 6 לאמירת הסליחות כיוון שאחד ממעלות הסליחות היא ההשכמה יותר מהרגלו כנ"ל (הליכות חג זחג סס ג). שיאמרו את הסליחות בחצות לילה שהוא גם שעת רצון (חז"ע ע"מ ז-י). ד. בשעת הדחק שלא מוצא שום מניין בבוקר או בחצות יכול לומר אפילו ביחיד. אמנם ידלג על הקטעים בארמית, ואת הי"ג מידות יכול לומר בטעמי המקרא כקורא בתורה (עיין ילקוי מהדור"ק מועדים ע"מ יג-יד).

[ויש לדעת שאף שצריך האדם לישון בדרך כלל 6-8 שעות בלילה, מ"מ אם מפחית משיעור זה כדי להוסיף על בריאות נפשו בטוח הוא שלא יגיע לו נזק וחיסרון מצד בריאות גופו, ולכן ליל שישי ולילות של חודש אלול ועש"ת וכיוצ"ב אם אדם פוחד משיעור 6 שעות בשינה – נכון לבו בטוח שלא יחסר לו כלום בזה מבריאות גופו (הגר"מ זצ"ל ס"ר פר' ושלח ס"א)].

הדברים שנכתבו לא נועדו לפסוק הלכה אלא רק להביא דברי רבותינו בענין הזמן המובחר לאמירת הסליחות ודברי חיזוק והתעוררות בענין זה. וההוראה למעשה מסורה לחכמי הדור שליט"א. (יעוין בגליון זה ס"י רח, במסגרתו של מן זי"א. המערכת). והשי"ת יקבל תפילתנו ברחמים ורצון אמן.

מקור ושום טעם לא ע"פ הפשט ולא ע"פ הקבלה. [וצריך להזהר שלא יראה שאומר את הסליחות רק בשביל לצאת יד"ח אלא צריך לאומרן בהשכמה ובכוונת הלב] (ע"פ דברי הג"ר יהודה זדקא, והגרצ"א אצל שאל זי"ל כפי ששמעתי ממלמדיהם שליט"א, וכ"ד הג"ר יעקב משה הלל שליט"א כפי שכתב מודעה ציטוט). [ועכ"פ קהל ועדה שכל הציבור בביהכנ"ס לא יכולים לקום לסליחות באשמורת או במחנות הצבא וכדו' אז יאמרו את הסליחות לפני תפילת שחרית, או בחצות הלילה ואם גם זה לא יכולים ויש חשש שיפסידו עי"ז את הסליחות בכל חודש אלול ועשי"ת אז יכולים לומר סליחות בשעות הצהריים סמוך למנחה כדי שלא ישתכח מהם תורת הסליחות לגמרי וכמ"ש בכיוצ"ב הגר"מ פיינשטיין או"ח (ח"ב סימן ק"ה) וכתר שם טוב (נהלכות הסליחות). אלא שהסליחות הנאמרות באשמורת הבוקר אין ערוך אליהם שהוא עת רחמים ורצון כנ"ל (ע"פ חזון עובדיה למן הגר"ע יוסף הל' ימים נוראים ע"מ ז', וש"ר וינצור יוסף זר סס)].

ולענין ת"ח ובני תורה כתבו הפוסקים: שבימי הרחמים והסליחות יותר טוב להרבות בסליחות ותחנונים עם הציבור מללמוד תורה. וכן נהגו מקצת רבנים שתמיד היו עוסקים בגופי הלכות וחיבורים, ובחודש אלול היו מניחים קצת מגירסתם כדי לעסוק בגירסא ותחנונים (המיד"א, זכר"י, ס"י מקפ"א ס"ק ו, הוצא בשע"ת וכה"ס סס).

ואל יאמר החכם למה אבטל מלימודי כדי להשתתף עם הציבור באמירת הסליחות, כי אע"פ שלימוד תורה אין ערוך אליו, מ"מ יש עיתים וזמנים שצריך להתעצם מאד בתפילה להעתיר ולבקש רחמים מלפני השי"ת על עם השם ונחלתו כי הת"ח מגינים על הדור ותפילתם מתקבלת ברצון (ספר סדר היום, הוצא זש"ר יחיה דעת ח"ג ע"מ קלג).

ואותם בני תורה אשר נמנעים מאמירת הסליחות באומרם שיש בזה ביטול תורה שוגים בזה ואדרבא ראוי להם להיות ראשונים לכל דבר שבקדושה ולהשתתף עם הציבור לאמירת הסליחות והתהילים ומהם יראו שארית ישראל וכן יעשו ליתן לב לשוב, ומה טוב חלקם של מזכי הרבים (אלף המגן ס"י מקפ"א ס"ק כד).

סימן ריב

הרב אברהם ישעיהו דייך

בית מדרש "נר מיכאל"

צפת

אמירת 'אוחילה לאל' ביחיד או עם הש"ץ

אחר בקשת 'היה עם פיפיות' ובחזרת נעילה אחר 'עלינו'. ו. בפירוש התפלות והברכות לר"י ב"ר יקר (מ"צ עמוד נ"א) במוסף ר"ה בין 'עלינו לשבח' ל'על כן'. וכ"ה ברמב"ם (סדר תפלות נוסח הנרכות האמלעיות), וכ"ה במחזור כמנהג אר"ץ (ויניאל שנת רפ"ז), ובמחזור וינציה (שנת שנת), ובספר תולעת יעקב למהר"י גבאי, ובנוסח התפלה של יהודי פרס, ובסדר האר"י כת"י לנכד התיו"ט, ובסדר האר"י כת"י לר"מ מלובמילא, וכ"ה בתכלאל מהמאה ה"ב, ומשנים רנח, שסט, שעב, שעת, תי, תמ, (הובאו בספר מחקרים בסדורי תימן ח"ד) ובתכלאל עץ חיים, ובתכלאל משתא שבזי. ז. בפירושים ופסקים לרבינו אביגדור צרפתי (עמוד תעט) במוסף ר"ה ויוהכ"פ אחר עלינו, וכ"ה באבודרהם ובמחזור נאפולי שנת ר"ן (רק שנה מופיע אחר 'אוחילה' על כן' וזיוהכ"פ לא מופיע 'על כן'). וע"ע הגהות מיימוניות (סדר תפלות נוסח הנרכות האמלעיות אות א). ח. במחזור פיזארו (שנת רע"ז) בחזרת מוסף דר"ה ויוהכ"פ אחר בקשת 'היה עם פיפיות'. וכ"ה במחזור פראג (שנת ר"ך), ובמחזור אויגשפורג (שנת ר"ז), ובמחזור סלונקי (שנת ש"י), ובמחזור מעגלי צדק (סצינטה קרימונה שנת ש"א, קראקא שנת ש"ה), ובספר יד כל בו (פסד"מ שנת תפ"ז), ובמחזור רו"ה (רעלעייס תקס) ובמחזור וזה שער השמים (אלטונא שנת תקל"ג), ובמחזור אלטונא (שנת תקפ"ז). ט. במחזור ספרדי כת"י משנת רמא (כת"י מחזורים ופיזטים ספרדים פארמא ח"ג עמוד 33, 297) בר"ה בין עלינו ל'על כן' וביהכ"פ אחר עלינו קודם בקשת 'היה עם פיפיות'. וכ"ה במנהגים דק"ק וורמיישא לר"י שמש (עמוד קס"ה, קפ"ה), אולם במנהגות וורמייזא לר"ל קירכהיים (עמוד קי"ט) כתבו בחזרת מוסף דר"ה אחר בקשת 'היה עם פיפיות'. י. במחזור שונצינו שנת רמ ובמחזור פאנו (שנת רס"ג) קודם סדר עבודת כה"ג. יא. אחר וידוי דרבינו (ניסי) נסים ביהכ"פ. (עיין ספר השטרות לנ"ה הא"י עמוד 9). יב. בספר המנהיג (מוסד הרב קוק עמודים ש"ז, ש"ח) בחזרת מוסף דר"ה בין 'עלינו' ל'על כן' וביהכ"פ קודם סדר עבודת כה"ג. וכ"ה בארחות חיים מלוניל (תפלת מוסף של ר"ה אות ט, הלכות יוס הכפורים

את קסת'י נתתי בענין בקשת 'אוחילה לאל' שבתפילת ימים נוראים אי מצי יחיד לאומרה, או עכ"פ אי שפיר דמי שישתתפו הקהל עם הש"ץ באמירתה. וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

מראש מקדמי אר"ש אבי'ע אומ"ר כי בקשה זו נהגו לאומרה משנים קדמוניות לכל הפחות מתקופת הראשונים ואפשר שאף חלק מהגאונים אמרוה. [ואע"פ שבסידור רס"ג לא הזכירה, ובסדר רב עמרם בשניים מכתה"י אינה מופיעה, ואף רבי שלמה ב"ר נתן שהיה בדור שאחר הגאונים לא הזכירה בסידורו, מ"מ נאמנים עלינו דברי רבי משה ב"ר שמואל אחיינו של בעל העיטור בספרו מנהג מרשיילאה (עמוד 124) שהביא כן מרב עמרם, זאת ועוד שבספר השטרות לרב הא"י גאון (עמוד 9) כתוב שבכת"י לניגראד מופיעה בקשה זו]. אלא שלא מצינו אחידות מנהגים אימתי לאומרה, בר"ה או ביהכ"פ, במוסף או בנעילה, או בכלל ביום חול, והיכן¹.

¹ אע"ג דמעיכרא לאו להכי נחיתנא, מ"מ הואיל ואינה ה' לידי חילוקי מנהגים רבים איה מקום כבודה, אמרתי להעלותם על הכתב, משום אל תמנע טוב מבעליו. א. בסדר רש"י (סימן ייד) ובמחזור ויטרי (סימן ש"ד) וברוקח (סימן רי"ח) ובסדר טרויש (סימן ט) בחזרת הש"ץ למוסף כיפור אחר בקשת 'היה עם פיפיות'. ב. בספר ערוגת הבושם לרבי אברהם ב"ר עזריאל במוסף ר"ה אחר בקשת 'היה עם פיפיות', וכ"ה בסדר לובלין (שנת ש"ז). ג. בספר המחכים (עמוד 42) בחזרת הש"ץ דנעילה אחר בקשת 'היה עם פיפיות'. ד. הטור (א"ח סימן תקנ"א) כתבו (לש"ץ) במוסף דר"ה אחר עלינו ובסימן תרכ"א בחזרת הש"ץ למוסף יוהכ"פ אחר עלינו קודם בקשת 'היה עם פיפיות'. וכ"ה במלאכת עבודת הקודש למהר"ם נירגין. ה. בספר עץ חיים לרבי יעקב חזן מלונדרץ (ח"א עמוד ר"ט) בחזרת מוסף דכיפור

דעת הסוברים שאין ליחיד לאומרה

כתב הריטב"א (ראש השנה לד:) 'תקנו שיהא שליח צבור מסדר בתפלתו 'אוחילה לאל' מה שאין היחיד אומרו, ותקנוהו בתחלת מלכיות לפי שאינו מוציא את הבקי אלא מברכות דמלכיות זכרונות ושופרות בלחוד'. עכ"ל. וכ"כ הטור (סימן מקלא) 'ואוחילה נראה מתוכו שאין ליחיד לאומרו שהוא רשות לש"ץ'. עכ"ל. וכ"ה באגור (סימן ממקטז), ובשלטי הגבורים (ר"ה כה: מדפי הרי"ף אות ז), וכ"כ מהריק"ש בספרו ערך לחם (סימן מקלא), וכ"כ רבי יצחק בן אריו בספרו בית תפלה (דפוס עמוד כט), וכ"כ במחזור וינציה (שנת שנה), וכ"כ המגיה בתכלאל כת"י משתא שבוי, וכן כתב מהר"י פתיחי בתכלאל שלו², וכ"כ המגיה בתכלאל גברא משנת שס"ט³, ועיין ב"ח (סימן מקלא) שכן מנהג אשכנז, ובשכנה"ג (סס) כתב שכן מנהגם⁴. וכן משמע מדברי כמה ראשונים ואחרונים שכתבו שהוא רשות, או שכתבוהו בחזרת הש"ץ עיין ספר המנהיג לראב"ן הירחי (מוסד הרצ קוק עמוד שכו), אגודת אזור לר"י האזובי (עמוד רלו), משנת חסידים להמקובל רבי עמנואל חי ריקי (ר"ה פ"ט אות ג), סדור רבי שבתי מראשקוב (עמוד עח), סדור האר"י (זולקווא שנת מקמא), סדור האר"י כת"י לנכד התיו"ט, סדור האר"י כת"י לר"מ מלובמילא.

מ"מ בספרי רוב הראשונים והאחרונים לא כתבו כן, וכנראה שלא נתפרסמה קבלה זו בתקופתם. ועכ"פ ודאי שהמנהג המוסכם על רובם ככולם התחיל מימים נוראים ולא מימות החול. [ובדרך אגב אומר כי מנהג זה שאומרים 'עלינו לשבח' בהליכה וכדו' אינו חדש מדור זה, שכבר הזכירו החוות יאיר בספרו מקור חיים סימן קלב וקראם 'קלי דעת'].

² הביאו הגר"י צוביירי בסדורו כנסת הגדולה (ס"ג עמוד שמה).

³ הובא בספר מחקרים בסדורי תימן ח"ד.

⁴ עיין להרב מאמר מרדכי (סימן מקלא סק"ט) שהעיר בזה דלאורה כן מוכח מלשון מרן בב"י שכתב על 'היום הרת עולם' שמנהג ספרד לאומרו בתפלת לחש, וגבי 'אוחילה' לא קאמר מידי, ומשמע דס"ל דלכו"ע אין לאומרו.

אות לו), ובמנהג מרשיילאה לאחינו של בעל העיטור (עמוד 124) ובסדור מערכת אליהו (זולויל רלו). וע"ע בכלבו (סימן סד, ע). יג. בסדור רב הירץ ש"ץ טוהינגן שנת ש"ך בין 'אבינו מלכנו' ל'על כן'. יד. במחזור כמנהג בני רומא (שולניט שנת רמו) בחזרת מוסף דר"ה בין 'עלינו' ל'על כן' ובחזרת מוסף יוהכ"פ בין הרשויות לסדר עבודת כה"ג, וכ"ה במחזור קמחא דאבישונא (זולויל שנת שא). טו. במחזור רומניא (שנת רפג) ביום חול אחר 'אתה הוא עד שלא בראת העולם' אומרים עלינו לשבח אוחילה ועל כן, ובמוסף פסח אחר תפלת לחש (ה"ד נסדור כנסת הגדולה ח"ג עמוד שמג). טז. במחזור ספרדי כת"י משנת פ (כת"י מחזורים ופיוטים ספרדים פארמא ח"צ עמוד 220, 234) בתפלת לחש דיוהכ"פ אחר עלינו, ובחזרת הש"ץ אחר עלינו קודם בקשת 'היה עם פיפיות'. יז. בתכלאל שאמי מהמאה ה"ט קודם חזרת נעילה (הוצא נספר להר לחשיפת גנוי תימן עמוד קטו). יח. מנהג הספרדים כיום קודם חזרת מוסף דר"ה וכ"ה בסדור הרש"ש. סדור היר"א, סדור תפלת ישרים (אמשטרדס שנת מק), זבחי צדק (ח"ג סימן קג), מנהגי בית יעקב בחברון (עמוד לד, מא) נדפס גם בסוף שו"ת תנא דבי אליהו (עמוד מ"ב, מ"ט). מחזור אהלי יעקב, מחזור חתמנו לחיים, מחזור זכור לאברהם, וכן נהג רבי נתן אדלר רבו של החת"ס כמובא בקובץ מוריה (שנת משן עמוד רמ), ובסדור כנסת הגדולה הנ"ל (עמוד שמג) הביא שכ"ה בסדור וינציה שנת שצה.

ואולם במחזור פראג (שנת רעג, רעו, רעט, שמה), ובסדור וינציה (שנת רפ), ובסדור טורין (שנת רפה), ובמחזור קראקא (שנת שי, שז), ובסדור לובלין (שנת שיל), ובסידור מנטובה (שנת שכג), ובסדור אמשטרדם (שנת מז), ובסידור עבודת בורא (זולנצאן שנת מסו), ובסידור עבודת ישראל לא נזכרה כלל לא בר"ה ולא ביוהכ"פ.

עוד רגע קט אדברה על מה שיש מ"חכמי המוסר" האומרים ש'תקנו תפלת 'עלינו לשבח' באמצע מוסף דר"ה מאחר והעם מזלזלים בו בימות החול לאומרו במרוצה או בהליכה מאחר והוא בסוף התפלה. ועם שכוונת אותם חכמים רצויה דבריהם אינם נכונים. שהרי ברוב ככל ספרי רבותינו הגאונים הראשונים והאחרונים והסדורים שנדפסו בימיהם (למעט הטור, הכלז, וחכמי הקבלה) מבואר שנתקנה לכתחילה למוסף ר"ה (ויוהכ"פ) ובימות החול לא אמרוה כלל. רק מאוחר יותר נתפשט לאומרה בימות החול. ועיין להגאון הגדול הרש"ש בספרו.

וידעתי גם ידעתי מ"ש מרן החיד"א בספרו מחזיק ברכה (סימן קלז סק"ז) משמיה דרב האי

משום 'מענה לשון' הא איכא ואי משום 'אשר בקהל עם' ליכא].

ובספר היכל הקודש למהר"ם אלבאז (דפו"ט עמוד רמ) כתב טעם אחר וז"ל: 'אוחילה' – בקשה זאת לא נתקנה אלא לשליח צבור, ומפני כי שליח צבור בא עכשיו בכוונת תפלה ובשופר בכח וחוזק להגביר הרחמים ולכבוש את הדין בפסוקי המלכיות והזכרונות והשופרות, ובכחו עומד הקדוש ברוך הוא מכסא דין ויושב על כסא רחמים, לזה אומרים לפני היחיד הקדמון, זאת התפלה והבקשה ולהתחנן לפניו יתברך לכוונן דעתו ומחשבתו ורעיוניו להוציא כוונתו מן הכח אל הפועל ויתן לו מענה לשון, עכ"ל. וע"ע (עמוד שט) שכתב לאומרו ביוהכ"פ לפני בקשת 'היה עם פיפיות'.

ולסברת הסומכים אותה לבקשת 'היה עם פיפיות' מצאתי בספר ערוגת הבושם לחד מן קמאי ה"ה רבי אברהם ב"ר עזריאל (ח"ג עמוד 476) 'אוחילה קאי על היה עם פיפיות, וכו' שלוחי ציבור מתפללין לפני הק' בר"ה ושואליו ממנו מענה לשון, כל אחד ואחד עורך בלבו מערכות מערכות הרבה, כשעורך תפילתו לפניך, פי' כשיתפלל שיבא תפילתן לפניו ברצון וכל מערכות הלב שהוא עורך בלב אין בכולם טובה כאותם שמתפללין לפניו עכ"ל. וכעין זה כתב במנהגות וורמייזא לרי"ל קירכהיים (עמוד קט) בהגה, ובמחזור לובלין (שנת שס), ובמחזור וזה שער השמים (אלטונא שנת תקלז), וע"ע זכר עשות (מערכת ת סימן נא). וע"ע מש"ב בשער יששכר (מאמרי חודש תשרי אות נה).

דעת הסוברים שיחיד אומר

אולם בספר מנהג מרשיילאה לרבי משה ב"ר שמואל אחיינו של בעל העיטור (עמוד 124) כתוב 'ואומרים כל העם' עלינו לשבח' בקול רם והחזן אומר אחריהם וכן 'אוחילה לאל', אבל יחיד במקום שיש שליח צבור⁸ אינו אומר אותם לפי דעת קצת⁹

⁸ בארחות חיים לא כתב פרט זה.

⁹ וכן משמע מלשון הצידה לדרך שהבאנו לעיל שרק בצרפת ואשכנז לא היו היחידים אומרים 'אוחילה'.

וגדולה מזו ראיתי כתוב במחזור כמנהג רומא (שולנינו שנת רמו, וינניא שנת רפו) 'כשהחזן אומר תפלתו בלחש מתחיל 'על כן נקוה לך' וכשאומרה בקול מתחיל 'אוחילה'. עכ"ל. וכ"ה בסדור מערכת אליהו (צולוניא שנת רנו), ובמחזור קמחא דאבישונא (צולוניא שנת שא)⁵. הרי שאף שנתקנה לש"ץ מ"מ ס"ל דאין לו לאומרה אלא בתפלת החזרה.

מה טעם אין ליחיד לאומרה

והנה אע"פ שהחכמים הנ"ל לא פירשו מאלו תיבות נראה שאין ליחיד לאומרו, מ"מ האבודרהם (סדר תפלת ראש השנה) פירש הדברים 'שהרי אומר בו – אשר בקהל עם אשר עוזו'. עכ"ל. וכ"כ הארחות חיים מלוניל (סדר תפלת מוסף של ר"ה) בשם מחזור ויטרי⁶, וכ"כ בספר תולעת יעקב למהר"י גבאי (סדר תפלת מוסף ר"ה).

ובספר ויאסוף שלמה לרבי שלמה הכהן מקזבלנקה (דף פז ע"ג) כתב ע"ד הטור הנ"ל 'פירוש שפזמון אוחילה נראה מתוכו דהיינו ממה שכתוב בו 'מענה לשון' דקאי על ש"ץ ששואל שיהיה לו צחות לשון ועל כן אין ליחיד לאומרו'. עכ"ל. ובספר כתר שם טוב להגאון הגדול רבי שם טוב גאגין (ח"ד עמוד 173) הוסיף על הנזכרים לעיל 'אביעה רננות'. ובאמת כבר כתב כן רבי מנחם ב"ר זרח תלמיד הרא"ש בספרו צדה לדרך (מאמר ד כלל ה פרק ג) וז"ל 'בצרפת ואשכנז לא היו היחידים אומרים אוחילה לאל וכו' כי לא נתקן אלא לשליח צבור כמו שמוכיח סדורו שאומר 'אשר בקהל עם אשר עוזו אביעה רננות' וכו' והוא כמו רשות לשליח צבור וזה מנהג הגון וכשר'. עכ"ל⁷. [ולכאורה נפק"מ בין הטעמים אם אומר 'אוחילה לאל אחלה פניו אשאלה ממנו מענה לשון' ומדלג השאר (כמו שמופיע נכמ"ז של הרמז"ס ראה ילקוט שינוי נוסמאות צהולאם פרנקל) דאי נימא

⁵ ועי"ש שכתבה ביוהכ"פ בין הרשויות שקודם סדר עבודת כה"ג.

⁶ ועי"ש שכתב שכן המנהג.

⁷ ה"ד הגר"י צוביירי בסדור כנסת הגדולה (ח"ג עמוד שמה)

רומניא (קושטא שנת רעמ עמוד 475) שכתבה בין 'עלינו' ל'על כן' ועי"ש שגבי 'היום הרת עולם' הביא בזה פלוגתא אם יחיד אומרו, ואילו כאן לא הביא בזה כלום, ומשמע דס"ל דאף יחיד אומרה. וע"ע בתכלאל עץ חיים (ח"צ דף עג ע"א)¹² ובקובץ אור ישראל (קקן אור ישראל) גליון ו עמוד ט מש"ב.

וכן דעת מהרח"ו בספרו הבהיר פרי עץ חיים (שער השופר פרק ה) שהזכיר להדיא בתפלת לחש דמוסף ר"ה לומר 'אוהילה' בין 'עלינו לשבח' ל'על כן'. וכן משמע מהרמ"ק בזבחי שלמים (דף כה ע"ב). וכן מצאתי במחזור ספרדי כת"י שנת פ (כמ"י מחזורים ופיוטים ספרדים פארמא ח"צ עמוד 220) בתפלת לחש דיוהכ"פ אחר 'עלינו לשבח'.

ומכל הנ"ל תשובה מוצאת למ"ש הגאון רבי אהרן ווירמש בספרו מאורי אור (חלק עוד למועד דף גג ע"א) 'וכן הורם מה שיאמרו' ו'אוהילה' אף שנמצא בסידור ספרי ראשונים איננו אלא טעות והוספת מעתיקים, וחזונו מוכח בהרמב"ם נקט 'אוהילה' תוך תפלה סתם הקבועה ליחיד והא"ך יאמר 'בקהל עם אשירה' כשאנו תוך הציבור, וכן בשאר לקוטי ראשונים נחלפו בהעתק תלמידי תרביצאי ונעשה מנהג קבוע ולא שמעו לקול רבנים וגם הם לא בקשו לנבל כבודם בלא הועיל שאין בידם לשנות דשבשתא כיון דעל ע"ל. עכ"ל. והזכירו בשו"ת זכר יהוסף שטרן (ח"א א"ח סימן יט).

ולהאמור נעלמו ממנו דברי הראשונים והאחרונים שכתבו להדיא שהיחיד אומרה בתפלתו. ובדרך אגב אומר שככל הנראה לא היו ספרים רבים מצויים תחת ידו ולכן תלה הטעויות במדפיסים וכדו'. וכמו שהערנו במקו"א על מ"ש ש'סדר ההפסקות לעולים לתורה' כתבו 'מלמד דרדקי' ונמשכו אחריו איזה חכמים, ואני בעניותי הבאתי שמקורו טהור מתקופת הראשונים עד הנה (צמספר שנייסי, אולס על כל פנים רוצ ההפסקות שכתב עליהם שם טעות, מופיעים נקדמונים).

¹² ומ"מ מ"ש שם שכל המחברים כתבו שאין הציבור אומרים אותו, נראה שלמד כן ממ"ש שאין ליחיד לאומרו, ולקמן יתבאר שיש לחלק בין יחיד לציבור.

אבל המנהג אין חילוק בין יחיד לציבור והיחידים בפרווינצה אומרים אותו. ולפי מה שכתב רב עמרם ואבן גאיית והר"ם במ"ז 'עלינו לשבח' ו'אוהילה לאל' תחלת תוספת שעשו במוסף בברכה רביעית, ונראה כי 'על כן' שב עליהם. ואחר שמנהג שיחיד מתפלל אפילו במקום שיש שליח צבור דין היה שיאמר אותם, אבל מי שאינו יודע וצריך להפטר בתפלת שליח צבור חייב שיעמוד כמו שעומד בתפלה ויכוין לשמוע החזן עד סוף התפלה. עכ"ל¹⁰. וע"ע בארחות חיים הנ"ל (סדר תפלת מוסף של ר"ה, הלכות יוהכ"פ אות לו), ובכלבו (סימן ע).

וכדבריו מצאתי בב"ח (סימן מקנא) שאחר שהביא דברי הטור הנ"ל כתב 'אבל בסידור הרמב"ם (סדר תפלות כל השנה ד"ה נרכה אלהים) כתוב שאומרים 'אוהילה' ו'היום הרת עולם' והוא מנהג ספרד. עכ"ל. ולפי זה יש לצרף גם את ר"י ב"ר יקר רבו של הרמב"ן שאף הוא כתבה בתוך התפלה כמו שמופיע ברמב"ם. וכן משמע בסידור

¹⁰ ועי"ש עוד שכתב 'אוהילה' בתפלת הלחש, וע"ע (עמוד 135) שכתב לאומרה עם הש"ץ גם במוסף יוהכ"פ.

¹¹ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן קמו) הביא מספר הררי קדם בשם הגר"ח מבריסק שדייק כן מהרמב"ם ולא זכ"ר ש"ר מהב"ח הנ"ל, ועי"ש שביאר דאף שאומר 'אשר בקהל עם אשיר עוזו' אין הכוונה עכשיו אלא דבעלמא מוכן הוא לשיר עוזו בקהל עם. (א.ה. אחמה"ר פירוש זה דחוק הוא. ויותר פשוט לומר כמ"ש החכם זאב יעבץ בסדור מקור הברכות (עמוד 32) דס"ל להני רבואתא דבקשה זו היא ממטבע הברכות ולכן יחיד אומרה. והביאו הגר"ח שיעועל (הדיוס כו עמוד 26) וקילסו. המערכת). ועיין לו עוד (ח"ה סימן קפא) שכתב 'יש לומר שמעיקרא תיקנו לש"ץ מפני שבזמנם הש"ץ באמת הוציא את הציבור, כיון שלא היו בקיאים, ועל כן תיקנו הנוסח לש"ץ, (ח"ה עיין סידור רצינו שלמה ז"ר נתן עמוד מז) אבל בזמנינו שכ"א מתפלל לעצמו, ראוי לכל אחד להתפלל כהש"ץ, שהעיקר הוא כוונת הלב במלכיות זכרונות ושופרות, שאצל הקדוש ברוך הוא הלא הדיבור בלי כוונת לב אינו תפלה כלל, ושפיר מבקש רחמים שיהא נחשב כאילו מתפלל בכוונה, ומ"מ לע"ד אין להורות לרבים לשנות המנהג ולאומרו ביחיד. עכ"ל. ולא זכיתי להבין כיצד תירץ בזה הקושיא שמזכיר 'אשר בקהל עם'.

צבור שפיר מיקרי 'בקהל עם'¹³ משא"כ יחיד המתפלל כיצד יאמר 'אשר בקהל עם'.

אולם לאותם שנתנו טעם לדבריהם (שנקשה זו היא 'רשות לשליח צבור') לכאורה אין לציבור לאומרה עם הש"ץ דהוי כחוכא ואיטלולא, וכמו שיאמרו הצבור עם התוקע את תפלת התוקע שנזכר בה 'בניך בני רחומיך בטחו על רוב חסדיך ושמוני תוקע לפניך'..¹⁴ [ובדרך אגב אבא אעיר'ה על מה שנהגו בכמה מקומות שאין הש"ץ אומר את הרשויות לסדר עבודת כה"ג ביוהכ"פ (שנקטו נענונו) משום דחיישי להפסק והסומך אומרם. אך דא עקא שמזכיר שם 'נטלתי רשיון מעם נוהים', 'קמתי להתפלל בעדכם' והוא סומך ולא ש"ץ. רצ"ע].

ובהיותי בזה מצאתי בספר הנפלא חמדת ימים (אלול פרק ז) שכתב 'כבר צווחו קמאי דקמאי על רבים מעמי הארץ אשר זה דרכם כסל למו בחזרת התפלה, להרים קול ברמ"ה ותבקע הארץ לקולם, לאמור עם הש"ץ חזרת התפלה, ומוציאים שם שמים לבטלה, להזכיר את השמות שבתוך התפלה אחר שכבר התפללו, וגם כמה דברים דשייכי לשליח צבור בלבד, והמה שגו להרים בקול גדול לומר עמהם, כמו 'אוחילה' וכמו 'היה עם פיפיות' וכו' ולא עוד אלא כי כל הקהילה הומה ומבלבלים כוונת השומעים והמכוונים וכן לא יעשה האיש הירא, כי אם לשתוק ולשמוע מפי שליח צבור, וקולו לא ישמע להוציא דבר לפני האלהים'. עכ"ל.

אתה הראת לדעת מדבריו דלא יפה עושים ציבור המשתתפים עם הש"ץ באמירת קטעי תפלה

וכן מה שנהגו לומר בשחרית שבת קודם הקידוש פ"א דמסכת כלים (עשר קדושות) ואחריו אומרים משנה ראשונה של פרק ב (כלי עץ) וזאת כדי שלא לעמוד על הפרק. וכתב ע"ז בספר מאורי אור (מ"ג דף קו ע"ה) 'ואגב נתעורר שיבוש המדפיסים מתני' עשר קדושות וכו' והסמיכו משנה שלאחריו משום 'אל תעמוד על הפרק', חוכא ואטלולא א"כ לא ילמד לעולם פרק אחד ממשניות ותורה, שוא והבל להסמיך על הפסוק' עכ"ל. והביאו הגאון הגדול רבי חיים פונטריומולי בספרו פתח הדביר (סימן רפט אות ג) וכתב עליו: 'הביטה וראה איך האריך לשונו כאש אוכלת לההביל דברי גדולים מבלי הביא שום ראיה לדבריו, ולענ"ד אחהמ"ר לא צדק דלפי כל מה שכתבנו דברים טובים ונכוחים הם ולא חוכא ואטלולא ח"ו, והוא ז"ל תלה הענין בשיבוש המדפיסים ועין לא ראתה שהדבר יצא מפי גדולים ז"ל וטעום מנימוקם עמם כמדובר'. עכ"ל.

ועתה זכיתי לראות לגאון עוזינו מרן הגר"ע יוסף צצוק"ל בספרו חזון עובדיה (ארבע מעינות עמוד קע"ה) שהביא דברי הרב מאורי אור (חלק קן ט"ה דף קפ"ה ע"ג) שהשיג על אלה שכתבו לטעום התבשיל בערב שבת בסוד 'טועמיה חיים זכו' וכתב על זה 'בסודם אל תבוא נפשי, ולא נמצא כזאת. וגם לא מצינו מי מהמוראים שנהג לעשות כן לכבוד שבת. עכ"ד. והעיר עליו מרן הראש"ל בהאי לישנא 'אילו ראתה עינו הבדולח דברי הפוסקים (שגלי הלקט, ממזור ויטרי, ארחות חיים מלוניל, הממחיס, מט"ה משה) והאר"י ז"ל לא היה כותב כן. עכ"ל.

האם מותר לקהל להשתתף עם הש"ץ בשאומר אוחילה.

הנה להסוברים שאף היחיד אומרה בתפילתו ודאי שאין מניעה לאומרה עם הש"ץ, אולם לדעת הסוברים שיחיד אינו אומרה בתפילתו אפשר שדין הציבור שונה מדין יחיד המתפלל. שכן מתבאר מדברי מנהג מרשיילאה, הארחות חיים והכלבו שנהגו הציבור לאומרה יחד עם הש"ץ [אף למ"ד שאין יחיד אומרה]. ונראה טעמם משום דבתפלת

¹³ ואף שאומרים בלשון יחיד 'אשיר עוזו' ולא 'נשיר עוזו' מ"מ כל אחד מהקהל שפיר מצי למימר אנפשיה 'אשיר'. (ממו"ה שליט"ה).

¹⁴ ושם יש לחלק בין נידונו לנידון תפלת התוקע, ע"פ מ"ש בארחות חיים הנ"ל (נהלכות ר"ה) די"א שאין ליחיד לומר אוחילה מפני שהוא לשון ש"ץ, ובהלכות יוהכ"פ כתב שהקהל אומרים יחד עם הש"ץ 'אוחילה' וי"א שאף היחיד אומרן בתפלתו. חזינו מדבריו שאף שהיה בנותן טעם שאין ליחיד לומר אוחילה משום שהוא לשון ש"ץ מ"מ לכו"ע הצבור היו אומרים אותו. ואפשר דס"ל כדאמרן דביחיד לא שייך 'בקהל עם' משא"כ בציבור האומרים עם הש"ץ.

ומדברי הא"ר וסייעתו למדים אנחנו דאף להסוברים שהוא רשות לש"ץ מ"מ אין מניעה לציבור לומר עמו¹⁶.

וכן מוכח מהרב פלא יועץ (ערך ר"ה) שהעיר על מה שהיה נהוג בזמנו שאחדים מהקהל קופצים לשיר קטעי תפלה כגון 'אוחילה' וכו' שאין זה לשם שמים אלא עצת היצר שרוצה להראות קולו. ומשמע מדבריו שאין בזה מניעה אם אומרים אותו שאר הקהל רק היה רע בעיניו על שקופצים להשמיע קולם.

עלה בקב"ץ

א. בקשת 'אוחילה לאל' נהגו לאומרה מתקופת הגאונים אלא שלא היה מנהג קבוע היכן לאומרה.

ב. מצינו מחלוקת בראשונים אם יחיד יכול לאומרה מאחר והיא נחשבת לחלק ממטבע התפלה או שאין לאומרה מאחר והיא רשות לש"ץ, ומנהג התימנים (נלאדי) כדעת הרמב"ם דיחיד אומרה בתפלתו (צין עלינו לשנא לעל כן) וכן הציבור בתפלת לחש, ואילו מנהג הספרדים כיום (ע"פ הרש"ט) ומנהג התימנים (שמי) שהש"ץ אומרה קודם החזרה.

ג. בשעה שהש"ץ אומר 'אוחילה' יכולים הקהל להשתתף עמו, ובלבד שלא יגביהו קולם שאז מפריעים לשאר המתפללים.

ד. מה שיש נהגו לשורר 'אוחילה' על שלחנם אם הם עשרה או יותר לא גרע ממה שהתירו לקהל לומר עם הש"ץ, אולם אם הם פחות מעשרה לדעת רבים מהפוסקים יש להמנע מכך, ומ"מ הנוהגים לשוררו בפחות מעשרה יש להם על מה שיסמוכו, מאחר ולדעת הרמב"ם וסייעתו אינה רשות לש"ץ אלא חלק ממטבע התפלה, והשמות שבו יש בפסוקים (א"ר) לא גרע מכל פסוק אחר שבתנ"ך.

שנתקנו בעבורו (אף אם לא יפריעו לשאר המתפללים). וכן משמע מלשון הלבוש (סימן מקנא סעיף ג) 'אין הצבור אומרים אוחילה שהוא אינו אלא רשות לש"ץ'¹⁵. וכן כתב להדיא המטה אפרים (סימן מקנא סעיף ז) 'והש"ץ אומר אוחילה שהוא נתקן לש"ץ ואין לצבור לומר עמו רק יטו אוזן להש"ץ'. עכ"ל. וע"ע דרכי חיים ושלום (עמוד כס).

ואולם כשתקדק בדברי החמדת ימים תמצא שלא כתב 'שיש בזה הזכרת שם שמים לבטלה' כמו שכתב גבי אותם האומרים עם הש"ץ את תפלת החזרה. וזה דלא כמ"ש בספר קיצור של"ה (עניי ר"ה נהגה) 'ראוי להזהיר ההמון עם שאינן יודעין להזהר וסוברים שהמה עושים מצוות ואינם יודעים שהמה מוציאים כמה פעמים שם שמים לבטלה והוי כאילו נשבעים לשוא ולשקר שמרננים ומנגנים עם החזנים כל מה ששייך לומר לחזן, ובפרט ברכות אבות, וגם אותן התפלות המיוסדים דוקא לחזן להתפלל בעדו ובעד כל שלוחי עמך ישראל כגון 'הורם מה שיאמרו' או 'אוחילה' או 'אתיתי' שכל אלו שייך דוקא להחזנים, וראוי להודיע להם מאחר שכל כוונתם לשם שמים להתפלל שהקב"ה ימחול עוונותיהם ויכתבם לחיים טובים, למה להם לחטוא ולומר עם החזן ולהוציא שם שמים לבטלה. אלא ישתקו וישמעו מן הש"ץ עכ"ל. והו"ד בלקט הקציר להגאון הגדול רבי אברהם כלפון (עמוד תנד).

הרי שהחשיב את האומרים עם הש"ץ את הרשויות שנתקנו לו בכלל 'מוציא שם שמים לבטלה'. וכבר השיגו האליה רבה (סימן מקנא אות ז) 'וליתא, דהשמות שבו יש בפסוקים ולא יהא אלא כקורא בתורה, והלבוש לא קאמר אלא דאין צורך לצבור. ועוד הא כתב שיירי כנסת הגדולה [הגהות ב"י אות ז] דבספרד אומרים. עכ"ל. וכן דעת השע"ת (סימן מקנא סק"ח), מועד לכל חי (סימן יג אות ד), לקוטי מהרי"ח (דפ"ח עמוד תרלו), מהר"א חמוי במחזור בית דין (עמוד 290 ושם עמוד קלג הציג דברי שכה"ג דיחיד לא יאמרו), כה"ח סופר (מקנ"א אות לט).

¹⁶ שהרי הלבוש הזכיר להדיא שהיא רשות לש"ץ ומשום הכי אין הציבור אומרים אותה, ואע"פ כן כתב הא"ר בדעתו דשפיר דמי לאומרה, ולא בא הלבוש לומר אלא דאינה חובה לציבור. ועיין לעיל שדייקנו כע"ז מהארחות חיים.

¹⁵ כן משמע מפשיטות לשונו, ועיין לקמן בדברי הא"ר.

סימן ריג

הרב שמואל זכאי

מח"ס "ברכת שמואל"

ביתר עילית

בענין שכח רצה והחליצנו בסעודות שבת

ס"ק (ל) ליישב דלענין ברכות חשש מרן לדברי הראשונים שבסעודה שלישית א"צ פת. עכ"ד. וחזינן דמרן עצמו חשש לסב"ל [גבי סעודה שלישית] מחמת שיטות הראשונים הסוברים שסעודה שלישית אינה צריכה פת. וא"כ אף אנו נאמר כך לגבי כל סעודות השבת, דמכיון שמצינו שיש מן הראשונים דסבירא להו שאפשר לקיים את כל סעודות השבת במיני תרגימא, א"כ יש לנו לחשוש לשיטתם ולהורות שהשוכח הזכרת שבת אפילו בסעודה ראשונה או שניה, לא יחזור לברך, מכיון שלשיטה זו אין חיוב לאכול פת בכל שלושת סעודות השבת, וסב"ל נגד מרן.

ועוד ראיה לדברינו, דלגבי שכח להזכיר יעלה ויבא ביום טוב בברכת המזון כתבו רבים מהאחרונים (והצי"ט נש"ט יח"ט דע"ה ס"ק לו) שלמרות שלדעת מרן בש"ע (ס"ק קפ"ה סעיף ו') יחזור לברך ברהמ"ז, מ"מ מורינן דלא יחזור לברך משום דחיישינן לדעת רבותינו התוס' והרשב"א ועוד מן הראשונים שהסעודות ביום טוב אינן טעונות פת [חוץ מליל א' דפסח וליל א' דסוכות] וסב"ל נגד מרן. ע"ש. וא"כ לכאורה אף אנו נאמר דהוא הדין לנידוננו גבי כל סעודות השבת.

ואין לומר שבנידון זה פסקינן כמרן משום דכבר נהגו העולם שהשוכח רצה בסעודות השבת חוזר לראש, וידוע דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל [כמבואר בשו"ת תרומת הדשן סימן לד']. דזה אינו, שהרי כתב הש"ך (יו"ד סימן ק"ה ס"ק) בשם הרמב"ם והכסף משנה (פ"א מהל' שמיטה הלכה יג) שבדבר שאינו מצוי לא שייך בו מנהג, וכ"כ הגאון יעב"ץ במור וקציעה (סימן י'). וא"כ בנידוננו שאין זה כל כך מצוי לטעות ולא להזכיר רצה, לא שייך לומר שיש בזה מנהג. ואם לחשך אדם שסוף סוף שייך כאן "מנהג" מחמת שהמנהג הוא על עצם האכילה,

כתב מרן הש"ע (א"ח סימן קפ"ה סעיף ו') שאם שכח ולא הזכיר רצה והחליצנו בשבת, ונזכר לאחר שאמר הטוב והמטיב, ה"ז צריך לחזור לראש ברכת המזון. ומקורו מדברי הגמ' בברכות (דף מ"ט). וטעמו משום שיש חובה לאכול פת בסעודת שבת. ודין זה פסקוהו כל הפוסקים. ועיין תוס' בברכות (דף מ"ט: ד"ה א' נ"ט) דתלו דין חזרה לראש ברהמ"ז בדין חיוב לאכול פת, דלמ"ד שיוצאים ידי חובת סעודה במיני תרגימא אם לא הזכיר מעין המאורע לא חוזר. ע"ש. ומבואר להדיא בדבריהם שהנידון האם לחזור לראש ברהמ"ז תלוי בנידון האם יש חיוב לאכול פת בדוקא.

ומעתה צ"ע, דהנה מצינו לכמה מן הראשונים דס"ל שכל ג' הסעודות בשבת אינן טעונות פת, שכן כתב בספר שבולי הלקט (ענין שבת סימן ג') בשם רבינו ישעיה דיכול אדם לפטור עצמו משלש סעודות באכילת פרפרת ומיני תרגימא. והוסיף שכן מצא שרבינו יצחק ב"ר יהודה ז"ל היה נוהג להשלים שלש סעודות במיני פירות. ע"כ. וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א והר"ן (שבת דף ק"ז:) בשם יש אומרים. (ועיין מגיד משנה פרק ל' מהלכות שבת הלכה טו שהצי"ט שט"ה ז'). וא"כ לכאורה יש לנו לחשוש לדעתם ולפסוק שמי שלא הזכיר רצה בסעודת שבת לא יחזור לראש, שהרי לשיטתם אין חובה לאכול פת, וכלל גדול בידינו דספק ברכות להקל אפילו נגד דעת מרן.

ויש להביא ראיה לדברינו דחזינן דמרן גופיה חשש חששא כעין זו. וזאת מהא דפסק בש"ע (סימן קפ"ה סעיף ח') שהשוכח להזכיר שבת בסעודה שלישית לא יחזור לברך, למרות שבסימן רצ"א (סעיף ה') פסק שבסעודה שלישית צריך לאכול דוקא פת. ולכאורה הדברים סותרים. וכתבו האחרונים בסימן קפ"ח (נ"ח, מג"א ס"ק טו, משנ"ז

ומברכין עליה. ואפילו החולק מודה שאין זו ברכה לבטלה כיון דלדעת החולק זו היא עיקר המצוה. ושמור עיקר זה, שאם לא תאמר כן, ברוב המצוות לא נברך כיון דשכיח בהו פלוגתא דרבנותא. עכ"ל. ואמנם מדברי מרן בשלחן ערוך בכמה דוכתי מוכח שלא קיבל להלכה את כללו של הרדב"ז, ולדעתו חיישינן לסב"ל גם באופן שהמחלוקת על עצם המצוה. (עיין צמח שכתבתי בזה בספרי ברכת שמואל סימן קפ"ט ס"ק ט'. ואכמ"ל). ולענין הלכה מרן החיד"א בשם הגדולים (ליורנו דף ע"א) העלה שכשהספק הוא במצוה ודעת מרן הש"ע לברך, אזי בכה"ג לא אמרינן ספק ברכות להקל נגד מרן. ולכן העלה שם שכשאין בנמצא אלא רק ספר תורה ללא תגין ואין ס"ת אחר, אפשר לקרוא בו ולברך עליו למרות שיש בזה מחלוקת הפוסקים ויש שסוברים שהוא ס"ת פסול, מ"מ בדיעבד שרי, משום שמרן פסק (א"ח סימן לו סעיף ג') דבדיעבד כשר הוא. והוסיף החיד"א שם דאע"ג דכתבנו בכמה מקומות דבענין ברכות אף דמרן פסק לברך שב ואל תעשה עדיף, מ"מ כיון שהמחלוקת אינה בברכה אלא על הספר תורה אם כשר או פסול הוא, וכמו שחילק הרדב"ז, ומרן פסק דכשר, לכן נקטינן כוותיה. וכ"כ עוד בספרו לדוד אמת (קונטרס אחרון סימן כא). והביאו להלכה בשו"ת יביע אומר ח"ה (א"ח סימן מז א"ח ה'). ונמצא דכשהמחלוקת היא על עצם המצוה, ודעת מרן הש"ע לברך, בזה מקבלים את כללו של הרדב"ז ומורינן לברך. וממילא בנידוננו שהמחלוקת היא על עצם המצוה האם יש חיוב לאכול בג' סעודות פת בדוקא או סגי במיני תרגימא, ובצירוף דעת מרן שאם שכח רצה יחזור לברך, שפיר מורינן כדעת מרן שיש לחזור ולברך. עכ"ד.

אולם לענ"ד יש להשיב על דבריו, דהנה בשו"ת יביע אומר ח"ט (א"ח סימן מז) הובאה קושית הגר"ש משאש זצ"ל על מה שנפסק בשו"ת יביע אומר בשם כמה אחרונים, שאם לא הזכיר יעלה ויבא ביום טוב, אינו צריך לחזור ולברך ברכת המזון, ע"פ הכלל דספק ברכות להקל אפילו נגד מרן, והקשה, שהרי הספק כאן הוא במצוה, אם חייב לאכול פת ביום טוב או לא, והרי כתב בשו"ת

דהיינו שמנהג ישראל לאכול בשלושת סעודות השבת פת בדוקא וממילא שוב יש לומר דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. אף אתה אמור לו דאין זה נכון כלל, שהרי למרות שמנהג כל ישראל הוא לאכול סעודת יום טוב דוקא בפת, מ"מ חזינן לרבתינו האחרונים הנ"ל שחששו לסב"ל ונקטו שאם שכח יעלה ויבוא בברכת המזון ביו"ט שלא יחזור ויברך בניגוד לדעתו של מרן הש"ע שפסק לחזור לברך. ואי נימא דהמנהג הוא על עצם האכילה, א"כ מדוע נקטו רבתינו האחרונים דסב"ל נגד מרן, והרי מנהג ישראל הוא לאכול פת בסעודת יום טוב, ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. ועל כרחק שלא שייך כאן מנהג כלל. [וצריך לומר שהסברא בזה היא דכל שאין חיוב לאכול פת, אזי אפילו אם בפועל אכן אכל פת, ושכח להזכיר מעין המאורע, אינו חייב לחזור ולברך]. וממילא שוב צ"ע דבנידוננו לכאורה יש לנו להורות בזה דלא כמרן, ולפסוק דהשוכח להזכיר רצה באחת מסעודות השבת לא יחזור לברך ברכת המזון.

ואחי ידידי הגאון ר' שלמה זכאי שליט"א (מח"ס דרכי שלמה עמ"ס צנא קמא) השיב על דברינו וטען שבנידוננו יש לחזור ולברך ולא חיישינן כאן לסב"ל, וטעמו משום דהנה נודע בשערים המצויינים בהלכה כללו הגדול של הרדב"ז ח"א (סימן רכט) בעניין ספק ברכות להקל, שכתב וזו לשונו: שאלת ממני אודיעך דעתי בכל המצוות שיש בהם מחלוקת הפוסקים אם יברך על עשייתן או לא. תשובה: כל מחלוקת שהיא בברכות עצמן, יש לנו להקל כדי שלא יוציא שם שמים לבטלה. אבל מחלוקת בעשיית המצוה צריך לברך, שהרי לדעת אותו פוסק שפיר מקיים המצוה. תדע, שהרי תפילין יש בה מחלוקת ולא ראינו מימינו מי שנמנע מלברך עליהם, אע"פ שלדעת ר"ת תפילין של רש"י ז"ל פסולים, וכן לרש"י תפילין דר"ת ז"ל פסולים, לא ראינו שום פוסק שיפקפק בברכה. ואין דומה לספק ברכות, ולא למחלוקת בברכות, דהתם עיקר הספק או המחלוקת בברכה, הילכך אזלינן לקולא, אבל בעיקר עשיית המצוה לא נחלקו, אלא מר אמר הכי הוא עשייתה ומר אמר הכי הוא, ואנן כיון דנקטינן כחד מנייהו זו היא עיקר המצוה

דספק ברכות להקל, אבל כשסברת האומר שלא לברך היא יחידאה ממש והוא באחד, בכה"ג ודאי אזלינן בתר הרבים ולא חיישינן לסברת היחיד האומר שלא לברך, וכ"כ עוד רבים מן האחרונים, ע"ש. וממילא יש לומר דבנידוננו מכיון שהדעה הסוברת שבכל שלושת הסעודות סגי במיני תרגימא היא דעת יחיד, לכן אין לחשוש לשיטה זו ולטעון סב"ל מחמתה.

אולם זה אינו, שהרי המעיין היטב בלשונו של הרשב"א כשהביא דעה זו, יראה נכוחה שהביאה בלשון רבים, וז"ל: וכן יש אומרים שאפילו עבד אותן שלש סעודות במיני תרגימא שפיר דמי. עכ"ל. הרי שמבואר להדיא בדבריו שאין זו דעת יחיד. וכן מוכח מדברי שבולי הלקט הנ"ל שכתב וז"ל: וכן מצאתי שהיה רבינו יצחק ב"ר יהודה ז"ל נוהג להשלים שלש סעודות במיני פירות. ואחי השני מורי ר' יהודה בר בנימין זצ"ל (א.ה. הלא הוא הריצ"ג, שהיה מגדולי הראשונים) מקפיד במיני פירות של שבעת המינים. עכ"ל. הרי לנו שאין זו דעת יחיד. וכן חזינן למרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בספרו חזון עובדיה (שנת ג' עמוד שמו) שחשש בנידונו לשיטה זו. דהנה דן שם אודות מי שאכל פת הבאה בכיסנין לאחר קידושא רבה ואח"כ אכל הסעודה העיקרית ושכח להזכיר רצה והחליצנו, והעלה להלכה שאינו צריך לחזור, וטעמו משום דחיישינן לשיטת הראשונים הנ"ל שהסעודה הראשונה כבר קיים על ידי אכילת פהב"כ, ועתה היא הסעודה השלישית, והרי בסעודה שלישית קי"ל שאם שכח אמירת רצה אינו חוזר לברך. עכתו"ד. ומבואר יוצא דחשש לשיטת הראשונים הנ"ל לענין סב"ל ולא הוי דעה יחידאה. וא"כ לכאורה אף אנו נאמר כן בנידוננו שיש לחשוש לשיטתם ולהורות שלא יחזור לברך ברכת המזון מכיון שלשיטה זו אין חיוב לאכול פת בכל שלושת סעודות השבת, ודומיא להשוכח יעלה ויבוא בסעודת יום טוב. ולא באתי לפסוק ההלכה בזה, אלא כדרך שקלא וטריא. ורק אם יסכימו לזה גדולי ההוראה שבדור ה' עליהם יחיו, כי להם משפט הבכורה להכריע ההלכה בזה. (יעיין צ" המאמרים הנאספים להלן משכ"צ. המערכת).

יביע אומר ח"ה (סי' מז אות ה'), בשם מרן החיד"א, שאם הספק הוא במצוה, ודעת מרן לברך, לא אמרינן ספק ברכות להקל נגד מרן. וכתב מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בספרו חזון עובדיה סוכות (עמ' קו) ליישב בזה"ל: ונראה לי לחלק דדוקא לענין ברכה ראשונה שעל המצוה דקי"ל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, הברכה נמשכת אחר המצוה, וכל שהפוסקים ומרן מסכימים על הכשר המצוה, מברכים עליה, שאין לעשות המצוה בלא ברכה. משא"כ בנידון דידן שכבר אכל פת ובירך ברכת המזון, אלא שלא הזכיר מעין המאורע, שאין הזכרתו אלא מדרבנן, ושנוי במחלוקת הפוסקים, בכה"ג לא אמרינן שיחזור לברך מפני שהמחלוקת במצוה ולא בברכה, שדוקא ברכה ראשונה שעל המצוה שחייב לברך עובר לעשייתה, נגדרת אחר המצוה, וכיון שנפסקה הלכה בכשרות המצוה, אף הברכה שעל המצוה נגדרת אחר המצוה עצמה, משא"כ בנ"ד שהמצוה כבר נעשית, ויש כאן מחלוקת על הברכה, הדרגין לכללא דספק ברכות להקל, וספקא דרבנן לקולא. עכ"ל. וכ"כ עוד בספרו יביע אומר ח"ט (נמילואים לא"ח סימן מז). וממילא יש לומר שגם בנידוננו לא שייך לומר שיחזור לברך מחמת שמצרפינן את דעת הרדב"ז עם דעת מרן, דזה אינו, שהרי נידוננו דומה לשכח יעלה ויבוא בסעודות יום טוב שע"ז כתב ביביע אומר הנ"ל דלא אמרינן לחזור ולברך מחמת צירוף דעת הרדב"ז ומרן. אלא באמת אין לו לחזור ולברך. וא"כ לכאורה הדעת נוטה שהשוכח בשבת הזכרת רצה והחליצנו בברכת המזון אין לו לחזור ולברך, דספק ברכות להקל.

ברם, היה מקום לטעון דלא שייך בנידוננו לחוש לסב"ל, דהנה כתבו רבותינו הפוסקים דלא חיישינן לסב"ל מחמת שיטה אשר היא דעת יחיד הדחוייה מההלכה. דעיין בשדי חמד (מערכת ברכות כלל יח' אות ד') שדן בזה והביא דכתב בפתח הדביר ח"א (דף יא ע"א) בשם ספר נר מצוה ח"ב (סי' כא) דדוקא כשהאומרים שלא לברך הם לפחות שניים מן הפוסקים, אף דהסוברים לברך הם רבים יותר ויותר, בזה אמרינן תרי כמאה והדרגין לכללין

סימן ריד

הרב יעקב ישראל אברג'ל

כולל מעייני הישועה

בני ברק

בדין שבה רצה והחליצנו בסעודות של שבת [ועוד עניינים שונים]

י"ט בתמוז יה"ל התשע"ד.

לכבוד הגאון הגדול ר' שמואל זכאי שליט"א.

שלום רב!

הן היום הובאה לפני שאלת כת"ר באגרתו המעולפת ספירים, בדין שבה רצה והחליצנו בבהמ"ז של סעודות שבת, שהשוכח בסעודה ראשונה ושניה חוזר ומברך, והרי מבואר בתוס' בברכות (מט: ד"ה אי נעי) שהנידון האם לחזור לראש בהמ"ז תלוי בנידון אם יש חיוב לאכול פת בדוקא. [א"ה].¹ וכן הוא באור זרוע הגדול (ס"א הלכות סעודה ס"ר וס"ב הלכות ערב שבת ס"ב כ"א), ועוד ראשונים, הובאו דבריהם בשו"ת זכור ליצחק הררי (ס"י פ דף קכ ע"ד), ע"ש. [ועפ"ז הקשה כת"ר דהנה מצינו לכמה ראשונים דס"ל שכל ג' הסעודות בשבת אינן טעונות פת, שכן כתב בספר שבולי הלקט (עמ' שנת ס"י ג) בשם רבינו ישעיה (נפסקו לסוכה דף כו.) דיכול אדם לפטור עצמו משלש סעודות באכילת פרפרת ומיני תרגימא, ע"כ. [א"ה]. וז"ל פסקי הרי"ד (ס"ט) וילפינן מדרבי אליעזר שהפרפרת חשובה, ואם כן ג' סעודות של שבת יכול לקיימה בפרפרת ומיני תרגימא, עכ"ל. וכ"כ בחידושי ריבב"ן (סוכה כו.) בזה"ל: מיכן יש להוכיח דנפיק במיני תרגימא בג' סעודות בשבת, עכ"ל. ועיין בתוס' (ס"ט ד"ה צמני, וצומא עט: ד"ה מיני) מה שכתבו על ראייה זו, ודו"ק] וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א והר"ן (שנת דף קצ: בשם יש אומרים. ועיין במגיד משנה (פרק ל מהלכות שבת הלכה ט) שהביא שיטה זו שיוצאים יד"ח במיני פירות, ע"ש. וא"כ לכאורה יש לנו לחשוש לדעתם ולפסוק שמי

שלא הזכיר רצה בסעודת שבת לא יחזור לראש בהמ"ז, שהרי לשיטתם אין חובה לאכול פת, וכלל גדול בידינו דספק ברכות להקל אפילו נגד דעת מרן. [ברם, היה מקום לטעון דלא שייך בנידוננו לחוש לסב"ל, דהנה כתבו רבותינו הפוסקים ז"ל דלא חישינן לסב"ל מחמת שיטה אשר היא דעת יחיד הדחוייה מההלכה. אולם זה אינו, שהרי המעיין היטב בלשונו של הרשב"א כשהביא דעה זו, יראה נכוחה שהביאה בלשון רבים, וז"ל: וכן יש אומרים שאפילו עביד אותן שלש סעודות במיני תרגימא שפיר דמי, עכ"ל. הרי שמבואר להדיא בדבריו שאין זו דעת יחיד. ע"כ.

והנה אקדים הקדמה ואומר שעיקר קושיית כת"ר קשה על תלמוד ערוך בידינו (נרכות מט:), שאמרו שבתות דלא סגי דלא אכיל, אם טעה ולא הזכיר רצה חוזר לראש, משא"כ בראש חודש דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אם טעה ולא הזכיר של ר"ח, בבהמ"ז, אין מחזירין אותו, עד כאן דברי הגמ'. ולכאורה לפי שיטת הראשונים הנ"ל שאין חובה לאכול פת בשבת, אם כן תצא דינא גם בבהמ"ז של סעודות שבת שאין מחזירין אותו, דומיא דראש חודש, מכיון שיכול לצאת בשלש הסעודות במיני תרגימא. והוא כעין קושיית תוס' שם גבי ימים טובים, ע"ש. וראה עוד להלן.

ואשר על כן בתחילה היה נראה לומר לחומר הקושיא שאין כן דעת הראשונים הנז"ל וכל דבריהם על סעודה שלישית בלבד, וכפי שידוע שיש אומרים שיוצאים בסעודה ג' במיני תרגימא ואין חייבים לאכול פת (וכמ"ש בטוש"ע א"ח ס"י קפח ס"ח, וס"י רעד ס"ד, וס"י רלא ס"ה, וצ"י אה"ע ס"י סג ס"ח).

שוב מצאתי תנא דמסייע לדברינו הלא הוא מרן הקדוש ראש כל בני הגולה הכ"מ בשו"ת יביע אומר ח"ו (מאור ס"י כח אות ה) שכתב וז"ל: והמעין

¹ וזאת למודעי, כי כל מקום שנזכר במאמרנו תוספת דברים שבראשה כתוב - א"ה. הרי הוא ממני הדל באלפי ישראל החתום מטה, הכותב.

בראשונים עיניו תחזינה מישרים שלא דנו אלא לגבי סעודה שלישית אם יוצא במיני תרגימא, אבל לא לגבי שאר סעודות. וכמבואר בטור ובית יוסף (סוף סימן רנ"א). וכן מבואר בבית חדש (סוף סימן קפ"ח וכן נכנס ונכנס רנ"א), עכ"ל. [וראה עוד שם באות ו. ודו"ק] והניף ידו החזקה שנית בשו"ת יחזה דעת ח"ב (סי' כ) שכתב וז"ל: אבל המעיין היטב בדברי התוספות והראשונים, יווכח שאין שום ספק שאין יוצאים ידי חובה בסעודה ראשונה ושניה של שבת במיני תרגימא, אלא צריך פת בדוקא. וכל המחלוקת בזה אינה אלא לגבי סעודה שלישית, עכ"ל. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ה (מאמר סי' כג אות ד), ע"ש דב"ק. ומעתה לפי זה לא קשה קושיית כת"ר כלל ועיקר, כי הלא אין לנו דעה בראשונים כמלאכים שסעודה ראשונה ושניה יוצאים באכילת מיני תרגימא, ודו"ק.

אך אחרי שובי ניוחתי בהגלות נגלות דברי מרן עטרו"ת זצוק"ל בספרו הבהיר "חזון עובדיה" הלכות שבת ח"ב (עמוד קל"ד, שנה, שנה) שכתב להביא את דברי הראשונים הנ"ל (גד"ה הן) כצורתם שבכל שלשת הסעודות יוצאים במיני תרגימא (א"ה). ומשנה אחרונה עיקר זה נמצא דמיהס), ע"ש. וכיון שכך חזרה קושיא למקומה, וכדלעיל.

אולם אנכי הרואה למרן זיע"א שם (עמוד שנה - בין מאי לניה) שכתב וז"ל: וע"ע בשער המלך (ה' סוכה פ"ו סוף ה"ו) ע"ש, עכ"ל. ועוד שיעורו כפול להלן (עמוד שנה) שכתב בזה"ל: וכן פירש השער המלך (פרק ו מהל' סוכה ה"ו) בכוונת הרב המגיד. ע"ש, עכ"ל.

ובבואי אל שער המלך האיר ה' את עיני וראיתי אליו (שם סוף ה"ו) שהקשה מעין קושיית כת"ר בזה"ל: [קשה] מדאמרינן בברכות בפרק שלשה שאכלו (מט:) אלא מעתה שבתות וימים טובים דע"כ אכיל ה"נ דאם טעה חזור, א"ל הן. והשתא אם איתא דאפילו בסעודת שחרית וערבית מהני מיני תרגימא, אם כן היכי קאמר תלמודא דבשבתות חזור, הא אי בעי לא אכיל פת אלא מיני תרגימא דלא מיחייב בברכת המזון, דומיא דר"ה, דאינו חזור משום דאי בעי לא אכיל פת אלא פירות, והוא תימה דמה יענו

לההיא דפרק שלשה שאכלו, דקאמר דבשבת וי"ט אם טעה חזור, ואמאי, אי בעי לא אכיל פת, דומיא דר"ה. [ע"כ קושייתו].

וכתב לתרץ וז"ל: ובדוחק יש ליישב דס"ל ל"א הלל, דכיון דהא מיהא מיחייב לאכול, אע"ג דלא מיחייב לאכול פת, מ"מ מסתמא ודאי אורחיה דאינש לאכול פת [א"ה]. פירוש בשתי סעודות - דלאו אורחיהו דאינשי אלא בב' סעודות, שער המלך (שם). וע"ע בברכי יוסף א"ח (סי' רנ"א סק"ה), ובמחזיק ברכה (שם סק"ד), ודו"ק. [בשבת וי"ט, ומש"ה חייב לחזור, וההיא דר"ח דקאמר [בברכות שם] דאם טעה אינו חזור משום דאי בעי לא אכיל, לאו למימרא דאי בעי לא אכיל פת אלא פירות, כמ"ש התוס' ז"ל [ד"ה אי בעי] דא"כ חייב לחזור דומיא דשבת, אלא אי בעי לא אכיל כלל, וכדעת רבינו ירוחם שכתב מרן הב"י [ריש סימן תיח], יע"ש, [א"ה]. אי נמי בראש חודש יכול שלא לאכול כי אם פעם אחת בשביל שלא יקרא מתענה, משא"כ בשבת חייב אדם לאכול שלש סעודות כדאיתא בשבת (ק"ז), ע"ש. ומסתמא ודאי אורחיה דאינש לאכול פת בשבת וכנו', ומש"ה חייב לחזור ולברך, והוא מעין תירוץ הרב שער המלך. ועיין בפסקי הרי"ד (ברכות מט:), הוצא נס' קונן שיטות קמאי על ברכות ס"ז עמ' מט), ודו"ק כי קיצרתי. ועוד יש ליישב בזה, ועיין במרן הב"י ז"ל אור"ח סימן תקע"ח, ובהרב החינוך סדר עקב סימן תל. ודו"ק, עכ"ל.

והמעין היטב יווכח שבדברות קדשו של הרב שער המלך מתורצת קושיית - כת"ר על נכון, כי לכל הדעות אם שכח רצה בבהמ"ז בשתי סעודות ראשונות חזור לראש, וכדאיתא בגמ'. [וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"א (סי' תרי"ד), ולמרן החיד"א ז"ל בספרו פתח עינים (שם דף ק"ט): צלאור דברי רב נחמן, גד"ה (ועוד), ודו"ק] ולא שייך לשנות דין אחד מן התלמוד, ודי למבין.

שוב בינתי בספרים וראיתי להגאון הגדול רבי יצחק ברכה שליט"א ראש ישיבת עטרת יצחק י"ם בספרו ברכת יצחק - שבת ח"א (על סדר הש"ע עמ' רפ אות ג, ועמ' רנ"א אות ג) שגם הביא דברי הרב שער המלך הנו', ע"ש. וע"ע בספרו שם (סוף עמ'

פרח אור ב, ועמ' לנצ אור ג, ועמ' שנה והללה, וצריש עמ' תו), ע"ש.

והאמת ששמעתי עוד כמה דרכים ליישב קושיית כת"ר, אך הנלע"ד כתבתי וצויי"ם וימ"ן, אמן.

עוד אעיר בקיצור במה שכתב כת"ר בסוף דבריו, להוכיח מלשון הרשב"א בחידושיו (שנח קי): שאין זו דעת יחיד שהרי הביאה בלשון רבים שכתב וכן "יש שאומרים", ע"כ. לפו"ר זה אינו, וכמו שכתב מרן החיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף ח"מ (סי' כה אור נו) דיש אומרים נאמר אפילו על אחד, ע"ש.

הלכ"ד הצב": יעקב ישראל אברג'ל.

פה בני ברק יע"א.

[אמר הכותב. אחר שילוח הק"ן קולמסא דא להרב השואל נר"ו, שלחתי תשובתי זו לרבי אביה שמריה חדוק מעיה"ק ירושלים, והשיבני במגילה עפה, וז"ל: בס"ד אור לי' באב התשע"ד. לכבוד ידידי וחביבי רבי יעקב ישראל אברג'ל שליט"א, יישר כחו על תירוצו הנפלא שהיא גמרא ערוכה בברכות (מט:): וקושיא מעיקרא ליתא. וליישוב ד' הראשונים דס"ל שבכל ג' סעודות סגי במיני תרגימא, נ"ל שכוונתם לפירות שבעת המינים או חמשת מיני דגן

דמיקרו נמי תרגימא (עי' לשון רש"י נסוכה ז'. ד"ה נמי). וכיון שמתחייב בכל אופן לברך ברכת מעין שלש ולהזכיר בה רצה והחליצנו, לכן שפיר חזור כששכח לומר רצה והחליצנו בבהמ"ז, שהרי בכל אופן היה חייב לאומרו. ותירוץ השה"מ דחוק לענ"ד. ואמ"א. בברכה רבה, ע"ה אביה שמריה חדוק ס"ט, עכ"ל.

ולפענ"ד זה אינו מן הישוב, וכפי שיראה כל מעיין ישר בדקדוק לשון הראשונים הנז"ל (גד"ה סן) שמפורש יוצא מדבריהם שיוצאים יד"ח בכל מיני פירות ואפילו שמברכים עליהם ברכת נפשות, מה גם שרוב הראשונים סוברים שאין מקום להזכרת מעין המאורע בברכת מעין שלש, וכמ"ש מרן המשביר בספרו חזון עובדיה שבת ח"ב (עמוד קנ"ה), ודו"ק.

ואף גם זאת בליל ט"ו באב דנא, האיר אל עבר פני, ספר ויען שמואל חלק יב, וראיתי (נסי' יח) להרב יעקב הכהן קזו שליט"א, ר"מ בשיבה הגדולה כסא רחמים, שהאריך לסלסל בד' הראשונים הנ"ל. וע"ע בויען שמואל חט"ו (נסי' סי' ט), ובאיזהו מקומן י"ל ע"ד, ועוד חזון למועד נקי נדר.

בירור בדברי מרן ה'ביע אומר' בדין אין מעבירין על המצות

ואנכי הצעיר כתבתי ליישב זאת בגליון אייר תשע"ד (סי' קנ"ה אור ז' גד"ה והנה) ע"ש. אך אחר התבוננות מעט, יותר נראה ליישב באופן אחר, והוא ע"פ דברי הגר"ש קלוגר עצמו (סס) בראשית דבריו שכתב, וז"ל: ומה שהקשה ר"מ דברי הש"א אהדדי במ"ש דאם התחיל יעלה ויבא קודם רצה, יפסיק ויאמר רצה, הרי דתדיר עדיף מאין מעבירין על המצות. הנה גם זה אינו, חדא די"ל דהך איסור דאין מעבירין על המצות הוי רק במעשה כגון שהולך מזה לזה, אבל לא בדיבור לבד בלי מעשה. ועוד נראה והוא עיקר בעיני, דהך דאין מעבירין על המצות הוי רק מכח בזוי מצוה דנראה כאלו המצוה אינה חשובה לו, וזה הוי דוקא אם מפסיק ואינו מתחיל מיד באחרת, אבל אם באותו רגע שמניח זה ועושה זה מיד לא הוי בזוי מצוה, דנראה תיכף דעושה כן בשביל אחרת הקדומה לה. ובציצית ותפילין הרי אף עוזה התפילין אינו מקיים המצוה מיד,

א. בגליון יתד המאיר ניסן תשע"ד (סי' קל"א אור ג) במאמרו הנפלא של הרב מאיר ירחי שליט"א הביא דברי מרן הכ"מ בשו"ת יביע אומר ח"י (פארוס סי' כז) בשם הגר"ש קלוגר בקנאת סופרים (סי' מת, דף יז ע"ה) דלא שייך אין מעבירין על המצות אלא כשעושה מעשה, שהולך ממקום המצוה שפגע בה, ועוזב אותה, שנראה כאילו המצוה בזויה בעיניו, משא"כ בדיבור בלבד, בלי מעשה, ובאותו רגע שמניח מצוה זו, עושה מצוה אחרת בלי שיהוי, שלא נראה כמבזה המצוה, אלא שמקדים האחרת כדינה, לא שייך בזה דין אין מעבירין על המצות, ע"כ. וכתב מרן זיע"א שם לבאר ע"פ דבריו מה שפסק הרמ"א (סי' מרפ"ג) בקריאת ס"ת שמפסיק מפרשה של חנוכה ומקדים פרשה של ר"ח, שלא שייך בזה אין מעבירין על המצות [ע"כ], והקשה הה"כ, ולכאורה הרי בנידון הרמ"א איכא מעשה דגלילה אי נמי לפתוח ספר השני, וה' יאיר עיני, עכ"ד.

ועל פי זה יתיישבו דברי מרן זצוק"ל להפליא [וכן מדוייק בלשונו הטהור] שצירף ב' החילוקים יחד וחיבר את האהל להיות אחד, ובדרך זה כתב לבאר דברי הרמ"א בקריאת ס"ת, והוא כפתור ופרח, ודו"ק כי קצתו.

רק שיהא לוקח הטלית ולבדוק הציצית לכך בזה שייך לומר אין מעבירין על המצות, אבל ברצה ויעלה תיכף שמפסיק מיעלה ויבא מתחיל רצה, ואין כאן ביטול מצוה רגע חדא (והוסיף עוד חילוק למרן והנאמיו צימד המאיר אייר שס, ע"ש), עכ"ל.

זמני סעודות שבת

ולפענ"ד אחר הס"ר לא עיין יפה, וכפי שכתבתי בירחון "יתד המאיר" טבת תשע"ג (סי' מקעו אות ג) שאין אומרים כאן דין תשלומין, ע"ש. וכן מוכח בעליל בלשון הרב חמד משה (סע) בעצמו שכתב, וז"ל: דאף 'לכתחילה' יכול שלא לאכול בלילה ולאכול למחרתו ביום ג' סעודות (וכן הוא לדעת הרמ"א, ע"ש), עכ"ל. ואם איתא שהוא מדין תשלומין [כדברי הה"כ הנ"ל] איך יכול 'לכתחילה' לדחות סעודתו למחרת? אלא ודאי שאין זה שייך לדין תשלומין וכאמור. ומאחר שכן נמצאו דברי הרב חמד משה מחורין ונהירין לכל הולך ישר, וק"ל.

ב. בגליון תמוז תשע"ד (סי' קפח אות ז) ראיתי לר' אברהם דבדה שליט"א שתמה על הרב חמד משה (ריש סי' רעד) במה שהקשה על מור"ם שכתב (סי' נלא ס"א נהגה) שמי שלא אכל בליל שבת יאכל שלש סעודות ביום השבת [ע"כ] שדין זה הוא נגד הסברא שכל הג' סעודות זמנם קבוע, [ע"כ קושיית חמד משה]. והקשה הה"כ וז"ל: ודברי הגאון תמוהים ביותר, וכי לא מצינו בתפילה שיש לה זמן קבוע ובכ"ז אם עבר זמנה יש לה תשלומין (סי' קח) וכן בקריאת שמו"ת אע"ג דיש לה זמן לקרותה אם עבר הזמן יש לה תשלומין (סי' רפה) וא"כ ה"ה כאן ופשוט, עכ"ל.

ביצה שנמצא בה דם ביו"ט

ותמה עלי הרמ"ך הנז' לא ידענא מאי קאמר וכי מדוע ולמה שיתן הביצה לנכרי גם לולי שנמצא בה דם? עכת"ד.

אולם המדייק בלשון מרן עט"ר יראה נכוחה שדיבר בנכרי המצוי בשכנותו של יהודי וכפעם בפעם נותן לו היהודי (כמדתו של אברהם אבינו ע"ה) דבר מאכל. ועל זה קיים הסברא לחלק בין ביצה לבהמה, וכאמור. וק"ל.

יה"ר שיהיו הדברים לזכות עם ישראל, ולעילוי נשמת אור שבעת הימים מרן רבנו עובדיה יוסף ב"ר יעקב וגורג'יה, זלה"ה. ויה"ר שיעמוד בתפילה לפני בורא עולם שינאלנו נאולת עולם. זכותו תנן עלינו ועל כל ישראל. אמן.

ג. עוד שם בגליון תמוז (סי' קפט אות יא) העיר הרב מיכאל כהניאן שליט"א על מה שיישבתי (נגליון אייר תשע"ד סי' קנה אות ד) בס"ד דברי כ"ק עטרו"ת מרן זיע"א בספרו חזון עובדיה (שנת ח"ג - עמוד רכו סוד"ה סנה) בדין ביצה מזכר שנמצא בה קורט דם - ביו"ט, שפסק (סע) בזה"ל: אם מצוי שם נכרי, אינה מוקצה, עכ"ל. וקשה מדברי מרן בש"ע (סוף סי' מאו) גבי בהמה, ע"ש. וביארתי הקוד"ש שביצה סתם דעת אנשים לתנה גם לנכרי בטרם מציאת הדם משא"כ בהמה הואיל ודמיה יקרים אין דעתו לתנה לנכרי בחינם. כך ירדו חכמים לסוף דעתו של אדם [ע"כ].

יצא לאור הספר שרבים חיכו לו
פרקי חזון על חייו של מרן רבנו
הרב עובדיה יוסף זצוק"ל

209 עמודי כרוזו מלאי תוכן מקורי
וציטוטים מדברי מרן בתוספת תמונות
– הכמות מוגבלת הקודם זוכה –

ניתן להשיג בירושלים בחנות "ספר הספרים" צומת בר אילן
(סמוך ונראה לקברו של מרן) | או בדואר ע"ס 26 ש"ח טל: 05271-44672

סימן רטו

הרב אלקנה ישראל

מח"ס "אבא באהל ביתי", מגדל העמק

שכח "רצה והחליצנו" בסעודת שניה אחר שאכל בקידוש

וכדברי רבינו חננאל כתבו ראשונים רבים והם הרא"ש בתוספותיו לברכות (דף מ"ב:) והרשב"א (סו), ובשו"ת הרשב"א המיוחסות חלק ז' (סי' מקל"ג) [ועי' שם שהיא אינה תשובת הרשב"א ולא תשובת הרמב"ן], ובתוס' רבינו יהודה שירלאון (נרכוס דף מ"ב:) ובתור"י (דף כ"ט), ועוד.

וכדעת רב האי גאון מצינו ג"כ שכתבו כמה וכמה ראשונים ומהם רש"י בספר האורה (סי' מ"ה), וכ"כ הרד"ק בספר יהושע (פרק ט' פסוק ה') והניף ידו עוד בספר מלכים א' (פרק י"ד פסוק ג'), וכ"כ בהלכות ברכות להריטב"א (פרק ז' סוף י"ח), ועוד.

ודעה נוספת והיא דעת הרמב"ם בהלכות ברכות (פרק ג' ה"ט) וז"ל "וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה והיא הנקראת פת הבאה בכסנין אע"פ שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות, ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציא. עכ"ל. דהיינו שהיא פת גמורה לכל דבר אלא שלישתה נעשה בתוספת דבש או שמן או חלב או ביצים. וכ"כ עוד פוסקים רבים והבאו לנו בתשובה.

וכדעת רש"י שהיא פת התובלת מצינו שכ"כ בספר המאורות (דף מ"ב:), וכן העתיק דברי רש"י הרי"ב במס' ברכות (דף כ"ט:), וכן הביא דעת רש"י בספר הפרדס – לתלמיד בן הרשב"א (שער ראשון סעיף ט"ז) ולכן סי'ם), ועוד.

ועוד דעה מצינו והיא דעת הרא"ה במס' ברכות (דף מ"ב:) שכתב בזה"ל "פת הבאה בכיסנין פירוש פת שבתוכה פירות".

ועוד היד נטויה לדעה נוספת בפירוש פת הבאה בכיסנין והיא דעת רבינו אשר מלוניל (דף ל"ד ע"ב) שכתב בזה"ל "ופת הבאה בכסנין פי' הבא בעבור כסיסה ולא לרעבון והוא הפת העשוי בבשמים." הנה לנו דעה נוספת והיא שפת הבאה בכיסנין היינו פת עשויה בבשמים.

ובשביעית יצא חופשי והיא דעת השיבולי הלקט (סי' קנ"ד) שכתב בזה"ל "פי' פת הבאה בכיסנין שאינו משביע ונעשה כאותו ענין שאינו נקרא לחם. והיינו

שאלה: מי ששכח רצה והחליצנו בסעודת שבת (סעודת החמין) אך הוא כבר אכל בקידוש בבית הכנסת. או מה שנהוג במגדל העמק שעושים קידוש לאחר הנץ עם מיני מזונות וכמובן שיעור תורה.

תשובה: מאחר וכמעט כל פת הבאה בכיסנין הרי היא ספק לחם ולכן אנו נוקטים שסעודה ראשונה קיים בקידוש אפילו שאכל רק מזונות ולכן לא יחזור על רצה והחליצנו.

מקורות ונימוקים: מאחר ולהלכה בסעודה שלישית אין חוזרים על רצה והחליצנו וכאשר פסק מר"ן הש"ע (סי' קפ"ח ס"ח) וא"כ מאחר ופת הבאה בכיסנין יש בה דעות רבות ובדרך כלל כל מיני מזונות הרי הם בכלל ספק לחם א"כ אין לחזור על רצה והחליצנו מאחר ואנו נוקטים שכבר הוא קיים מצות סעודה ראשונה בקידוש וסעודת החמין היא לו כסעודה שלישית.

ועתה נביא את כל הדיעות בדיני פת הבאה בכיסנין ומהם יצא שכמעט אין לך דבר שהוא מזונות שאין בו ספק לחם וראשון לציון יש להביא דברי בעל הערוך (ערך כסן 6) שכתב בזה"ל "פת הבאה בכיסנין פירש רב האי גאון הם כעכי והיא פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת שעושין אותה כעכין יבשין, וכוססין אותה בבית המשתה ושלא בבית המשתה ומנהג בני אדם שאוכלין ממנו קמעה. ור"ח פירש זה הפת עשויה כמין כיסנין מלאים סוכר ושקדים ואגוזין כמין כעכין לועסין אותן בבתי משתאות.

ראינו כאן ב' פירושים האחד שפת הבאה בכיסנין היא פת יבישה שהרגילות לאכול ממנה מעט. והוא פירוש רב האי גאון. ופירוש כוסס מלשון יבש. ופירוש שני הוא פת העשויה כמין כיס דהיינו פת ממולאת בדברי מתיקה. ואמנם ברש"י לעיל ראינו שפת הבאה בכסנין היינו פת שנילושה עם תבלין. ומחמת הסיבה הזו הדגיש הערוך "פירש רב האי גאון הם כעכי והיא פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת שעושין אותה כעכין יבשין". דהיינו לאפוקי מדעת רש"י.

דאמרינן (ברכות דף מ"ג.) 'עדי כפנא' כלומר דין הוא שלא יקרא לחם שהרי אינו משביע שהרי אכלתי מהן הרבה ועדיין אני רעב ובלחם כתיב ואכלת ושבעת. וכ"כ היראים (סי' רנ"ג). ועוד.

נמצא שיש לנו שבע דעות מה היא פת הבאה בכיסנין א' דעת רש"י וסיעתו שהיא פת עם תבלין. ב' דעת רה"ג וסיעתו שהיא פת העשויה ככעכים קשים ויבשין. ג' דעת ר"ח וסיעתו שהיא פת העשויה כמין כיס המלא במגדנות. ד' דעת הרמב"ם וסיעתו שהיא פת שנילושה בחלב או שמן או דבש, או תבלין. ה' דעת הרא"ה שהיא פת עם פירות. ו' דעת ספר המנהגות שהיא פת מבושמת. ז' דעת השבולי הלקט פת שהיא אינה משביעה. וא"כ נמצא שתמיד הרי הוא בכלל כסעד סעודה שניה בקידוש וזו לו סעודה שלישית. ועל סעודה שלישית אין חזרין על רצה.

וראיתי לגאון ישראל וקדושו נזר אלוהיו על ראשו רשכבה"ג פאר מופת ופוסק הדור מרן הראשון לציון הגר"ע יוסף בספר חזון עובדיה (עמ' שמי"ו-יז) שיצא לדון בנידון הדומה לשלנו במי שאוכל מיני תרגימא ואח"כ סועד סעודה נוספת דהיא נחשבת לסעודת שבת מאחר ומצינו לרבי ישעיה הראשון בפסקיו לסוכה (דף ק"ז). שכל שלושת הסעודות ניתן לצאת בהם במיני תרגימא. וכ"כ בשמו השבולי הלקט ושכ"כ הרשב"א במס' שבת (דף ק"ז:) בשם י"א, והר"ן במס' שבת (ס"ז), וכ"מ בדברי הרב המגיד בהל' שבת (פ"ל ה"ט) וכ"כ השער המלך (פסל' סוכה פ"ו ה"ו) בדעת הרב המגיד. א"כ הסעודה שסועד לאחריה הרי זה סעודה שלישית ואם שכח לומר רצה הרי זה כשכח בסעודה שלישית שאינו חוזר על ברכת המזון.

ולכאורה יש להתבונן א"כ עתה יש לנו ספק על כלל אמירת רצה היאך חוזרים כאשר אדם שכח בסעודה ראשונה ושניה והרי לפי שיטת הראשונים שאין חובה לסעוד דוקא לחם הרי מבואר שאין חובה לומר רצה. וא"כ היאך פסק גאון עוזינו מרן הראש"ל בספרו לעיל (עמ' קנ"ז) שיש לחזור אם שכח לומר רצה בסעודה ראשונה וסעודה שניה. ומילא לפי הטעם שהבאנו לעיל דמזונות שיש לנו לפנינו היום רובם יש בהם ספק לחם וא"כ הרי זה ספק אם צריך לחזור שאנו אומרים סב"ל.

אמנם לפום קושטא נראה שיש לפנינו כמה יישובים איתנים בסברת מרן הראש"ל גאון עוזינו ראשית מאחר וראשונים אלו לא הובאו להלכה

וכמבואר בבית יוסף (סי' רנ"ב) והמנהג היה פשוט לחזור א"כ כאן יבואו דברי מהרא"י בשו"ת תה"ד (סי' ל"ד) שבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. וכבר הוכחתי כן בשו"ת אבא במ חלק א' (סי' ז' אות ח' עמ' פ"ג ומדוע עמ' פ"ז) מדברי ספר הפרדס להרא"ש נבי"ו (שער ט' פ"ו), ומשו"ת מן השמים (סי' י"ג), ועל שם. והכי נפצה ההוראה בישראל וכאשר פסקו הט"ז (סי' מ"ו סק"ז), ובספר מועד לכל חי (סי' י' אות מ"ח), ובשו"ת מהרש"ם חלק ד' (סי' ק"ט), ובשו"ת רב פעלים חלק ב' (מאמ"ס סי' ז'), ובספר בירך את אברהם (דף ק"ז ע"ב), ובספר פני יצחק (מער' נרכות אות ק"ב), והניף ידו שנית להלן (אות י"ז) וע"ע לעיל שם (אות ק"ג), ובשו"ת שואל ושאל חלק ה' חאו"ח (סי' כ"ו), ובספר ברכת יוסף ידיד (עמ' ק"ט), ובספר כף החיים (סי' י"ז אות ז') ולהלן (סי' רי"ט אות ל"ח) ולהלן (סי' פפ"ט אות פ"ח), ובשו"ת תעלומת לב חלק א' (מאמ"ס ס"ס ח'), ובשו"ת דברי חכמים (מאמ"ס מ"ל סוף סי' ד').

אך לגבי אדם שאכל מיני תרגימא ואח"כ אכל סעודת שבת אין מנהג ועל כן בזה אנו מצרפים אותם לסב"ל. ועוד דשמא כוונתם היא במיני מזונות וס"ל כדברי הרמב"ם בהל' ברכות (סוף פ"ג) וסיעתו, שיש להזכיר מעין המאורע אף בברכת מעין שלוש.

ועוד ובעיקר שיש חילוק גדול בין מי שאכל מיני תרגימא ואח"כ אכל סעודת שבת. לבין מי ששכח רצה בסעודה ראשונה ולא אכל מיני תרגימא לפני כן. והיינו משום שאם אכל מיני תרגימא הספק הוא שמא כבר יצא ידי חובת הסעודה שהוא חייב באותה שעה ועתה בסעודה הבאה יש ספק אם הוא חייב כלל ברצה ובוזה אנו פוטרים אותו מספק דשמא לא התחיל החיוב בכלל. אך כאשר הוא נמצא בסעודה ראשונה או שניה שהוא חייב בסעודה ורק הספק הוא האם חייב ברצה בזה אנו אומרים שהלכה כרוב הראשונים המחייבים וחייב הוא לחזור והרי זה כהכלל של הרדב"ז הידוע בשו"ת הרדב"ז חלק א' (סי' רכ"ט ולהלן סי' מרכ"ו ולהלן סי' מרמ"ו ולהלן סי' מרס"ה ועוד). ובפרט שיש כאן ס"ס עם צד דאורייתא דהיינו ספק שמא אין יוצאין במיני תרגימא ואף את"ל שיוצאין ספק שמא היינו בסעודה שלישית בלבד. ובכה"ג אילפנו בינה מרן הראש"ל שעושים ס"ס בברכות עי' שו"ת יחזה דעת ח"א (סי' כ"ג) ולהלן ח"ה (סי' י"ח) ועוד. ובפרט בצירוף מה שכתבנו.

סימן רטז

הרב יוסף אלהן סעדון

ירושלים

אגורה באהלך עולמים

לכבוד מערכת הירחון הנכבד עד למאור "יתד המאיר" שלום וישע רב.

מרם כל דברי אפתח בהודאה תחילה על העונג הרב מהחידו"ת הנפלאים המובאים בירחון מידי חודש בחודשו מיינה של תורה יין שדעת נערים וזקנים נוחה הימנו וביותר על בירור מקחו של צדיק מרן רשכבה"ג זע"א אשר כל דבריו כסף צרוף מזוקק שבעתיים, ונתקיים בו בקשת אדונינו דוד אגורה באהלך עולמים כדרשת רבותינו (סקלים ז' ע"ג) שתהא תורתו מתבדרת בבתי מדרשות ויהיו שפתותיו דובבות בקבר ואין ספק דאיכא בזה נייחא גדולה למרן זע"א. ובזכות זאת יעמוד בתפילה עליכם ועל כל אשר לכם ועל כל בית ישראל לבני חיי ומוזני וחפץ ה' בידכם יצלח להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה אמן.

הנה בעומדינו סמוך ונראה לפקודת שנתו של מרן זע"א דבר בעתו להביא בזה מה ששמעתי ממורינו ראש הישיבה הגר"י מעלם זצוק"ל עה"פ (נשמואל ז' ג' למ) הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל ולכאורה הו"ל למימר הלא ידעתם בלשון הווה ואמאי נקט לשון ערומים בלשון עתיד הלא תדעו הלא דבר הוא וביאר הרב ז"ל דכוונת הקרא לומר שאף שמתאבלים עתה על פטירתו של אבנר מ"מ לא יחשבו שהשיגו עתה גודל האבידה אלא עדיין ידעו בעתיד ככל שיחלפו הימים את גודל האבידה ויוסיפו אבל על אבלם וצער על צערם עכ"ד והן בעוון נתקיימה בנו קינה זו וככל שחולפות הימים מאותו יום מר ונמהר בו נלקח ונגנו ארון האלוקים חשים ביתר שאת ויתר עוז גודל האבידה ועומק החסרון שחסרנו בהסתלקותו של מורינו ורבינו זע"א.

איתא במדרש איכה (פרשה א' סי' לו) שקולה מיתת צדיקים יותר מחורבן ביהמ"ק ויותר מצ"ח קללות שבמשנה תורה שאילו בצ"ח קללות נאמר והפלה ה' את מכותך ואילו בחורבן ביהמ"ק נאמר ותרד פלאים ואילו במיתת צדיקים נאמר לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכ"כ למה ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. ע"כ. וביאור הענין מה שקורא הכתוב לחורבן ביהמ"ק פלא ולמיתת הצדיקים הפלא ופלא שמענו ממרן רבינו הגדול זע"א דהנה מודעת זאת בקרב הארץ אשר בזמן שביהמ"ק היה קיים היו משיגים יראת שמים וקרבת אלוקים על ידו בעלות כל ישראל לראות וליראות את פני ה' כהנים בעבודתם ולויים בשירים ובזמרים וישראל במעמדם וכדברי נעים וזמירות ישראל בתהילים מב וכמו שדרשו בספרי עה"פ למען תלמד ליראה הביאורו התוס' בקדושין כד ע"א וכשחטאו ישראל ונתרחקו מעל ה' הרב ביהמ"ק ונסתלקה לה השכינה ואין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה ונמצא דסיבת החורבן הוא מחמת שנתרחקו מן ה' ותולדת ההתרחקות הוא החורבן שהוא מרחקנו יותר ולהכי קראו הכתוב פלא ועל דרך זה במידת פורענות מרובה מיתת הצדיקים הוא הפלא ופלא משום שתחת אשר הדורות הולכים ומתמעטים וילכו הלך וחסור והיה מן הראוי לסומכם ולסעדם בריבוי צדיקים לקורבם אל המלאכה מלאכת הקודש ולהעמידם בקרן אורה הן בעוונות הצדיק אבד ותורה מונחת בקרן זוית באין דורש ושואל ועי' לשון האוה"ח הק' בסו"פ בראשית "ומשחרב המעון נסתם חזון ונשארה בחינת רוח הקודש וכשנסתתמו עיני ישראל אין אתנו משיג רוח"ק וזו היא צרת בית ישראל שאין למעלה ממנה הצמאים להריח ריח אבינו שבשמים ותהי רוחינו" ובפרשת עקב כתב עוד ע"ז וז"ל ועל זאת יחרד לב עם ה' שאין קללה בעולם כזו אוי לדורות שמעמו כוס המר הזה מר ממות והוא רחום ישוב ירחמנו כי יתן את רוחו בנו כימי קדם עכ"ל ועי' בדבריו בפרשת בחוקותי (כו' לו).

ואם בדורות הראשונים כך, מה נענה אנן יתמי דיתמי אשר בחמלת ה' עלינו ובראותו גודל דלותינו ושפלותינו ראה הקב"ה שהצדיקים מועטים ושומר את הדבר (מנהיג ע"י רש"י דברים לא ז) לדור אחרון ושתל בו את מרן זיע"א אשר הוא הגבר הוקם על שהקים עולה של תורה ותשובה ומסר נפשו ומאודו וכיתת רגליו כשמואל בדורו וביזה עצמו כיהזקאל בן בוזי למען כבוד שמים להגביר חיילים לתורה בתורתו שבכתב ושבע"פ ולהעמיד דורות של תלמידי חכמים ומרביצי תורה והן עתה היה לאין מחמד כל עין הורם הנזר והוסרה העטרה וקול התורה זועק במרה איה דורש איה סופר איה מגלה צפונותי ועורך תשובותי איה שוקד על דלתותי משמת רבי במלה ענוה במלה קדושה במלה שקידה במלה כל מידה טובה מי יורה לנו דעה מי יבין לנו שמועה מי יגדור גדר מי יעמוד בפרץ על מי נמשות מעט הצאן למרמם אנשי לצון וכמש"כ הגאון הנאמן שליט"א (הש"ת ישלם דברו הטוב וירפאהו רפוא"ש צקרוצ) בהקדמתו לספרו הנד"מ אסף המזכיר אשר בעוה"ר מיום שנלב"ע מרן זיע"א אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו לכלל ולפרט ה"י ויחוס ויראה בענינו וינחמינו מעצבוננו.

אך זאת נחמתינו דהנה אמרו חז"ל מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה וביארו המפרשים דהא דנקט דייקא ד"א של הלכה היינו משום דלאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא א"א אלא ע"י השראת השכינה וכמו שדרשו חז"ל עה"פ וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום ומה"ט נמי קביעות ההלכה תלויה במידת הענוה וכמבואר בערוכין (יג ע"ג) גבי ב"ש וב"ה והיינו משום דאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על עניו כמו שאמרו חז"ל אני את דכא ובבעל גאווה אומר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בכפיפה אחת ולהכי חשבינן ליה כדוחק רגלי השכינה וידעת ההפכים שוה וע"י במש"כ מרן החיד"א בשם הגדולים מערכת ספרים ערך ב"י ובספרו פתח עיניים ערוכין שם ובאוה"ח הק' ריש פרשת עקב ובמש"כ מרן זיע"א בענף עץ אבות (עמוד שסו) ובמאור ישראל דרושים (עמוד קעס ושסח) ואכמ"ל. ונמצא דהשראת השכינה שחסרנו בחורבן ביהמ"ק ישיגהו כל מבקש ה' בד"א של הלכה ואף אנו בזאת נתנחם בחסד אשר עשה רבינו עמנו בהותירו אחריו תורת אמת דבר ה' זו הלכה בכל מקצועות וחלקי תורה"ק ובהם נהגה יומם ולילה ללמוד דרכי ההוראה ולדעת מה יעשה ישראל וזכות רבינו הגדול זיע"א וזכות תורתו הק' תעמוד לנו ולכל בית ישראל להושע תשועת עולמים בביאת מלכינו משיחנו ובבנין ביהמ"ק ותחיית המתים במהרה בימינו אמן.

מצו"ב מאמר בענין כיבוס ותספורת במוצאי ת"ב לקיים ולחזק מנהגינו לנהוג היתר בדבר ולא נהגו להחמיר אלא באכילת בשר וכמו שפסק מרן זיע"א בחזו"ע ודלא כהמפקקים בזה והיעב"א.

בענין כיבוס ותספורת במוצאי ת"ב (וביאור חילוקי המנהגים בזה)

כיבוס ותספורת דמותרים אחר התענית מיד מאיסור בשר ויין דאסור אף בליל עשירי ויום עשירי.

והנה במג"א תקנא סקט"ז כתב 'לאחר התענית וק"ו שמותר בבשר ויין' וכוונתו דאיסור כיבוס ותספורת בשבוע שחל בו ת"ב הוי מדינא דגמ' ואילו איסור בשר ויין אינו אלא ממנהגא וכיון דפסקינן כר"מ דאחר התענית מותר לכבס ולספר ק"ו שמותר בבשר ויין ולפי"ז בהכרח לומר דמש"כ הש"ע בס' תקנח דליל עשירי ויום עשירי נוהגים שלא לאכול בשר ולשתות יין היינו מתורת מנהגא וכ"ש דצריך לנהוג בהו איסור בכיבוס

א. כתב הש"ע (סי' תקנח ס"ד), וז"ל: לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד עכ"ל ומקורו מהא דאמר רבא בתענית ל ע"א הלכה כר"מ והלכה כרשב"ג ותרוייהו לקולא דהיינו דהלכה כר"מ דאין אסור אלא עד התענית

והלכה כרשב"ג דאינו אסור אלא אותה שבת בלבד ולא מר"ח ולקמן (סי' תקנח) כתב הש"ע וז"ל: בתשעה באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי הגה ויש מחמירין עד חצות היום ולא יותר עכ"ל ובפשוטו צ"ב מ"ש

ותספורת דחמירי מבשר ויין ונמצא דבסי' תקנא איירי הש"ע מעיקר הדין ואשמועי' רבותא דאפי' לספר ולכבס דאסור מדינא דגמ' בשבוע שחל בו ת"ב אחר התענית מותר מיד ובסי' תקנח מיירי מתורת מנהגא דבליל ויום עשירי נהגו אסור אפי' בבשר ויין וק"ו בכיבוס ותספורת.

וכדברי המג"א מבואר בדברי מהרש"ל בתשובה סי' צב וז"ל מ"מ נראה בעשירי באב שאנו נוהגין כדברי הטור שלא לאכול בשר אף ביום העשירי אסור ג"כ במרחץ ואל תשגיח במה שכתוב במנהגים וטוב שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויומו וכו' מסיק דמותר לספר ולכבס אחר ת"ב מיד אין זו ראייה כי הוא כתב ומסיק וכו' דמשמע דכך מסיק התלמוד וכך הוא האמת לפי דין התלמוד כדפי' לעיל אבל לעולם לפי מה שנוהגין שלא לאכול בשר ולשתות יין אף זה בכלל וכו' עכ"ל והעתיקו דבריו להלכה הב"ח והמג"א תקנח ושאר אחרונים דמתורת מנהגא אסור לכבס ולספר ולרחוץ בליל ויום עשירי להש"ע כל היום כולו ולהרמ"א עד חצות היום וכ"כ מרן החיד"א במחזיק ברכה סי' תקנח דה"ה לכבס ולספר במוצאי ת"ב אסור.

אמנם במאמר מרדכי כתב ע"ד מרן הש"ע בסי' תקנח וז"ל מסתמיות דברי מרן ומור"ם כאן וממש"כ לעיל סי' תקנא ס"ד נראה דאף ממנהג כשר לא אסיר אלא בבשר ויין אבל לענין רחיצה ותספורת וכו' דאסירי בשבוע שחל ט' באב בה לא והאחרונים כתבו בשם רש"ל דאסור ומצאתי להרב השיירי (כנס"ג) שהתיר וכתב פוק חזי מאי עמא דבר עכ"ל אלא דלא ביאר לנו הטעם מדוע נהגו להחמיר בבשר ויין לאוסרם אף בעשירי טפי מתספורת וכיבוס דמותרים אחר התענית מיד.

ב. והנה כתב הרמ"א (סי' תקנא ס"י) וז"ל ונוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון ולא בהבדלה אלא נותנים לתינוק עכ"ל ובמג"א סקל"א כתב ע"ז וז"ל משמע דמותר ליתן לתינוק בשר ויין בשבת זו דמעיקרא לא נהגו אסור להחמיר בתינוק ודוקא בתינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים ועי' סי' שמג וסי' תקנט ס"ז וסי' תעא ואין לומר דדוקא משום מצוה מותר דהא

בסי' רסט משמע דאף משום מצוה לא ספינו לתינוק אסורא אלא ע"כ ליכא בזה איסורא וכו' עכ"ל ומבואר דס"ל להמג"א דליכא מנהגא לאסור בשר ויין בתינוקות אלא א"כ הוא תינוק גדול שיודע להתאבל על ירושלים ומה שציין לסי' תקנט ס"ז היינו דשם מבואר ברמ"א דבמילה בת"ב אם אין היולדת שם יברך על הכוס ויטעים לתינוקות ובמג"א שם סק"ט כתב ד'מוטב ליתן לתינוק גדול קצת שחייב לחנכו בברכה כמ"ש סי' רסט' ונמצא א"כ דליכא איסורא בבשר ויין אף בתינוקות שהגיעו לחינוך דברכות כל שלא הגיעו לחינוך דאבילות ירושלים שאין לו דעת להתאבל אמנם דעת הא"ר והדגול מרבבה דליכא היתר לתינוקות בבשר ויין אלא בדבר מצוה וראיה לזה מהא דכתב הש"ע לקמן בסמוך סי"ד 'אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל ת"ב להיות בתוכה' ומ"ש תספורת וכיבוס ובשר ויין וע"כ דלא התיר הרמ"א בס"י להטעימו לתינוק אלא בזה שהוא מצוה וכ"כ הלבושי שרד ודברי המג"א צ"ע.

ג. והנה בטעמא דאסור לגדולים לספר לקטנים וכו' כתב המג"א סקל"ח וז"ל דקטנים נמי שייך בו חינוך אי משום אבילות אי משום עגמת נפש תרומת הדשן סי' קנב וצ"ע דביר"ד סי' שפד פסק דאין אבילות לקטן ונ"ל דבאבילות דרבים מחמירין טפי עכ"ל ונפק"מ בין הני תרי טעמי דאי משום חינוך לאבילות אין אסור אלא בקטנים שהגיעו לחינוך אך מטעם עגמת נפש אף בבציר מהכי אסור כ"כ החיי אדם סי"ח ובלבוש כתב דהיינו בני ג' וד' שנים וכתב ע"ז בפרמ"ג צ"ע קצת דמשמע משום חינוך והיינו בני שש ושבע' ונראה כוונתו דס"ל דאף לטעמא דעגמת נפש מ"מ אין אסור אלא בגיל חינוך כמדויק מלשון המג"א דקטנים נמי שייך בו חינוך אי משום אבילות אי משום עגמת נפש' ומדלא כתב דקטנים נמי שייך בהו חינוך משום אבילות א"נ משום עגמת נפש' משמע דמשום חינוך קאי אף על טעמא דעגמת נפש וא"כ אין אסור אלא מבני שש ושבע (ונתורמם הדשן סי' קנב שהוא מקור דברי המג"א איתא דשייך זהו נמי אבילות אי משום חינוך אי משום עגמת נפש' וצ"ע) אכן המעיין בלבוש יראה שכתב טעם אחר לאסור

קטנים לגדולים ולהכי לדידהו דנהגו איסור בגדולים מר"ח ה"ה בקטנים אך לטעם המג"א דאיסור כיבוס בגדי הקטנים הוי משום עגמת נפש א"כ י"ל דלא נהגו להחמיר בקטנים אלא בשבוע שחל בו ת"ב אף דבגדולים אסור ממנהגא מר"ח ואפי' לטעמא דחינוך לאבילות י"ל דלא נהגו להחמיר בקטנים אלא במאי דאסור מדינא דגמ' דהיינו בשבוע שחל בו ת"ב ולא במאי דאין אסור אף בגדולים אלא ממנהגא ולהכי לא העיר הרמ"א ע"ד הש"ע כלום דבזה דמיירי בקטנים אף לדידהו לא החמירו לאסור אלא בשבוע שחל בו ת"ב².

במעמי האיסור לכבס וללבוש וללבוש וללבוש בבגדי ובבגדי עכו"ם ובבגדי קטנים

² והנה בגמ' תענית כט ע"ב אמר רב נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפי' לכבס ולהניח אסור ופרש"י אפי' לכבס ולהניח כדי שילבוש לאחר זמן לאחר ת"ב אסור דנראה כמסיח דעתו שעוסק בכיבוס בגדים עכ"ל והנה לר"נ דשרי לכבס ולהניח מבואר דלא ס"ל טעמא דר"ש דאיכא בכיבוס היסח הדעת אלא עיקר האיסור לדידהו הוי לכבס וללבוש בגדים המכובסים ומה"ט כתב הרא"ש דודאי לאו דוקא אסור ר"נ לכבס וללבוש דה"ה נמי ללבוש בגדים המכובסים מקודם לכן אסור דליכא למימר דכה"ג שרי דמילתא בלא טעמא הוא והיינו דיסוד האיסור הוי מדיני אבילות דהאבל אסור בלבישת בגדים המכובסים (ועי' גזרות ארי ונרש"ט) אמנם לר"ש איכא איסורא לכבס ולהניח משום היסח הדעת מהאבילות אך נראה דאיהו נמי מודה דאיכא איסורא ללבוש בגדים המכובסים מקודם לכן והיינו דס"ל דאיכא בהאי דינא דכיבוס תרתי חדא איסור ללבוש בגדים המכובסים מדין אבילות כר"נ ועוד איכא איסורא לכבס ולהניח משום היסח הדעת וכ"ה בהדיא בר"ן [ט סוע"ב בדפי הרי"ף] ומאי דנקט תנא דמתני' אסורין לספר ולכבס היינו לאשמועי' דינא דר"ש כמ"ש הרא"ש אך הא פשיטא דכ"ש דללבוש מכובסים מקודם לכן אסור [א"נ לישנא קלילא נקט אגב דתנא 'לספר' תנא לכבס].

ובש"ע ס"ג כתב 'שבוע שחל בו ת"ב אסורים לספר ולכבס אפי' אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו לאחר ת"ב' ובמג"א סק"ב כתב וז"ל ולכבס דנראה כמסיח דעתו מהאבילות עכ"ל ולכאורה ה"ט אינו אלא על הא דאסור לכבס ולהניח אבל לכבס וללבוש בלא"ה אסור משום דיני אבילות ובמשנ"ב סקכ"א כתב וז"ל ולכבס

הכיבוס והתספורת לתינוקות והוא משום 'שלא יסיח דעתו מן האבל' וא"כ לטעמיה ודאי דאף מבני ג' וד' אסור דזיל בתר טעמא ורק בבציר מהכי שרי כיון דהוי בגדים המטנפים ואין בכיבוס זה משום שמחה כמ"ש שם¹.

ולפי"ז לכאורה נראה דא"ש דעת המג"א דהתיר בשר ויין לתינוקות דלא דמי לכיבוס ותספורת כלל דהא אי מטעם עגמ"נ פשוט דאין זה שייך בבשר ויין ואי משום חינוך לאבילות הא אין אסור אלא בקטנים שהגיעו לגיל חינוך דאבילות וה"נ גבי בשר ויין כתב המג"א בהדיא דלא שרי בתינוקות אלא בלא הגיעו לחינוך דאבילות ונמצא דלענין בשר ויין ליכא טעמא לאסור לקטנים אף בהגיעו לחינוך דברכות כל שלא הגיעו לחינוך דאבילות.

ד. ויש להעיר בזה עוד דהנה בש"ע כתב דהאיסור לכבס ולספר לקטנים הוא בשבוע שחל בו ת"ב ובלבוש השמיט מ"ש בש"ע בשבוע שחל בו ת"ב וכתב ע"ז הא"ר שם וז"ל משמע דס"ל דדין קטנים כדין גדולים דאסור לספר מיז' בתמוז וכיבוס מר"ח והש"ע לטעמיה דאף לגדולים אין איסור אלא בשבוע שחל בו ת"ב בתוכו וצ"ע עכ"ל ובחיי אדם סי"ח כתב בהדיא דלא כהא"ר וז"ל ונראה לי דלצורך קטנים אין להחמיר אפי' לפי מנהגינו אלא בשבת זו עכ"ל ונראה פשוט דודאי להלבוש דס"ל לטעם המנהג שנהגו איסור כיבוס מר"ח הוי משום היסח הדעת מן האבל כמ"ש בס"ד ומה"ט נמי אסור לכבס בגדי הקטנים מבני ג' וד' וכנ"ל א"כ ליכא לפלוגי כלל בין כיבוס בגדי

¹ ובשער הציון סקצ"א כתב וז"ל ונפק"מ בין הטעמים למי שהוא פחות מבן שש דלא הגיע עדיין לחינוך ומשום עגמת נפש אסור עי' בפרמ"ג וחיי אדם עכ"ל ומבואר בזה דבגיל שש מקרי הגיע לחינוך דאבילות וצ"ע מהא דלעיל במשנ"ב סק"ע שכתב וז"ל אלא נותנים לתינוק שהגיע לחינוך ודוקא אם לא הגיע עדיין להתאבל על ירושלים עכ"ל והיינו כדברי המג"א שהגיע לחינוך דברכות ולא לחינוך דאבילות וחיוך דברכות נמי הא הוי מגיל שש ושבע כמ"ש המשנ"ב סי' רסט וא"כ היכי משכחת לה קטן שהגיע לחינוך דברכות ולא לחינוך דאבילות ובהכרח דחינוך לאבילות דהיינו שיש בו דעת להתאבל על ירושלים הוי טפי מגיל חינוך דברכות שיועד למי מברכין וצ"ע.

ולפי"ז א"ש קושיית האחרונים הנ"ל ע"ד המג"א שהתיר בשר ויין לתינוקות דמ"ש מכיבוס ותספורת והיינו דבאמת אף בכיבוס ותספורת לקטנים לא נהגו איסור אלא בשבוע שחל בו ת"ב דאסור לגדולים מדינא דגמ' ולהכי החמירו בקטנים משום חינוך אבל לענין בשר ויין דאף בגדולים אין אסור מר"ח אלא ממנהגא דהא מדינא דגמ' אין אסור אלא בסעודה המפסקת להכי לא החמירו בקטנים כלל דהוי ככיבוס ותספורת עד שבוע שחל בו ת"ב דאף דלגדולים אסור ממנהגא לקטנים שרי ודו"ק.³

ה). עוד י"ל דהנה מדינא דגמ' מבואר במשנה תענית כו ע"ב דשבת שחל ת"ב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס אך איסור בשר ויין אינו אלא

³ ואם כנים דברינו נמצא דכל מש"כ החיי אדם דאין אסור תספורת וכיבוס בקטנים אלא בשבוע שחל בו ת"ב היינו לשיטתו דפסק בס"ט כהמג"א דבשר ויין שרי לתינוקות אף שלא במקום מצוה וע"כ בדבר דאינו אסור לגדולים אלא ממנהגא לא נהגו להחמיר בקטנים וא"כ ה"ה תספורת וכיבוס קודם שבוע שחל בו ת"ב וכן"ל אמנם לדעת האחרונים דפליגי על המג"א ואסרי אף לקטנים בשר ויין אי לאו במקום מצוה א"כ כי היכי דבשר ויין לדידהו אסור לקטנים כמו לגדולים והיינו מר"ח א"כ ה"ה בכיבוס ותספורת אסור לקטנים כמו לגדולים.

ולפי"ז צע"ק פסקי המשנ"ב דלענין בשר ויין כתב במשנ"ב סק"ע דבלא מצוה אף שאינו יודע להתאבל על ירושלים אסור בבשר ויין ובשער הציון שם סקע"ו הביא שכ"כ הדגול מרבבה והא"ר ודלא כהמג"א ופלא על החיי אדם שהעתיק דברי המג"א אף שרבים חולקים עליו עכ"ד ולקמן לענין כיבוס ותספורת לקטנים הביא בסקפ"ב פלוגתת הא"ר והח"א אי אסור מר"ח או רק בשבוע שחל בו ת"ב עיי"ש ולכאורה לדברינו הנ"ל כיון דהכריע לענין בשר ויין דלא כהח"א היה לו להכריע לאסור לענין כיבוס ותספורת כהא"ר דמאיזה טעם נימא דאף דבשר ויין אסור לקטנים מר"ח מ"מ כיבוס ותספורת אין אסור אלא בשבוע שחל בו ת"ב ואולי י"ל דס"ל להמשנ"ב דאף אי הח"א לשיטתו מ"מ עיקר דינו יכול להיות אמת אף אי לא נקטי' כוותיה לענין בשר ויין וה"ט דמנהג בשר ויין חמיר טפי דנתפשט איסורו בכל ישראל טפי ממנהג כיבוס ותספורת עד שבוע שחל בו ת"ב ולהכי לענין קטנים הקילו בכיבוס ותספורת טפי מבשר ויין וצ"ע.

אפי' וכו'. דנראה כמסיח דעתו מהאבילות עכ"ל הרי שהרגיש בזה והעמיד דברי המג"א על המשך דברי הש"ע דאסור אפי' לכבס ולהניח ושו"ר ביד אפרים שהעיר בזה עיי"ש.

ובש"ע שם ס"ה כתב 'אסור לעבריות לכבס בגדי העכו"ם בשבוע זו' וכתב ע"ז המג"א סקי"ט 'אע"ג דמדינא שרי דליכא שמחה כשמכבס לאחרים מ"מ אסור מפני מראית העין שאין ניכר שהם של עכו"ם ומקורו מהתורה ד'הנ"ל דלא אסרו אלא בקטנים משום חינוך לאבילות א"נ מפני עגמת נפש אך בבגדי עכו"ם ל"ש הני טעמי ואין לאסור אלא משום מראית העין והנה לדברי רש"י דלכבס ולהניח אסור משום היסח הדעת לכאורה ה"ה לכבס לעכו"ם איכא היסח הדעת ולמה לי טעמא דמראית העין אך נראה דאין כוונת רש"י כפשוטו דהא ליכא איסור מלאכה בשבוע שחל בו ת"ב וע"כ דרק כיבוס בגדיו שיש לו בו שמחה הוי היפך הוראת אבילות וזה מקרי היסח הדעת מהאבילות וכן ביאר בלבושי שרד כוונת המג"א דהכא כתב דהאיסור כיבוס משום שמחה ולעיל כתב משום היסח הדעת מהאבילות וע"כ דחד טעמא הוא כנ"ל [ועי' לשון המשנ"ב סקמ"ב 'כדי למעט בשמחה ולהראות האבילות'] ומה"ט ס"ל להמג"א דבגדי קטנים ליכא איסור לכבסם משום היסח הדעת דהוי כבגדי עכו"ם דליכא בכיבוסם משום שמחה ולהכי הוצרך לטעם חינוך לאבילות וכו' ונראה דאף דהמג"א סקל"ח העמיד דבריו לענין 'לספר לקטנים' מ"מ קאי אף אכיבוס דהא מקור דבריו שם מדברי התרומת הדשן הנ"ל ושם מייירי לענין כיבוס וז"פ.

אמנם הלבוש אף דלענין לכבס בגדי עכו"ם כתב הטעם משום מראית העין והיינו דס"ל דליכא בזה איסורא משום היסח הדעת כנ"ל מ"מ לענין בגדי קטנים כתב טעם האיסור משום היסח הדעת ורק בקטנים ביותר התיר לכבס בגדים המטנפים משום דליכא בזה שמחה וע"כ לומר דס"ל דבכיבוס בגדי קטנים נמי איכא שמחה ולא גרע מלכבס ולהניח ולהכי אסר מבני ג' וד' כיון דהאיסור כיבוס הוי משום לתא דגדולים ומה"ט נמי ס"ל דאסור מר"ח כמ"ש הא"ר משא"כ להמג"א דליכא בכיבוס קטנים היסח הדעת דהוי כבגדי עכו"ם וכל טעם האיסור הוי משום חינוך לאבילות וכו' להכי אין אסור אלא מגיל חינוך וכן י"ל דאין אסור אלא בשבוע שחל בו ת"ב כמ"ש הח"א דמשום חינוך לא נהגו אלא במאי דאסור מדינא לא ממנהגא דומיא דבשר ויין ודו"ק [וצ"ע דלפי"ז יהא מותר לכבס ולהניח בגדי קטנים דהא טעם חינוך ל"ש הכא ומצד היסח הדעת הא הוי כבגדי עכו"ם דליכא בכיבוסם משום היסח הדעת ואי משום מראית העין הא יכולים לתלות בבגדי קטנים ביותר דשרי וי"ל].

והא דנהגו לאסור אכילת בשר מר"ח ויש שנהגו מיז' בתמוז ויש שלא נהגו אלא בשבת שחל ת"ב להיות בתוכה כמ"ש בש"ע ס"ט מבואר בדברי הפוסקים ג' טעמים הא' משום מיעוט שמחה דאין שמחה אלא בבשר ויין הב' לפי ששנינו בתענית כ ע"ב שביום יז' בתמוז בטל התמיד ובטל ניסוך היין

איסור מדינא אלא ממנהגא ובזה כל שנצרך לאכול ומחמת זה מחויב להבדיל על הכוס ליכא בזה מנהגא ושפיר דמי להבדיל על היין [ובמש"כ רש"י בסעודה שמפסיק בה עי' מהרצ"ח ורש"ש וז"פ דעל האוכל בת"ב עצמו הוא מילתא דפשיטא ומאי קמ"ל ומאי איריא בשר ויין אפי' כל מילי נמי וברי"ף איתא בהדיא כל האוכל בשר בערב ת"ב ועי"ש בר"ן ולכאורה ה"נ מוכח מגופיה דקרא דמייתי 'ותהי עוונותם על עצמותם' דהיינו דאף אי עינה בצום נפשו בת"ב מ"מ נשארו עוונותיו על עצמותיו עיי"ש ברש"י ושאר מפרשים ועי' בריטב"א כאן].

ובתשובת הגריש"א אליו הביא דברי הגרי"ז דהתיר להבדיל על היין בת"ב ע"פ יסוד דבריו בהלכות תעניות דבת"ב עצמו הוי כנקבר מתו דדין אבילות עליו ולא אונן ומותר בבשר ויין אך העיר עי"ז מדברי האור זרוע ח"ב סי' תטז שגם בט"ב דומה למתו מוטל לפניו ומ"מ בין מגיתו יש להקל עכ"ד והנה דברי האור זרוע הם לענין אמירת נחם בערבית ושחרית בת"ב ועי"ז הביא דיש נוהגים לומר בערבית ושחרית רחם לפי שבאותה שעה דומה למי שמתו מוטל לפניו ורק במנחה אומרים נחם שהוא כמו לאחר סתימת הגולל וראוי לקבל תנחומים עיי"ש (וזה"ל סי' קנ"ט) ולענ"ד לא נתכוון האו"ז לומר דעד המנחה דין אונן ממש עליו דא"כ אמאי אסור בנעילת הסנדל וכו' ואף דיש לדחות מ"מ העיקר נראה דלא נתכוון אלא לענין אמירת נחם דאין ראוי לומר נחמה ולקבל תנחומין תיכף בכניסת היום ואפי' למטוניה דהגרי"ש דדין אונן עליו עד המנחה להאו"ז מ"מ אדרבה משם ראייה דהא אנו בידן נקטי' כסתמות דברי הש"ע בסי' תקנז דאומר נחם בכל תפילות ת"ב כמ"ש הפר"ח ומרן החיד"א בברכ"י שם ועוד וא"כ ודאי דלפסק הש"ע דין אבילות עליו כבר בערבית ושפיר דמי לקבל תנחומין וא"כ ה"ה דשרי בבשר ויין ואין אסור בזה אלא ממנהגא ובמקום מצות הבדלה לא נהגו איסור כמו מר"ח ואילך [ואף למנהג האשכנזים דאין אומרים נחם אלא במנחה כמ"ש הרמ"א שם מ"מ אין מוכרח דהוא מטעם האו"ז אלא כמ"ש הב"י לפי שבאותה שעה הציתו אש בהיכל ולהכי מזכירים באותה שעה שפלות ירושלים וחורבנה ואביליה ומתפללים על תנחומיה ודו"ק].

בסעודה שמפסיק בה וטעם החילוק בזה בין איסור כיבוס ותספורת שאסור משבוע שחל בו ת"ב לדין בשר ויין שאין אסור אלא בסעודה המפסקת נראה דאיסור כיבוס ותספורת הוי מדיני אבילות דהאבל אסור לספר ולכבס ובזה פליגי תנאי בגמ' כט ע"ב אי דין ניהוג מנהגי אבילות חל מר"ח עד התענית או כל החודש כולו או רק בשבוע שחל בו ת"ב ושלשתן מקרא אחד דרשו כמבואר שם אך איסור בשר ויין אינו משום מנהגי האבילות דהא אבל גופיה מותר בבשר ויין ולהכי עד סעודה שמפסיק בה אוכל בשר ושותה יין מדינא דגמ' ומה דאסור בבשר ויין בסעודה המפסקת היינו משום דאז חשיב אונן כדאמר' בגמ' ל ע"ב דדומה כמי שמתו מוטל לפניו והאונן אסור בבשר ויין וכמ"ש התרומת הדשן סי' קנב הביאו בביאור הגר"א סי' תקנב ס"ז עיי"ש (ועי' נח"י הגרי"ז על הרמב"ם הלכות תעניות ואכמ"ל) ונמצא דקודם ת"ב עד סעודה המפסקת וכן ת"ב עצמו דין אבילות עליו דלהכי אסור בנעילת הסנדל כדין אבל וכן ברחיצה וסיכה להראשונים דהאונן מותר בהם ולהכי נמי ליכא איסור מדינא בבשר ויין אלא בסעודה המפסקת⁴.

הַבְּדִלָה עַל יַיִן בַּחֹלָה הַאוֹכֵל בַּת"ב שַׁחַל בַּמוֹצָיִם

⁴ ומתוך דברינו מתבאר דמדינא דגמ' אין אסור בבשר ויין אלא בסעודה שמפסיק בה ולא מלפניה ולא מלאחריה מטעם דנתנו עליה דין אונן דאסור בבשר ויין כמ"ש התרומת הדשן אך אחר סעודה המפסקת דכבר דין אבילות עליו ליכא איסור מסוים בבשר ויין מדינא דגמ' ורק מתורת מנהגא פשוט דאף חולה האוכל בת"ב אסור בבשר ויין דאתי במכ"ש מהא דנהגו איסור בהם מר"ח ואילך ונפק"מ בזה לדין לענין חולה האוכל בת"ב דהיכא שחל במוצ"ש שרי ליה להבדיל על היין דכיון דאין אסור אלא ממנהגא הוי כמר"ח ואילך דבמקום מצוה שרי לשתות יין ואף להרמ"א במקום דליכא תינוק מותר בעצמו לשתות כמ"ש בס"י והוצרכתי לזה לפי שראיתי בקובץ תשובות אשר נשאל מהגר"ח ק בענין חולה האוכל בת"ב ד'איך יבדיל על היין בת"ב והרי אמרו בתענית ל ע"ב האוכל בשר ושותה יין בת"ב עליו נאמר ותהי עוונותם על עצמותם ואע"ג דרש"י פי' שם על סעודה המפסקת לכאורה כ"ש בת"ב עצמו ולמש"כ ק"ו פריכא הוא דדוקא בסעודה המפסקת דאסור מדינא דגמ' חמיר כ"כ ועליו נאמר וכו' אך בת"ב עצמו ליכא

והג' ע"פ המבואר בב"ב ס ע"ב דכשחרב הבית בשניה רבו פרושים בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין נטפל להם רבי יהושע וכו' אמר להם בני בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר א"א להתאבל יותר מדי א"א שאין גוזרים גזירה על הציבור אלא א"כ רוב ציבור יכול לעמוד בה וכו' ולהכי מר"ח עד התענית שרוב הציבור יכולים לעמוד בה נהגו לאסור בשר ויין וכמבואר כ"ז בב"י סו"ס תקנא ובשו"ת מהרש"ל סי' צב ובט"ז סקי"ז ובביאור הגר"א ס"ט (ומדבריו שם נראה דהו' נמי עיקר הטעם שאסרו נמשנה בשר ויין בסעודה המפסקת וי"ע) ולכאורה איכא נפקותא טובא בין הני טעמי דלטעם דמיעוט שמחה נראה דס"ל דליכא מנהגא לאסור בשר ויין אלא מר"ח ואילך כדתנן משנכנס אב ממעטים בשמחה אבל קודם לכן מיז' בתמוז עד ר"ח ליכא טעמא לאיסורא (ועי' נשער הליון תקנא סקמ"ח) מיהו לטעמא דביום יז' בטל התמיד וניסוך היין א"כ יש לנהוג איסור מיז' בתמוז וכן הוא לטעם המבואר בטור סו"ס תקנא דיש שמתענין מיום יז' בתמוז ואילך ויש שמתענין מבשר ויין כנגד שלושה שבועים שהתענה דניאל עיי"ש דמשמע מיניה דהיינו משום עינוי והקילו לעצמם שלא להתענות לגמרי אלא מבשר ויין והטעם השלישי א"ש לכל המנהגים.

עוד יש נפק"מ בזה לענין בשר עוף דלטעם שבטל התמיד וניסוך היין וכן לדברי הגמ' בב"ב ליכא איסורא בבשר עוף שאינו קרב ע"ג המזבח אך לטעם דממעטים בשמחה אף דגבי הדין דאין שמחה אלא בבשר היינו בשר בהמה מ"מ י"ל דהכא גם בשר עוף אסור כמ"ש הטור ריש סי' תקנב לענין בשר עוף בסעודה המפסקת דאע"פ שאין בו שמחה אסור שלא משום שמחה לבד אסרו בשר אלא כדי להרבות אבל עיי"ש ואף דהטור לא כתב כן אלא לענין סעודה המפסקת מ"מ י"ל הכי אף לדידן דמחמירים באכילת בשר מר"ח דלא רק משום שמחה נהגו כן אלא גם משום מיעוט תענוג והנאה ולהכי נהגו כן אף בבשר עוף אלא דלענין חולה וכדו' מהני ה"ט דאין שמחה אלא בבשר בהמה להתיר לו בשר עוף כמ"ש המג"א סקכ"ח כיון שלא היו מקריבים ממנו ע"ג המזבח וגם אין שמחה אלא בבשר בהמה.

ולפי"ז נראה דאף הנוהגים איסור בכיבוס ותספורת מר"ח ואילך מ"מ חלוק ביסודו האיסור מר"ח מהאיסור בשבוע שחל בו ת"ב (מלכז מה דהו' אסור ממנהגא דהו' מדינא דגמ') והיינו דהאיסור משבוע שחל בו ת"ב הוי מדין אבילות וכנ"ל אמנם האיסור מר"ח לא הוי מדין אבילות דהא פסקי' בגמ' בהדיא הלכה כרשב"ג דאינו אסור אלא אותה שבת בלבד וא"כ אין איסור כיבוס ותספורת מדין אבילות אלא בשבוע שחל בו ת"ב בלבד ומה דנוהגים איסור בזה מר"ח ע"כ הוא מטעם מיעוט שמחה ומיעוט תענוג והוספת צער (ועי' נט"ז סוס"ק י) וממילא שפיר י"ל כמ"ש החיי אדם דאף להנוהגים איסור מר"ח מ"מ לקטנים לא נהגו לאסור כיבוס ותספורת אלא בשבוע שחל בו ת"ב והיינו משום דלא נהגו לאסור בקטנים משום חינוך אלא מה דאסור משום אבילות אבל מה דאין אסור אלא משום צער ומיעוט תענוג לא נהגו בקטנים ומה"ט נמי ס"ל להמג"א והח"א דלא נהגו איסור בשר ויין בקטנים כלל דכיון דאיסור זה בגדולים נמי אינו מדיני אבילות אלא מדין מיעוט שמחה להכי לא נהגו לאוסרו לקטנים ואף אי נימא דבכיבוס ותספורת יש לאסור בקטנים מר"ח מ"מ י"ל דהיינו דוקא בזה משום צערא משא"כ בבשר ויין דליכא לתינוקות בזה באכילתם שמחה או במניעת אכילתם צער לא נהגו לאסור לקטנים.

אמנם כ"ז כתבתי ליישב דברי המג"א מהשגת האחרונים הנ"ל אך קושטא דמילתא כבר נתבאר לעיל דהמג"א עצמו הוזה מדותיו ולא התיר בשר ויין אלא לתינוקות שלא הגיעו לחינוך להתאבל על ירושלים אבל בהגיעו לחינוך להתאבל מודה דאסירי בבשר ויין מדין חינוך לאבילות דרבים ולפי"ז צ"ל דטעם דנהגו לאסור בשר ויין בקטנים היינו משום דאף בהו' שייך טעמא דבטל התמיד והקרבת.

ו. ובוזה נבוא לבאר מחלוקת האחרונים הנ"ל אי אחר התענית מותר מיד לספר ולכבס אף ממנהגא ואין אסור אלא בשר ויין או דכולהו אסירי מתורת מנהגא בליל עשירי ויום עשירי דהנה בתשובת מהרש"ל הנ"ל (דחא מקור דעת האחרונים דאסרי כיבוס ותספורת נעשירי) נשאל באחד שאסר על עצמו אכילת בשר ושתיית יין מיז' בתמוז אי שרי לרחוץ

באותם הימים עד ר"ח והאריך לבאר דאין איסור הרחיצה תלוי במניעת אכילת בשר דכל הג' טעמים שנאמרו בענין מניעת אכילת בשר מיו' בתמוז (והניסח ה"ז סק"ז) לא שייכי לענין רחיצה וע"ז כתב וז"ל ועוד מניעת אכילת בשר תלוי בצער ומניעת מרחץ תלוי באבילות חילופו באבל ממש א"כ לא שייכי אהדדי ואין מניעת מרחץ בכלל מניעת בשר וכו' ואף שכתבתי שאיסור רחיצה אינו בכלל מניעת אכילת בשר מ"מ נראה בעשירי באב שאנו נוהגין כדברי הטור שלא לאכול בשר אף ביום העשירי אסור ג"כ במרחץ וכו' ומשו"ה נמי לא קשה איך יכולים אנו לחלוק על התלמוד שפסק הלכה כר"מ בהא שאין אבילות נוהג אלא עד התענית אבל לאחר התענית מיד מותר בכל דבר לפי שאינו אלא ע"פ המנהג שנהגו רוב ישראל של גולה למנוע מבשר ויין מר"ח ומאחר שקיבלו עליהם כל ישראל נעשה חובה כאשר כתב הרשב"א בתשובה וכו' וא"כ העשירי שהוא בעל מיצרא דט"ב ובו נשרף עיקר הבית כ"ש דלא גרע מהני ימים דהן מר"ח שנהגו בו איסור אע"פ שאינם בשבוע שחל ת"ב בשלמא לפי דין התלמוד לקמ"ד דלא אסרו אלא עד התענית לא גזרו אלא במה שהציבור יכולין לעמוד בה אבל עכשיו שנהגו וקיבלו עליהם איסור אכילת בשר ושתית יין ורחיצה מה שלא אסרה התלמוד 'משום צער בעלמא לזכור חורבן הבית ולהעלות על ליבם תוגה' א"כ כ"ש בעשירי וכו' עכ"ל.

ומבואר בזה בהדיא בדברי מהרש"ל דעיקר טעמו דאסור בעשירי אף כיבוס ותספורת ורחיצה היינו משום דאף דדיני האבילות נגמרו אחר התענית מיד דהא איפסיקא הלכתא כר"מ מ"מ מתורת מנהגא הא מחמירים לנהוג איסור בכל הני מר"ח משום צער בעלמא וא"כ לא גרע עשירי באב מר"ח ואילך וכי היכי דנהגין איסור בכולהו מר"ח ה"ה נמי בעשירי שבו נשרף עיקר הבית וראוי להרבות בו צער יותר.

ולפי"ז נראה לומר דכ"ז לשיטתם דנהגו להחמיר לאסור כיבוס ורחיצה מר"ח אף דמדין התלמוד לא נאסר אלא בשבוע שחל בו וא"כ בע"כ דמה

דמחמרי בכיבוס לא מדין אבילות הוא אלא מדין צער בעלמא וא"כ לא גרע עשירי מר"ח ואילך כנ"ל אכן למנהגינו דאין אוסרים הכיבוס אלא בשבוע שחל בו ת"ב ואין נוהגים איסור מר"ח אלא בבשר ויין נראה דלענין כיבוס ותספורת דמדין התלמוד אסור בשבוע שחל בו מדיני אבילות לא מחמירים כלל טפי מדין התלמוד ולהכי שרי עד שבוע שחל בו אפי' מתורת מנהגא וא"כ מה דנהגנו איסור בבשר ויין מר"ח היינו דוקא בבשר ויין דשורש איסורם אינו שייך כלל לדין אבילות אלא מהני טעמי תריצי הנ"ל וא"כ פשוט דלענין כיבוס ותספורת בעשירי י"ל דכיון דמדין התלמוד נגמרים דיני האבילות מיד אחר התענית כר"מ ואיסור כיבוס ותספורת הוא מחמת דין אבילות להכי שרי מיד אחר התענית דהא בדיני אבילות לא מחמירין אף מתורת מנהגא טפי מדין התלמוד דהא שרי לכבס ולספר עד שבוע שחל בו ת"ב ורק לענין בשר ויין דמתורת מנהגא נוהגים איסור מר"ח מהטעמים הנ"ל שפיר יש לנהוג בהו איסור אף בעשירי שבו נשרף ההיכל ושייך בו נמי טעמי האיסור שמר"ח ואילך ודו"ק.

ז. ולדינא נראה דאחר דכל איסור כיבוס ותספורת בעשירי אף לאחרונים דאסרי אינו אלא מתורת מנהגא וסתימת דברי מרן מוכחת דלא נהגו איסור בעשירי אלא בבשר ויין והכנה"ג העד העיד בנו דכך המנהג פשוט להתיר רחיצה וכיבוס מיד אחר התענית וכ"כ המאמ"ר (גס צה יצארו דברי מהר"א טירנא צספר המנהגים שהניא מהרש"ל כפשטם לכיבוס ותספורת שרי מיד וכן נראה שהנין הצ"ח דבריו ודלא כמהרש"ל שנחמק להעמיד דבריו כשיטתו) ומסברא נמי ביארנו דכך ראוי להיות למנהגינו דלא נהגנו איסור בכל הני מר"ח ואילך מכל הני טעמי נראה פשוט דיש להתיר רחיצה וכיבוס ותספורת מיד אחר התענית ואין לאסור אלא בבשר ויין כל ליל עשירי ויום עשירי כמ"ש הש"ע וכן פסקו מרן מאור ישראל זיע"א (נחז"ע ארבע מעניות עמוד תמו ואילן) ומרן ראש הישיבה הגרב"צ זצ"ל (נאור לנין ח"א סי' נח ונמקט דבריו כיונתי לדבריו צס"ד) זיע"א ואין אחר דבריהם כלום.

הרב יחזקאל מועלם

כולל "בנין אב"

ירושלים

בדין שמיעת כלי שיר בזמן הזה

אין הכרח). אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא שנא' וכו' (וגם זה אינו מוכרח כ"כ). אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי, דגרדאי אסיר. (ופירש"י דשרי שהוא לשחוק ואינו לסייע העוסקים צמלאכתם אסור). רב הונא בטיל זמרא וכו'. ופירש"י גזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית המשתאות. ונראה מריהטת הדברים שאף זמרה בביתו של אדם גרידא נמי אסורה. וכן הוכיח הב"ח (ס"ט). ואמנם בגוף ד' רש"י יל"ע, דהא איהו גופיה סבר (נגיטין ס"ט) דאין לאסור אלא בבית המשתאות. ונ"ל דדייק וקאמר גזר על דורו דוקא לפי מצבם בעת ההיא שראה לגדור גדר וכלשון המאירי (נגיטין ז') דאין לו לדיין אלא מה שעיינו רואות. ומה"ט רב הונא גופיה הוא מאן דקאמר זמרא דגרדאי אסיר (וצפרט לפמ"ש רבינו האי גאון בתשו' הגאונים (הרכני, ס"י ס') שחקר רב הונא זמרתם ומלא צהם דברים מכוונים ולכן אסור). ויתכן דמהאי טעמא גופיה בא רב חסדא בדור שלאחריו וזלזל בה שלא הקפיד למחות בידם, וכנראה מסיבה זו שלפי צורך דורו לא ראה להחמיר, ומ"מ היה שלא כדין כפי הנראה בגמ' שם שנענשו על כך². ובאמת שמוכרח לומר כן כי במשנה נאמר להדיא איסור בבית המשתאות דוקא ומנין לנו לאסור בכל דוכתא ועל כרחך שהיתה זו תקנה חדשה לפי צורך השעה והמקום (וע"ע שו"ת יחיד מ"א עמ' קכ"ט צהערה).

הכרעת הפוסקים בזה

והנה בטור (ס"י תק"ס) הביא דעת רש"י ותוס' הנ"ל, אך סיים שמדברי הרמב"ם (הל' מעניות פ"ה ה"ד) משמע להחמיר בדבר דבכלי אסור לשמוע

עמדתי ואתבונן בדין שמיעת שירים בזה"ז אם יש לאסור זאת משום זכר לחורבן, וזה החלי בס"ד: בסוטה (מ"ח ע"א) תנינן, משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין. ובגמ' שם ילפינן ליה מקרא דכתיב זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם. ומבואר שכל האיסור הוא דוקא על היין (דלא מתענג ושמת צימר ויש לו לימנע מזה משום זכר לחורבן). ובגמ' גיטין ז' ע"א אמרי' שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסיר. שרטט וכתב להו "אל תשמח ישראל אל גיל כעמים". ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין יימר שכר לשותיו. אי מההוא הו"א ה"מ בזמרא דמנא אבל דפומא שרי, קמ"ל. וכ' רש"י שם: זמרא, לשורר בבית המשתאות. ובתוס' שם (ד"ה זמרא) הביאו דבריו וכתבו דכן משמע מדקאמר ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין, ובפרק בתרא דסוטה תנן משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות וכו', וראוי להחמיר בכיוצא דההוא בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ב) דהוה קאים ודמך בזמרא שמתענג ביותר. ושיר של מצוה שרי כגון בשעת חופה שעושין לשמח חתן וכלה, ע"כ. ומפורש בדבריהם דסברי כפירש"י שלא אסרו השירה (צפה לו צלי זמרא) אלא בבית המשתאות או בהדומה לזה שמתענג ביותר כמי שיושן וקם בשירים וזמירות (וצדצרי הטור ס"י תק"ס מצואר שטעם האיסור שם מפני שרגיל בזה דלא כמראה הוא תענוג טפי). וכ"כ בדעתם בב"ח (ס"י תק"ס) ובאחרונים נוספים. וע"ע ביש"ש גיטין (פ"א ס"י י"ז).

אמנם מאידך מד' הגמ' בסוטה בהמשך הדברים נראה קצת דיש לאסור בכל גוונא, דהתם איתא אמר רב אודנא דשמע זמרא תעקר (ולא חילק, אך

² וע"ע בירושלמי בסוטה שם מדברי רב חסדא עצמו, שחילק בין הדורות ודברי שירתם ודו"ק היטב.

¹ ומד' המאירי בגיטין נראה טעמא אחרינא דבין שכיח טפי קלות ראש ותענוג והוי דרך פריצות.

נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביופיו כגון שהישמעאלים קורים להם אשעא"ר, אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה אין אדם מישראל נמנע מזאת, ומנהג כל ישראל לאומרן בבתי חתנים ובתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמיחה בזאת, וכ"כ הרא"ש בברכות (פ"ה ס' א'). ודברי רב האי גאון הלא המה בתשו' הנדפסת בשו"ת הגאונים (הרנ"י, ס' א') ונפסק להלכה גם בדברי הרמב"ם (ה"ל) בזה"ל: וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקב"ה על היין, והעתיקו להלכה מרן בש"ע שם.

אלא שעדיין יל"ע אם היתר זה דרב האי גאון נאמר בכל גוונא או דוקא בפה על היין. ובאמת דמסברא נראה דשרי תמיד משום שנתבאר שחומרת שירה בפה על היין שווה לשירה בכלי זמר (לדעת הרמב"ם ע"פ) וכיון דשרינן בפה על היין ה"ה בכלי זמר. ואבוא לדייק בזה מד' הראשונים. דהנה בדברי הרי"ף הנ"ל כתב פירש גאון הא דאמר' זמרא בפומא אסור וכו' ונשמע מזה דבכלי שיר אין ראייה להתיר וכן הלשון בכמה ראשונים שהעתיקו ד' הרי"ף.

אך מאידך בגוף תשו' הגאונים הנ"ל הנוסח וזמרא דאסור מר עוקבא היינו וכו', ומר עוקבא הלא מיירי בין בפה ובין בכלי ומשמע דבכל גווי שרי. (אמנם יל"ע אם שאלוהו כוללות או דוקא על שירה צפה ועי' היטב בשו"ת אג"מ ה"ל). וצ"ע.

ובקושטא דבארחות חיים (הל' משעב נאז ס' י"ד) כ' להדיא דבשירה בכלי אין להתיר בשום אופן ואפי' ע"י שבחות של הקב"ה יעוי"ש, אלא שהוכיחו איפכא מד' המאירי (גיטין ז' ע"א) שמפורשת דעתו שהמכוין לשבח השי"ת יש להתיר אפי' בשירה שבכלי, והובא כ"ז בשו"ת יחו"ד (ס"א ס' מ"ה) יעוי"ש⁴. ובספרו חזו"ע ד'

בכל ענין ובפה דוקא על היין דזהו לשונו: וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיע קול של שיר אסור לשמוח בהן, ואסור לשומען מפני החורבן. ואפי' שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין, עכתו"ד. ונראה דמשווה שירה בכלי לשירה בפה על היין דדרגת איסורם שווה (ואמנם צמחונא החמיר טפי דאפי' צפה אסור תמיד). ובגוף ד' הרמב"ם נתחבטו האחרונים מאין מקורו ומהיכן למד לחלק בין כלי זמר לשירה בפה בעוד שבגמ' גיטין הנ"ל נראה דדמו אהדדי. וראה מה שביאר בזה בב"ח (נאן) ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"א (ס' קס"ו) בהרחבה.

ובש"ע (ס' מק"ס ס"ג) העתיק דברי הרמב"ם בחיבורו ככתבן וכלשונו ומבואר שהחמיר כוותיה לאסור בכלי שיר אפי' שלא על היין (והיינו נסתם שירס ע"פ מדינא להלן). ועכ"פ ברמ"א שם כתב, וי"א דוקא מי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה. והיא דעת רש"י והתוס' שזכרנו מתחילה וכ"ד כמעט כל הראשונים (כלשון האג"מ ה"ל). ואמנם דעת מרן מבוררת לאסור בזה וכדעת הרמב"ם³.

ובב"ח הוסיף להחמיר יתר על כן, דאפי' שירה בפה יש לאסור אפי' שלא על היין וכדעת הרמב"ם בתשובה ושכן מוכח מהך דגרדאי שהיו משוררים בפיהם. וכן כתב במג"א (סק"ט) ושלכך יש למחות בנשים המשוררות בשעת מלאכתן, וכ"פ במשנ"ב (סק"ג) וראה בשעה"צ (סק"ה). אלא שלדידן נראה פשוט שלא קי"ל ככל זה ואין לאסור בפה אלא על היין כדעת מרן (וקו' הנ"ל יש ליישז וכמש"כ בשו"ת יחו"ד ה"ל צהורה, וע"ע משנ"ב איש מללח הערה 3).

בשירות ותשבחות להשי"ת

איברא, דכל האמור הוא בשירים דעלמא שמשבח אדם במעלותיו וכדו', דבשירים ושבחות להשי"ת נראה דשרי בכל האמור, דהנה כתב הרי"ף בברכות (ר"פ אין עומדין) משם רב האי גאון בזה"ל: הא דאמר' זמרא בפומא אסיר, ה"מ כגון

⁴ ובאמת אומר, דלכאו' היה מקום לפקפק בראייתו מהמאירי, משום דשיטה אחרת היתה לו בסוגיא זו דהא לא חילק כלל בין שיר בפה לכלי וא"כ ליכא ראייה לדידן (א"כ נימא דכ"ש הוא וכמש"כ צדעת הרמב"ם). גם המהרימ"ט דלקמיה הקיל בשמחת מצוה דוקא. אלא שמ"מ המהריק"ש ומוהר"א אזולאי שבסמוך התירו

³ אלא שיש שפקפקו אף בדעת הרמב"ם אם דעתו לאסור בכלי זמר בלא יין עי' בשו"ת פרי הארץ (ס"א ל"ז ע"ד) ובשו"ת יחו"ד הנ"ל.

בזה ודעתם לאסור, וכמ"ש בשו"ת שבט הלוי ח"ב (סי' י"ז) ובח"ו (סי' ס"ט) ובח"ח (סי' ק"ז) דמלשון הרמב"ם שפירט וכתב דכל משמיצי קול אסורים יש ללמוד דסגר עלינו את השער לכל סוגי הכלים ואף לכלי זה דנכנס בגדר הנ"ל⁷. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג (עמ' רל"ה, רע"ז). אך ראה בשו"ת יחו"ד הנזכר שצירף ד' החלקת יעקב להקל (עכ"פ צ"ח) פסיקות נוספים מדכסמון⁸.

שמיעת שירה להסיר עצבות

בפוסקים הזכירו קולא נוספת בענין זה והוא דכל האיסור הוא דוקא כששומע לשמוח ולהתענג משא"כ במי ששומע הכלי שיר לפקח עצבותו י"ל שבגדר מצוה הוא ומותר. כ"כ הגאון מהרש"ג (סי' ס" קס"ה) והעתיק דבריו להלכה בשו"ת שבה"ל ח"ו (סי' ס"ט) ובח"ח (סי' קכ"ט). וכן פסק בשו"ת אורל"צ ח"ג (ס"ט) להתיר למי שחולה או מי שסובל מעצבות או מחוסר מנוחת הנפש וה"ה לילדים ולבנות גדולות שקשה להם בלא זה (וכ"כ נש"ל ה"ל גני נשים) וראה עוד בשו"ת יבי"א (ח"ד סו"י כ') וע"ע בס' פסקי תשובות (ח"ו עמ' ק"מ), במה שציין בזה מד' הפוס'.⁹

העולה לדינא בשמיעת כלי זמר

הנה כבר כתבנו למעלה בס"ד דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים והצירופים השונים, וכעת

⁷ ויתר על כן חידש שם דאפי' שמיעת שירה בפה מהקלטה נחשבת ככלי שיר. וכ"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ט סי' נח) במסקנת דבריו (אף שמחילה פשיט"ל להיפך). אמנם אחהמ"ר לכא' חידוש הוא (ולע"ד דמי למקול), וכן נראה משאר פוסקים דחשיב כשירה בפה, וכ"כ בשו"ת אגר"מ ח"א (סי' קסו), ובשו"ת צי"א (חט"ו סי' לג') גם כתב כן ולא החמיר בזה אלא בבין המיצרים. גם בשבה"ל הנ"ל גופיה כ' שכהיום מקילים בזה אפי' המדקדקים ויש ללמד עליהם זכות. וע"ע בס' פנינת המקדש הנד"מ (פ"ה הערה סג).

⁸ וכ"כ בפשיטות מר בריה הג"ר יעקב יוסף זצ"ל בספרו בעתה אחישנה (עמ' מפג) וציין ג"כ לס' כפי אהרן שהתיר בזה וכעת לא ראיתיו. ובעצם מה שציין שם ליחו"ד הנ"ל צ"ב, דלא התיר מטעם זה לבד רק בתור צירוף כיעוי"ש. ושוא לא נתכוין בזה אלא למראה מקום לעצם הסברא, והכרעתו גופיה להתיר בזה אף בלא צירוף, והיינו אפי' שלא בשירי קודש, וצ"ע.

תעניות (עמ' מ"ד) הוסיף שכ"ד מהריק"ש (ס"ס מק"ס) ומהרימ"ט בספר צפנת פענח (פר' דברים דקנ"ו ע"ג) ועוד. ושם הביא שבשו"ת שואל ונשאל ח"ו (ח"ט סי' מ"ה) כתב לדייק מד' הרמ"א (כאן) מדכתב ולצורך מצוה כגון בית חתנים הכל שרי דמזה נלמד דה"ה בכלי, וכ"פ המשנ"ב (ס"ק ט"ז). אלא שיל"ע בזה דדלמא דוקא לצורך חתן וכלה התיירו, אמנם מלשון "וכן" נראה דדמו אהדדי (רק שמה שנזכר לטעם דח"כ נ"ל שצ"ל להמיר אפי' נשירות שאינם לשבח להשי"ת וכ"כ פשטות הראשונים הלא המה הסמ"ג והעימיה שהם מקור ד' הרמ"א, וכ"ה צי"ש ה"ל). וכן כתב להדיא מוהר"א אזולאי בהגהותיו ללבוש עמ"ש שם דבשמחת חו"כ מותר הן בפה והן בכלי בזה"ל: וה"ה לנגן אם אומרים על הניגון דברי תשבחות שרי דהוי דבר מצוה ולא גרע מלשמח חתן וכלה. ע"כ⁵. וראה עוד בהערה⁶.

שמיעת כלי שיר המוקלטים

והנה כהיום נתחדש ענין ההקלטה בטייפ (פאטיפון) ודומיו ויש לדון אם גם בכה"ג חל האיסור (היינו אפי' נסתם שירים וכמסמ"ת). וראה בשו"ת חלקת יעקב (סי' ס"ז ח"א ז') שכתב שיש סברא גדולה להתיר בזה משום שלא חלה הגזירה על כלי זה שלא היה אז בעולם, ואינו כשאר כלי זמר שנתחדשו לאחמ"כ דודאי אסירי דזה הוי כפנים חדשות שאינו כלי הניגון בעצמו ויש להתיר בו. וסיים דאף שהיא רק סברה בעלמא, ומי שירצה להתעקש יכול לדחותה מ"מ סניף יש. עכתו"ד. אך יש מן הפוסקים שחלקו

להדיא בזה וכ"כ לכא' מסברא להשוות ד"ז לשיר על היין, וגם נראה כן באוצר הגאונים שהזכיר בחזו"ע הנ"ל, ולכן נראה להקל.

⁵ ונ"ל שכל לשונו מועתק מהגהות המהריק"ש שנזכר לפני"כ.

⁶ והנני להוסיף בזה דהיה נראה דלשון ניגון הוא משתייך לכלי שיר דוקא, ואם כן יש לכא' לדייק בנידו"ד להיתרא מלשון רה"ג בתשו' הנ"ל שכתב דנוהגים לשורר בקול "נגינות". וכן ראיתי בשו"ת ברכת יהודה דלקמן (נערה) שהבין כן במשמעות לשון נגינה. אלא דשוב בינותי דזה אינו ובכמה מקומות מוכח דשם ניגון נופל על שירה בפה, ראה בליקוטי מהרי"ל (סי' יא) ברגלים מצוה לשיר ולנגן וכו'. וע"ע בשד"ח (מערי' זין המנחים סי' א' ח"א ז') ודו"ק.

ואיך שיהא, בהיכא ששומע השירים להסיר עצבונו ולמנוחת נפשו, נראה מוסכם בפוסקים דשרי בלא שום פקפוק והכל לפי האדם והזמן.

וע"ע בכל זה בשו"ת ידיד ה' ח"א (סי' ט), ובהרחבה רבה בספר ישמח ישראל (להר"י אגנמסון שליט"א), ובספר פנינת המקדש הנד"מ (קונטרס שיר וקול זמרה, ופרק ה') פרטי דינים בענין זה¹¹.

העולה מן האמור: נהגו העולם להקל לשמוע שירי קודש ושבתות להשי"ת אף בליווי כלי זמר, ונראה דיש להם על מה שיסמוכו (נפרט כהם מוקלטים). ולמי שנזקק לכך להסיר עצבונו ולמנוחת נפשו יש להקל בזה בשופי. וכששומע שירה בפה מהקלטה נראה דהוי כשירה בפה ואין להתמיר בזה.

ויה"ר שיבנה לנו השי"ת במהרה בית מקדשנו ונזכה לשמוח בשמחות וגיל בתוך וכינור, תוך קהל ועדה בשמחה של מצוה אכי"ר. נכתב לע"נ הבח' היקר ינון פתחיה בן שולמית תחי' – נלב"ע ז"ך אב תשע"ג.

¹¹ ובהיותי בזה ראיתי לרה"י הגר"מ מאזוז שליט"א בירחון אור תורה (כסלו תשע"א סי' לז) שכתב, דמ"ש רה"ג בתשו' הנ"ל שכל האיסור במשבח נאה ביופיו וכו', כוונתו פשוטה לשירי חשק של הערבים וכתב לשבח אדם נאה ביופיו בלשון נקיה, וזהו לשון "זמרא" כדאיתא בשהש"ר (פ"א אות י) כשאדם נער אומר דברי זמר, ע"ש. וזהו שאמרו בסנהדרין (ק"א) הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין "זמר", וכדאיתא בברייתא דמס' כלה רבתי שכוונתו להרהור. עכתו"ד. ולדבריו אשכחנא פתרי בכל הנ"ל אף בשירים שאינם שירי קודש כל שאין בהם דברי נבלות.

אמנם אחהמ"ר מהדר"ג יש לי להעיר בזה מכמה פנים: חדא, דברב האי גאון (נמש' הגאונים ה"ל) כתב נמי לקלס גבור בגבורתו ואיך נפרשו להנ"ל. ותו קשיא טפי, דאי בהכי מיירי מדוע לא נאסר זאת מעולם אף קודם החורבן, ומדוע בכלל נצרכו לשואלו על זאת מנ"ל דאסיר (נגיטין שס). גם מדיוק לשון כלה רבתי הנ"ל דאיתא שם "כגון דזמיר ביה ודעתיה על הרהור" ל"מ כ"כ כפירושו דכל זמר היינו דברי נבלות, וצל"ע.

אלא שלמעשה אף הוא לא התיר שם במסקנת דבריו בכלי זמר אלא בסעודת מצוה ובלבד שישירו שירי קודש. ומבואר דבלא זה אין להתיר, ולפ"ז אדרבא מחמיר טפי אף בשירי קודש. וראה לו עוד בשו"ת מקור נאמן (סי' תפ"ה) שם "בזה"ל: יתכן שבימי מרן היו אוסרים נגינה כל השנה, עי' סי' תקס. ע"כ. ונראה מזה דעתו להתיר האידנא בכל זה, וצ"ב. (וע"ע נמש' נשמו ספר מנהגי השולחן עמ' ק"ט).

אזכיר בקצרה מ"ש בזה בפוסקי זמנינו העולה להלכה. ואפתח דברי בהיתר היותר עיקרי בזה לענ"ד, והוא מאי דאמרי' דשירות ותשבחות להשי"ת מותר. ומרישא הוה פשיטא לי דלית דין צריך בושש ושרי כבשיר על היין שמפורש בש"ע להיתרא, ומאחר שרוב השירים המצוים בינינו בהכי עסקי הכל שרי לנא. וכ"כ להלכה בשו"ת שבה"ל ח"ו (הג"ל נד"ה ולמעשה). אלא שבראותי למרן הגרע"י וצוק"ל בשו"ת יחו"ד הנ"ל, בינותי שלא הסתמך על סברא זו גופא להיתר⁹ וזאת מפני שנחלקו בו רבוותא אם באמת אף בכה"ג ששומע כלי שיר מותר וכן"ל. ולבסוף צידד להקל (אפי' נסתם שירות לכא'ו) בצירוף סברת החולקים על הרמב"ם הלא המה רש"י ותוס' ודעמייהו, ובצירוף ד' המקילים ברדיו וכדו'. וסיים דהמקילים יש להם על מה שיסמוכו והמחמיר תע"ב. גם בשו"ת אורל"צ (הג"ל) פסק לאסור אפי' בשירי קודש בכלי זמר דלא הותר אלא בפה על היין (אך גם הוא כ' דהמנהג להקל רק לכתחילה יש לימנע מזה).

אלא שבשו"ת ברכת יהודה ח"ה (סי' כ"ו) עמד על זה וכ' שכפי הנראה לאחר זמן חזר בו הגרע"י להתיר בשופי אף בכלי שיר ממש, שבספרו חזו"ע ד' תעניות (עמ' תל"ד) העלה בפשיטות להקל כד' המאירי וסיעת האחרונים הנ"ל בשמיעת כלי זמר בשירי קודש ושמדברי הראשונים לא נראה כדעת האר"ח שהחמיר בזה, ושכן המנהג פשוט להקל (וע"ש עוד נעמ' קנ"א וקנ"ע) ע"כ. גם מלשון תוכן ההלכות (שס עמ' תקמ"א) נראה שכן הכרעתו להקל בבירור. ושו"ר שכבר בשו"ת יבי"א (מ"ג סי' ט"ו אות ה') כתב להתיר בזה, ועכ"פ בהקלטה ודאי דקיל טפי¹⁰.

⁹ וכ"נ מלשונו ביחו"ד ח"ג (סי' ל) שכתב "אף הנוהגים להקל לשמוע שירים בליווי כלי זמר" וכו', והבן.

¹⁰ וכ"כ להקל בספר ש"ע המדות שער השמחה (עמ' שפ"א, שפ"ב) ודייק כדבריו מתשו' הגאונים דשרי בכל גוונא, ויל"ע. אך מ"ש שם (עמ' שפ"ב) שהיחו"ד שלא הקיל בשופי דיבר דוקא בזמנו שרוב השירים לא היו שירי קודש וכו', אינו מוכרח לענ"ד, כי יתכן למאוד שחשש להארח"ח שאוסר בזה וכן"ל.

יתדות | מכתבים הערות ותגובות

סימן ריח

[מכתב תשובה לשואל מאת הגאון הרב יעקב יוסף זצוק"ל]

תשובות קצרות בענינים שונים | פרסום ראשון¹

יום רביעי כ"ד אדר תשכ"ו

שפעת שלומים לאיש אמונים היקר והנעים, ר' משה רצקר יצ"ו. שלום וברכה!

סוף סוף אני כותב לך מכתב תשובה על שאלותיך, כפי שהבטחתי.

על שאלה א, אם מותר לכרוך פנימיות² ספרים בבד – הוא ענה שמותר³.**על שאלה ב**, אם זה רק מעמיד, ודאי שמותר, ואין אפילו שאלה. אבל אם זה משביח – אם הוא לא מתכוין אז מותר, ועיין בתוס' גיטין מד ע"ב, ובתוס' סנהדרין כו ע"א. ע"ש. וע"ע ביביע אומר ח"ד בשאלה של דוד שמש ששם הוא מאריך בענין פ"ר [=פסיק רישיה] בדרבנן אי שרי.**על שאלה ד**, הוא ענה שמותר, מפני שאני לא חושש ואוכל בלי תרומה, וא"כ התרומה שעשה השני בשבילי זהו כלום.

ואסיים את מכתבי הקצר בברכת הצלחה בכל מה שתעשה ובמיוחד באסיפת הכספים בענין הכנסת כלה, ואני מקוה שתמשיך בזה במרץ כיאה למצוה זו.

מאת ידידך דו"ש באה"ר [= דורש שלומו באהבה רבה]. **יעקב יוסף**.

אכילה בליל שבת אחרי תפילה ב"פלא מנחה" | תגובה

לכבוד מערכת יתד המאיר שלום רב וכט"ס. ראיתי ביתד המאיר (אייר תשע"ד סימן קנא) מ"ש הרב ארז גבו שליט"א אודות תפילה בפלא המנחה בימי ספיה"ע, וכתב בתוך דבריו שכל המתפלל בפלא המנחה רשאי לקדש ולסעוד סעודת השבת ואין זה נקרא אוכל לפני ק"ש, ובלבד שיניח שומר או יעשה לעצמו סימן וכו' ושכן פסק בחזון עובדיה שבת ב' (עמוד יא) ע"ש, ולא דק, דמרן הב"י (סימן קסז) ס"ל שמכיון שהתפלל ערבית מפלא המנחה אין לאסור לאכול קודם שחוזר וקורא ק"ש ע"ש וכ"כ בכה"ח (שס) ע"ש ועוד, ובחזו"ע הנ"ל דיבר בעיקר הדין שאפשר לאכול סעודת שבת מבעו"י, ולא דיבר בעיקר דין אכילה קודם שחוזר לקרוא ק"ש.

אלא שבימי העומר א"א לסמוך ע"ז שהרי אף שהתפלל מוקדם, הרי לא ספר את העומר, ואין לאכול חצי שעה קודם שהגיע זמן ספיה"ע, וזהו עיקר נדון הה"כ הנ"ל, ודיבר ג"כ מתי נחשב שהגיע זמן ספיה"ע, והיינו האם יש לאסור חצי שעה קודם השקיעה או חצי שעה קודם צאה"כ, ובס"ד דיברנו בכ"ז באדרת תפארת ח"ב (סימן כז) וח"ו (סימן נח) ומקום הניחו לנו בזה בס"ד כיעו"ש. בברכה, **אברהם דורי**, מח"ס שו"ת "אדרת תפארת", ירושלים.¹ תשובות אלו נכתבו ע"י מו"ר הרה"ג הרב **יעקב יוסף** זצ"ל, בשנת תשכ"ו. מכתב זה הגיע לידינו ע"י הרה"ג חיים יוניאן שליט"א (מח"ס "יפה מלא"), ובהשתדלות הרה"ג יעקב ישראל אברג'ל שליט"א. וראינו לנכון לפרסמו לזיכוי הרבים, ולע"נ אשת חבר רעייתו הרבנית **נצחיה בת רחל ע"ה**. שנסתלקה לב"ע בחודש האחרון. ת.נ.צ.ב.ה.² נראה כוונתו שע"י ה'בד' הספר יהיה כרוך חזק ולא יקרע, אולם צ"ב מהו צד השואל לאסור בזה?³ "הוא ענה" המופיע כאן – הכוונה למר אביו מרן רבינו הגדול זיע"א. ע"פ התשובות ניתן להבין חלק מהשאלות, אולם נשמח לקבל את עזרת הקוראים בפיענוח השאלות ובהרחבת התשובות יותר. **המערכת**.

תורה תבלין | תגובה

לכבוד ירחון "יתד המאיר" השלום והברכה.

בירחון חודש ניסן (עמ' 47) הובא מאמר חז"ל "בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין". והקשה ע"ז הר' רבינוביץ שליט"א דא"כ אמאי פטרו את הנשים מת"ת שהוא ההגנה מיצה"ר עכת"ד.

ולענ"ד נראה ליישב בפשוטו שאע"פ שלא חייבה תורה את הנשים במצוות ת"ת⁴ מ"מ הלא רשאיות הן ללמוד תנ"ך וגם חלקים נרחבים מה"ת שבע"פ מה שנוגע למצוותיהם. ובכלל זה גם לימוד המוסר שהוא המסוגל יותר לשמש תבלין ליצה"ר⁵, דאית ביה תרתי גם סגולת התורה וגם תוכנם של דברים. וא"כ די לנו במה שגילו חז"ל את אוזנם של נשים שהת"ת הוא הסם נגד יצה"ר, ושוב אין צורך לחייב הנשים ליטול את סם אלא כל אשה תעשה בדעת ותיטול את התבלין. דאף האיש לא חוייב בת"ת משום התבלין שבו אלא משום שהלימוד הוא מצוה וערך לעצמו.

וכנראה שהשואל נר"ו מניח לדבר פשוט שרק למחוייב במצוות ת"ת יכולה התורה להועיל כתבלין ליצה"ר, ולכן שאל אמאי לא חייבום במצוות ת"ת כדי שגם אצלם יפעל הלימוד כתבלין ליצה"ר. אמנם אני לא ידעתי מקור להנחה זו, דבפשוטו נ"ל דסגולת התורה קדושתה ותוכנה המה הם הגורמים, ולכן מועילים גם למי שאינו מצווה ועושה.

ואפשר שמקורו של הרב נר"ו בגמ' בסוטה (כ"א). דקאמר התם דזכות ת"ת אינו מגן על הסוטה מיסורים כיון דלא מפקדא על ת"ת והויא אינה מצווה ועושה. ומזה אפשר שהבין הרב דכ"ש שאין הת"ת מצילה מיצה"ר כיון דלא מפקדא, שהרי קל יותר לתורה להגן מיסורין מאשר מיצה"ר שהרי אמרו שם דתורה בעידנא דעסיק בה מגנא מיסורין ומצלא מהחטא, ובעידנא דלא עסיק בה מגנא ולא מצלא. וא"כ בנשי דהתורה לא מגנא כ"ש דלא מצלא.

אבל לענ"ד נראה דלא המצוות ת"ת מצילה מיצה"ר אלא החפצא של הת"ת מציל מיצה"ר, דהיינו סגולתו וקדושתו של הת"ת הוא זה שלא מאפשר ליצה"ר ליקרב ללומד, ולכן מועיל גם למי שאינו מצווה ועושה. ומאידך כחו יפה נגד היצה"ר רק בעידנא דעסיק ביה (למד מ"ד שס) דאז הוא לו חומת אש סביב מקרוב אליו ונגוע בקצהו⁶, משא"כ לעניין הגנה מיסורין התם הדבר הוא איפכא כיון דבזכותא תליא מילתא דהיינו בשכר המצוה כדפרש"י שם, ולכן מי שאינו מצווה ועושה דלא נפיש זכותיה אינו ניצול מהיסורים. אבל מאידך הזכות של המצווה ועושה יש בכחה להגן מהיסורים גם בעידנא דלא עסיק בה כיון דבשכר תליא מילתא והוא קיים גם בשעה שכבר פסק ממעשה המצוה ודוק.

ועוד יש ליישב עיקר הקושיא, דהנה מה שאמרו דהתורה תבלין ליצה"ר, אין הכוונה שרק לימוד התורה הוא תבלין אלא גם קיום התורה הוא תבלין, וכדמוכח ממה שאמרו בסוטה (כ"א). דמצוה מגנא ומצלא מיצה"ר בעידנא דעסיק בה. (ועי' גמ' פ"ג פס' כ"ו ש"י דקיי"ל כהן מ"ד). וכידוע אשה חייבת ברוב ככל מצוות התורה, ומלבד זאת יכולה לקיים את השש מצוות התמידיות, ועוד שכל מעשיה ועניניה יכולים להחשב למצוות אם תכוין לעשותם לשם עבודת הבורא ית', וכדאיתא בברכות ס"ג ע"א "דרש בר קפרא איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין

⁴ עי' בב"י סו"ס מ"ז ש"י בשם הסמ"ק דאשה מצווה ללמוד הדינים שנוגעים לה. ולכאורה צ"ל שכוונתו שחייבת מדרבנן דאל"כ תקשי מסוטה כ"א דקאמר דאיתתא לא מפקדה על ת"ת. ועי' בילקו"י ח"א עמ' ס"ג שהביא את דברי רבינו זצ"ל מש"כ ליישב את דברי הסמ"ק והב"י. ועי' גם בהלכה ברורה ח"ג באוצרות יוסף שם סי' כ"א. הכותב.

⁵ כ' הברכ"י (סי' א אות ט) דבכלל התורה תבלין הם גם דברי תוכחות המוסר שבדברי חז"ל. אבל המ"ב שם סוס"ק י"ב שינה מדברי הברכ"י וכ' בשמו דמה שאמרו דהתורה תבלין ליצה"ר קאי דוקא על דברי התוכחות והמוסר שבדברי חז"ל. ע"ש. וכ"כ גם הפלא יועץ בערך "מוסר" בשם המפרשים כדברי המ"ב. הכותב.

⁶ וכעין זה בשבת ל' ע"ב לענין דוד המלך, וב"מ פ"ו ע"א לענין רבה בר נחמני. הכותב.

בה בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך" ועל פירושו ברמב"ם בהל' דעות פ"ג ה"ג. ונמצא להתבלין מצוי בידם גם אם נימא שהוא מציל רק את המצוה ועושה.

ושוב הראוני מש"כ באגרת הגר"א נוסח ארם צובא (נד"ה כשמדיין) בזה"ל: ותבלין שלו לזכרים עסק התורה, ולנקבות הצניעות והנהגת המדות ומוסר ושומר פיו מכל רע ובפרט מלה"ר, ויתרחקו מחמדות ותאות העוה"ז זהו מתג ורסן היצה"ר וקנין עוה"ב... עכ"ל.

בכבוד רב אילן טלקר, רכסים.

הזהרו מאבק עריות – אוי להם לבריות!! | תגובה

לכבוד מערכת הירחון הנפלא "יתד המאיר", שלום רב!

אודות המאמר הנפלא שפרסמתם לאחרונה (סיון סימן קסו, תמוז סימן קפט אות יג) בגנות "חדר יחוד" ובפרט לבני ספרד. אבקש להזכיר בזאת כי בהרבה הזדמנויות זכינו לשמוע ממרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, אשר לא היתה דעתו נוחה מהנוהגים כן, והיה מסביר שזהו מנהג מכוער שאין לקיימו. ומצאתי למחבר ספר "אהבת עולם" (הנדמ"ח על מרן הגרע"י זיע"א), שרמז הדבר בחרוזים יפים, וז"ל: "הזהיר נגד חדר יחוד, הזהרו מאבק עריות. חסרי סבלנות מיד אחר החופה, ללא שהיות. וההורים מתחננים, למה תנהג את בנותי כשבויות. ויקח עשו את מחלת בת ישמעאל אחות נביות. ובת קול מכרזת ואומרת אוי להם לבריות!"

חזקו ואמצו בעמידה על המשמר בקיום מנהגינו הנפלאים. ע. סופר, באר יעקב.

אם אפשר לסמוך על גלולות במקום הפס"ט | תגובה

לכבוד מערכת ירחון "יתד המאיר", הע"י.

בירחון אור תורה (אלר מש"ע סי' עג) כתבתי שאין לסמוך אף בדיעבד על גלולות במקום הפסק-טהרה ובדיקות, וכעת הראוני מה שנכתב בירחונכם גליון תמוז תשע"ד (סימן קפג) מאת הרב ארז גבו שליט"א שכתב להקל בזה להלכה ולמעשה, ומביא שני מכתבים מרבו מזכה הרבים הגאון רבי חיים רבי שליט"א, ועיקר דבריו להשען על פסק מרן זצ"ל שמיקל בנוטלת גלולות שא"צ לפרוש סמוך לוסת, וזה מוכיח שיש סילוק דמים, ואין מובן איך חולקים במציאות הכדורים, ולכן יש להתיר במקום צורך, כגון שתצא תקלה או שאין להם שני בתים, והחולקים בזה אינם בקו של מרן, וגם אם יש דימום קל הרי זה כתם ללא הרגשה ותלבש צבעונים. עכת"ד.

במחילה מכת"ר, נוראות נפלאתי שעשני חולק על דברי מרן זצ"ל, מבלי לעיין במאמרי כראוי שכתבתי שיש הבדל רב בהסתמכות על גלולות לענין ז"נ, כי בפרישה החשש הוא מוסת וכל שהוסת נעקרת אין דין פרישה מחשש כתמים, אבל לגבי ז"נ תיקנו בדיקת חו"ס וכו' לבירור, ואין להסתמך על הכדורים כשידוע שקיימת תופעת הכתמה ולהתלות בלבישת צבעונים. ואין כאן מחלוקת במציאות, כי הנסיונות שנעשו על מליוני נשים בעולם, מתייחסים לעקירת הוסת (ואם גוי-העולם לא מעניינת מופעת הכתמה), ולכן הבאתי עדות מכמה דוקטורים יראי ה' שמעידים כי למרות המציאות של עקירת הוסת, קיימת תופעה של הכתמה. כך שאין כאן מחלוקת במציאות, והם אמרו והם אמרו.

ומה שמסתמך על דברי מרן זצ"ל (טה"ז ז, מעט) שהתיר להטביל בלי בדיקות כשיש חשש עבירה, ולפי זה גם בחתן וכלה יתכן להכשל בנגיעה שהיא דאורייתא למרות שיש שמירה. ע"כ. הנה דבריו אמורים באשה חילונית שקיים חשש סביר שהאשה לא תבוא לטבול יותר במקוה, "והיא ובעלה יכשלו באיסור כרת ממש במשך זמן ממושך". ומה זה שייך לכאן להתיר איסור מחשש של איסור נגיעה. גם מה שמביא שמרן זצ"ל התיר לבישת צבעונים בנבדקה אצל רופא. הנה דבריו אמורים באשה טהורה (או שיש לה חזקת טהרה), ואיך אפשר שלא לבדוק בימים

המעכבים וגם להסתמך על בגדי צבעונים. ולא יארכו ימים עד אשר יבואו להתיר אף ללא בדיקות כלל ובלבישת צבעונים, חס ושלום, לא תהא כזאת בישראל.

גם תמיהני על הרב ארז גבו שמביא במקורות מדברי רבו נר"ו להתיר רק במקום צורך כגון חשש תקלה או שאין שני בתים, ואילו בהלכה למעלה כותב בסתם להתיר מבלי שמזכיר מקום צורך, גם קיצר טעמי האיסור שבדברי שלא כדת. והרוצה לעמוד על הדברים כראוי, יעיין במאמרנו שבירחון אור-תורה.

בברכה, עידן בן-אפרים, מח"ס דור תהפוכות, עידן הטהרה ועוד.

בדין אכילת בריה, ובענין הזכרת 'ולכפרת פשע' | תגובה

למעלת כבוד עורכי הירחון היקר 'יתד המאיר' שלום רב.

א. מה שנסתפק הרב אליהו לוי שליט"א (שצטט משע"ד עמ' 46) אם יש דין בריה בטפל, והשיב לו הרב אביה שמריה חדוק שליט"א (א"י משע"ד עמ' 51) מסברא דפשיטא שאם הבריה לא קובעת ברכה לעצמה כיון שהיא טפילה ממילא ג"כ אין שום חשש לאוכלה. עכ"ד. צדק הרב בסברתו וכן העלו האחרונים להלכה, וז"ל ספר תורת הברכות (הרצ אורי שרעני שליט"א): אם הבריה טפילה, כגון שאוכל עוגיה אחת שיש מעליה גרגירי שומשום אין צריך ליזהר מלאוכלה, דכמו שהוא טפל לעוגיה לענין ברכה, שוב אין לו את החשיבות של בריה. [אשל אברהם - בוטאשאטש (סימן רי ד"ה אודות). מובא ג"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ט, סימן ל"ד אות ז')]. והמעין בא"א שם יראה שבתחילה הסתפק בזה אולם בסוף דבריו כתב: ויותר נוטה שכיון שבטל לגבי עיסה לא שייך בזה גם בריה.

ב. בענין מה שכתב רבינו זצוק"ל בחזון עובדיה (מנוכה עמ' 50), בנוסח התפילה במוסף ראש חודש שיש להוסיף תיבות 'ולכפרת פשע' בשנה מעוברת מתשרי עד ניסן וכן המנהג. צ"ע דהדבר ידוע שיש בזה ג' מנהגים, א) המנהג אצל רוב אחינו האשכנזים לאומרו עד ר"ח ניסן כמש"כ הפרמ"ג (סימן תכג נמשצ"ז אות ז'). ב) יש שנהגו לאומרו רק בחודש העיבור כמש"כ הרב יוסף אומץ (אות מל"א) בשם מהרר"ה טרויש שכן המנהג בפרנקפורט, וכ"כ הרב חוות יאיר בספרו מקור חיים (קל"ו) ההלכות סימן תכג ס"ג). וכן הוא מנהג אמסטרדם (מנהגי אמסטרדם פ"ג ס"ז אות ט"ו). ומנהג קהילת יוצאי צ'פרו, ויתכן שכך הוא המנהג בכל קהילות מרוקו, (נהגו העם הלכות ר"ח אות י').

ג) אולם המנהג הפשוט אצל רוב הספרדים לאומרו בכל שנת העיבור, וכפי שפסק האליה רבה (סימן תכג סק"ו): ראוי לאומרו בכל חודשי אותה השנה וכמו שאומרים את כל הי"ב לשונות בכל חודש, ודייק נמי ממה שכתוב לאומרו 'בשנת עיבור', ולא כתוב בחודש העיבור משמע שיש לאומרו בכל שנת העיבור. וכ"כ הערוך השולחן (שם ס"ה). וכן נראה מסתימת דברי הרב בן איש חי (פרשת ויקרא ש"ס אות יט), שכתב שיש לאומרו בשנת העיבור. גם בכה"ח (קופר, שם אות מ"י) אחר שהביא בזה את שלשת המנהגים הנ"ל, כתב שמהבן איש חי משמע שפוסק כא"ר דצריך לאומרו בכל חודשי השנה. וסיים דכן ראוי לנהוג, ורק אם כבר נהגו לומר רק עד חודש ניסן או בחודש אדר בלבד אין למחות. עכ"ד. ובנתיבי עם כתב שכך הוא המנהג בירושלים לאומרו בכל שנת העיבור.⁷

ומה שכתב רבינו זצוק"ל בחזו"ע שם, שכ"כ הגר"ח פלאג'י בכף החיים לאומרו עד חודש ניסן. דייק בלשונו ולא כתב שכך פסק מהרר"ח כמו שכתב אח"כ שכן פסק הגאון רבי משה פינשטיין, כיון שמהרר"ח לא פסק כך אלא רק הביא שיטה זו. וז"ל בכה"ח (סימן ל"ד אות ג): ראה זה חדש, דבשנת העיבור במוסף יאמר למחילת חטא ולסליחת עון ולכפרת פשע. כמו שכתבתי בספה"ק

⁷ ומלשון המשנה ברורה נראה דאיכא נמי מנהג שאומרים אותו כל השנים, דז"ל (סימן תכג סק"ו): יש אומרים ולכפרת פשע, ויש שאינם אומרים רק בשנת העיבור, ואפילו בשנת העיבור יש שאינם אומרים אותו אלא עד כלות חודש העיבור דהיינו עד אחר חודש אדר. ובכל אלה נהרא נהרא ופשטיה, וכל אחד יעשה כמנהג המקום. הכותב.

תוכחת חיים (סדר שמו' דף מ') יעש"ב. ובנוהג כצאן יוסף (אות ז) כתב, דלא יאמר כן כי אם בחדש אדר דוקא, ולא כל אותה השנה, יעוין שם. ובספר אדני פז כתב דהוא עד ראש חדש ניסן, יעו"ש בטעמו. ועיין חידושי משב"ז בפריו (סימן מ'ג אות ה).⁸ עכ"ל.

נראה מלשון הגר"ח פלאג'י שבתחילה כתב סתם שיש לאומרו בשנת העיבור וכוונתו על כל שנת העיבור וכו"ל, ולאחר מכן הביא בזה עוד ב' מנהגים שיש נוהגים לאומרו רק בחודש העיבור, ויש שנהגו לאומרו עד סוף חודש העיבור. וכ"כ בספרו רוח חיים (סימן מ'ג אות ד) וז"ל: ויש בזה תוספת בשנה מעוברת לומר ולכפרת פשע, עיין בקונטרס כף החיים ג' סברות, הא' כל חודשי השנה, הב' עד ניסן, הג' בחודש אדר בלבד.⁹ עכ"ל.

ודעת הגר"ח פלאג'י כסברא הראשונה שכתב שיש לאומרו בכל שנת העיבור, ולהכי ציין לספרו תוכחת חיים שכתב שם בזה הלשון: והוא [רבינו האר"י ז"ל] היה אומר במוסף ראש חודש של שנת העיבור למחילת חטא ולסליחת עוון ולכפרת פשע. עכ"ל. ושם לא הביא בזה את השיטות האחרות כפי שהביא בכה"ח וברוח חיים, הרי לך להדיא שדעתו שיש לומר כן כל השנה. ביקרא דאורייתא. יוסף שלמה עבאדי, ירושלים.

בענין תנאי במידי דליתא בשליח, וציונים נוספים | תגובה

אל כבוד מערכת הירחון הדגול "יתד המאיר" שלום רב!
בדבר מה שפלפל הר' מתתיהו גבאי שליט"א בגליון תמוז תשע"ד (סי' קפ"ה ד"ה ורל"מ) בשאלת העולם על כל תנאי שבמצוות, מהא דקיי"ל בכתובות (עד.) דכל מידי דליתא בשליח לא מהני ביה תנאי, והרי במצוות ליתא בשליח, ע"ש. הנה ראה בזה למרן הכ"מ בשו"ת יבי"א ח"ט (מא"ס סי' לו אות ג) שכתב לתרץ שאלה זו עפ"ד הראשונים, ע"ש. וכן ראיתי כיוצ"ב להגאון האדיר רבי שלום הכהן יצ"ו בחוברת אורייתא ח"ה (שע"י ארגון אצ"מ, עמ' מט) ע"ש.

אגב, במש"כ הה"כ הנפלא בגליון שם (רי"ש סי' קפ"ט) בענין כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט, ראה בזה למרן זצוק"ל בספרו חזון עובדיה הלכות סוכה (סוף עמ' קכ"ג), ובמה שצינתי בקובץ מגיד הרקיע התשע"ד (סי' ע"ג אות א ד"ה וכן) ע"ש, זאת ועוד במה שכתבתי בענייני בגליון שם (סי' קפ"ו) בדין אין עושין מצות חבילות כעת ראיתי למרן זצוק"ל שכתב בזה גם בספרו חזון עובדיה הלכות שבת ח"ב (עמוד קמ), ע"ש. וראה עוד להגאון רבי מאיר דוד אביטל זצ"ל בספרו עולת שיחי (מ"א סי' ז) שהאריך בזה כיד ה' הטובה עליו, ע"ש. וכעת עמד קנה במקומו, וד"ל.

בברכת התורה, יעקב ישראל אברג'ל, בני ברק

בירור בדברי מרן הש"ע בהלכות תולעים | מכתב

לכבוד הירחון החשוב "יתד המאיר", שלום וישע רב.
איתא בשולחן ערוך יורה דעה (סי' פ"ד ס"ד) תולעים הגדלים בפירות בתלוש מותרים, שלא אסרה תורה אלא שרץ השורץ על הארץ. במה דברים אמורים, שלא פירשו מן הפרי, אבל פירשו מן הפרי, אפילו לא הגיע לארץ אלא שמת באויר קודם שהגיע לארץ, ואפילו לא פירש כולו מהפרי אלא מקצתו, או שלא פירש אלא על גבי הפרי או על הגרעין שבתוכו, או שפירש מפרי לפרי, אסור.
ונסתפקנו כשחותך תאנה לשתיים ורואה תולעת האם זה חשיב תוך הפרי ומותרת או כיון שזה עכשיו גלוי חשיב על גבי הפרי ואסורה? וחשבנו לומר שזה חשיב על גבי הפרי כי ברגע שפתח הפרי וריחשה מעט הוי כשורץ על הארץ אך לא מצאנו מקור לזה.
בכבוד רב, ידידיה דהאן (נש"ס אצרכי הכולל) ירושלים.

⁸ כוונתו לדברי הפרמ"ג הנ"ל, שגם הוא כתב כן שהמנהג ביניהם לאומרו עד חודש ניסן. הכותב.

⁹ ר"ל רק בחודש העיבור שכן נקרא חודש אדר השני בספרים 'חודש ואדר'. הכותב.

בענין אם כדאי לעורר צעירים לחבר ספרים | תגובה

לכבוד הירחון הנכבד "יתד המאיר".

בנידון אם כדאי לצעירים לחבר ספרים, ראיתי בגליון תמוז תשע"ג (עמ' 42) שם השיג הרה"ג אברהם דבדה על הרה"ג בן ציון קוק שרצה להשוות הדעות בין מרן הגרי"ש אלישיב זלה"ה לבין מרן הגר"ע יוסף זלה"ה, והרה"ג המשיג דחה דבריו שאין להשוותם, ומרן הגרי"ש א סבר שאין לכל אחד לחבר ספרים, ומרן הגרע"י סבר שיש לכל אחד לחבר ספרים.

ואני אומר כי לא צדק הרב המשיג. ובוודאי כדברי הרב"צ קוק הוא. [אע"פ שלא ראיתי דברי הרב"צ קוק מה כתב]. וביאור דברי מרן הגרי"ש א"ש במקום ללמוד מחברים ספרים, היינו שמצוי אצל אברכים צעירים שלא לומדים קודם את הש"ס ופוסקים כראוי, כדי שתהיה תורה שיש לה בית אב, אלא תופסים נושא ומעתיקים מכל מיני חיבורים (וצעיקר ממחשצם, אהה). ואם היו יודעים המחברים הצעירים הללו כיצד זקני ההוראה מתייחסים לדברים המודפסים בחיבוריהם, היו חושבים פעמיים לפני שידפיסו לרבים. וביאור דברי מרן הגרע"י הם שאדם יכתוב לעצמו סיכומים, וגם ידפיס ויחלק לחבריו הספרים, וכך יהיה לו עידוד לסכם סוגיות. אבל לא שיש מטרה להיות "מחבר ספר", ובזה הוא נעשה פוסק גדול (צעיקר צעני ענמו, וגם צעני קטת הקוצנים אומו), ומחליט שהוא כבר "מפוסקי ההלכה" כי גם לו יש ספר. ויכול להתווכח עם כולם. אנא עבדא זכיתי לקירבה אצל מרן רבנו הגרע"י, במשפחה, ושמעתי ממנו להדיא דברים אלו. וזה בדיוק מה שאמר מרן רבנו הגרי"ש א"א, למי ששימש אותו והכיר את סגנון תשובתיו, שקודם צריך "לגדול", ואח"כ להיות "מחבר ספרים". ואין ביניהם הפרשי השקפה בזה. (יעוין להלן סי' רכא משכ"ב. המערכת).

[אע"פ שאמנם יש ביניהם הבדלי טבעים אחרים, אם ללמוד ע"י על פה, או ללמוד ע"י כתב. וזה נושא אחר, הקשור בטבעי בני אדם. שהגרי"ש א"א היה אומר שאם יוריד את הדברים לכתב זה יברח לו מהמוח (כזיכול)... והגרע"י היה אומר שאם לא יכתוב זה יברח לו מהמוח (כזיכול)... וכמובן יש אנשים כאלה ויש אנשים כאלה. אבל אני יודע שום מחלוקת ביניהם אם הצעיר צריך "ללמוד" או להיות "מחבר ספרים"].

הנני בברכה, אליהו בר שלום

ראש בית ההוראה "משפטי החיים" בת ים, מח"ס "משפט הכתובה"

הערות בעניני תפילה | תגובה

א. בירחון תמוז תשע"ד עמ' 11 אות א' כ' הרה"ג ר' שריה דבליצקי שליט"א שיש שבאופן קבוע לובשים טלית ופושטים אותו מיד כיון שקשה להם להניח תפילין כשהטלית עליהם, ואח"כ מניחים תפילין, וחוזרים ולובשים טלית. וכ' הרב דלא שפיר עבדי שעוברים בקביעות על דברי מרן הש"ע והגר"א המחייבים ברכה שנית על הטלית. ועוד דבתיקוני זהר מבואר שהטלית הוא הכסא והתפילין הוא הקב"ה שיושב על הכסא, ומהאי טעמא מקדימים הטלית לתפילין. וכ' הרב דלפ"ז כשמסירים הטלית הוי כמסלקים ח"ו את כסא המלך. עכת"ד.

והנה מש"כ הרב שליט"א שעוברים על דברי הש"ע והגר"א, לא הבנתי דבריו, שהרי בדברי הגר"א באו"ח סי' ח' על סע' י"ב מבואר שס"ל שאם בשעת הברכה היה דעתו לפשוט וללבוש שוב, אזי לכו"ע א"צ לברך שוב. והוב"ד בשעה"צ שם סקמ"ז. וכ"כ גם הביה"ל על סע' י"ד בשם המג"א סקט"ז דבכה"ג גם המחבר מודה דא"צ לברך שוב. ע"ש.

גם מש"כ הרב שמקלקלים הענין שכ' בתיקו"ז, לכאורה י"ל דכיון שהטלית קטן נשאר עליהם סגי בכך להחשב כורסיא למלך. וכמו שפסק הש"ע בסי' כ"ה ס"ב שילבש ט"ק ויניח תפילין בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת ושם יתעטף בט"ג. ובב"י (שם סע"א) הביא הנהגה זאת

בשם גדולי מקובלי ספרד שכתבו שבכך יוצא חובת הזוהר. ע"ש. ואף שיש לומר דמהני רק כשלוש הט"ק על בגדיו, מ"מ מסתימת דברי מרן היב"א בח"י סי' נ"ה (עמ' ל"ה): מוכח דדבר זה נכון גם לדין שלובשים הט"ק תחת הבגדים. ע"ש. ושו"ר בספר הלכה ברורה ח"ב עמ' ז' שהביא פלוגתת הפוסקים אם לזוהר צריך ללבוש גם הט"ג לפני התפילין. ושם בשעה"צ אות כ"ה כ' בשם הגר"א סק"ו דגם לזוהר סגי שילבש הט"ק לפני התפילין. ע"ש.

ב. שם באות ג' כ' הרב שיש נוהגים לומר בפה את הי"ר שתקנו המקובלים בברכת תקע בשופר. וכ' הרב דכיון שלפי הפשט אין לזה קשר לברכה זו אין לאומרה אלא בהרהור. דכל מקום שהקבלה חולקת על הנגלה אזלינן בתר הנגלה. עכת"ד.

ואני בעוניי לא הבנתי אמאי חשיב פלוגתא בין הנגלה לנסתר והרי בנגלה לא מפורש בשום מקום שהגלות לא באה ומתארכת גם בכדי ללקט הניצוצות שנתפזרו ע"י קרי וז"ל. וא"כ אחרי הגלות נסתרות חכמת האמת שפיר דמי לכאורה להתפלל ע"ז בברכה זו.

ג. שם באות ה' כ' הרב שיש שפוסעים בסוף שמו"ע לצדדים מחוסר מקום. וכ' הרב שאין הדרך להפטר כך אפי' ממלך בשר ודם, ולכן כשדחוק המקום יש לפסוע אחורה ישר בפסיעות קטנות. עכת"ד.

ומיהו הערוך השלחן (קכ"ג, ה) כ' שהוא נוהג לפסוע לצד כשיש דוחק מאחור, וכ' דיש ראייה לזה מהא דאמרין ביומא (נ"ג.) "וכן כהנים בעבודתם וכו' לא היו מחזירין פניהן והולכין אלא מצדדין"¹⁰ פניהן והולכין וכן תלמיד הנפטר מרבו וכו' מצדד פניו והולך" עכת"ד. ועי' גם בספר אשי ישראל (עמ' ל"ו הערה ר"כ) שכ' בשם הגרשז"א זצ"ל שיש לנהוג כערוה"ש הנ"ל, ורק כשא"א גם זה, יפסע פסיעות קטנות.

ד. שם באות ז' כ' הרב שחכם אחד דן היאך מברכים על ברכת כהנים דהוי מצוה התלויה באחרים. ותמה ע"ז הרב אמאי חשיב מצוה התלויה באחרים. ע"ש.

והנה הש"ע (קכ"ח י"ג) כ' דהש"ץ צריך להקריא לכהנים את הפסוקים מילה מילה. ע"ש. ורוה"פ ס"ל שאין דבר זה לעיכובא. אמנם הרב פעלים ח"ג סי' ה' ס"ל דההקראה היא לעיכובא. ע"ש. ועל פי דבריו שפיר יש לדון היאך הכהנים מברכים על נ"כ והרי קיום המצוה תלוי גם באחרים שמקריאים להם, ואם יסרבו בטלה המצוה.

י"א

תגובות והערות בענינים שונים

לק"י, כ"ז באייר ה'תשע"ד, ב'שכ"ה לטרות.

לכבוד מערכת "יתד המאיר", שלום וברכה וכט"ס. הנני תושב חדש בעיה"ק צפת ת"ו. ומאז שהגעתי ראיתי את גליונם החודשי ונהניתי מאוד משלל הנושאים המובאים בו, וב"ה מיד עשיתי מנוי.

בגליון ניסן האחרון דשנה זו ה'תשע"ד, יצא לי ב"ה לראות את 'לקט ספקות בהלכה (מאורו של הגר"ג רבינוצ'ן שליט"א) לעיון הלומדים', ודוקא נפתחו לי מעט מעיינות החכמה, ורשמתי לי כמה תירוצים ותשובות אפשריות. אם כי אציין שנכתבו מקופיא לפום ריהטא, ולא ציטטתי מהפוסקים וכדומה, מה שהיה ראוי לעשות, אך אין הזמן מאפשר. ומ"מ אמרתי מהיות טוב אל תיקרא רע, ואשלחם אליכם, לתועלת כל שהיא שתצא מהם.

לספק א': נראה לי פשוט שלא, דכל מה שיכול להשפיע שכחה על האדם זה רק דבר שבא במגע ישיר עם גופו [כגון לבישת ב' מלבושין ביחד (עיין הלכ"ז כרך ראשון נמחלמו), וכדומה], או שגופו ניזון ונהנה מהם. משא"כ בהשתמשות שהיא חוץ לגופו ואין לגופו כל הנאה ממנה, ליכא חשש כלל.

¹⁰ וז"ל הרמב"ם בפ"ז מבית הבחירה ה"ד: כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורנית מעט מעט ומהלך בנחת על צדו עד שיצא מן העזרה. עכ"ל. הכותב.

לספק ב': נראה לי דכל עוד האדם בתפילה ממש (שמונה עשרה) לא ינגב הדמעות, דאדרבה כך הקב"ה חפץ, בביטוי של השתפכות הנפש של המתפלל. אך מיד כשיסיים את תפילת שמונה עשרה, ינגב הדמעות, דאז התפילה כבר אינה תחנונים וכו', אלא שב להיות כעומד לפני המלך וכו', וכדמצינו בכל הדינים של ההכנה לתפילה ממקרא דהכון לקראת אלהיך ישראל, דהוא מצד עומד לפני המלך (אך תפילת שמו"ע אף שגם זה צעין לעמוד צאימה וציראה וכו', סו"ס היא השלז שנתפילה זו האדם מנקש מהקצ"ה, דחלוקה היא לשלוש כידוע - הודאה, שבת, וצקשה).

לספק ג': מצד הדין ודאי מותר לו, וכדמשמע נמי בברכות (ד: דאדם מגיע לביתו בלילה אם רגיל לקרות, קורא וכו', דמשמע דעפ"י הפשט ודאי דאין שום בעיא במקרא בלילה. אך לענ"ד גם מצד הקבלה דאסור לקרוא מקרא בלילה, יהיה מותר, דזכורני שזה קשור לשליטת הדינים בלילה, ושליטת הדינים נראה דהיא דוקא ממש מצאה"כ. וא"כ יהיה מותר לו לקרא שמו"ת.

לספק ד': לענ"ד זה תלוי באומדן דעת הבעלים (אצי האמן ואצי הכלה), ואם יודע שיתירו לו לצורך זה, שפיר דמי. אך אם אינו יודע את אומדן דעתם, לא נראה לי שזה כ"כ פשוט, כי ידוע דגם בעלי האולם מקפידים על כמות ההזמנות שלוקחים שני הצדדים, ומדגישים תמיד להחזיר להם את מה שיוותר. וקשה להתיר דבר זה, אא"כ יבקשם במפורש. ואני הייתי ממליץ לבקש פתק קטן ממישהו או לשאת בעצמו פינקס לכתיבת חידושים שמזדמנים לו וכו'. [ומצד שלכאורה אין במעטפה שווה פרוטה, וא"כ אפשר דלא שייך גזל בזה, הדבר אינו פשוט, כידוע שיש בזה נידון באחרונים (כך זכורני צ"ס הנתיבות המשפט) אי מותר לגזול פחות משווה פרוטה, בהקשר לסוגיא במסכת ב"ק, ואינני זוכר מקומה כעת. ובר מן דין, לגבי שימוש בחפציו של האדם, אין דין דשווה פרוטה, אלא כל שהאדם מקפיד שלא ישתמשו או יקחו לו דבר זה, אסור].

לספק ה': עיין בש"ע (סימן קנ"א ס"ו) ובמשנה ברורה שם (ס"ק כ"צ), ובפסקי תשובות (סימן קנ"א אות ט"ו, כך שני עמוד ל"צ). ומשמע מדברי הרב רבינוביץ' דספקו הוא אף על הצד שמותר לכהן ליפנס לבית הכנסת עם הנשק, וכגון שהוא ממסה תחת בגדיו (ואליצא דהמקוצלים שהציא שם נראה דאסור בכל אופן). אבל לפי הטעם שכתב המ"ב דתפילה מארכת ימיו של אדם, נראה דמותר, מכיון דזה עניו מיוחד לתפילה שמארכת ימיו של אדם כידוע, אך לא מצינו כן גבי ברכת כהנים, אעפ"י שמוזכר שם "שלום" (וצפרט דהכין מנרך את העם בשלום, וכי כל מי שיהיה עליו כלי זין, או שהוא מתעסק בכלי זין, לא יוכל לומר שלום לחבירו או לקרובו וכדומה).

לספק ו': נראה לי דכיון ד"חוקים" בלי טעם הם, לא שייך כלפיהם מה שאומרים אח"כ "ונשמח ונעלוז", דאין שמחה שלימה בדבר שלא יודעים את טעמו. אמנם ודאי דשייך בחוקים "שיחה", דזה לא תלוי בטעם של דבר. משא"כ בשאר מצוות שבד"כ יש בהם טעם (אף שאין הוא סיבת הניווי), ובהם שייך לשמוח ולעלוז.

לספק ז': נראה לי שיש הבדל בין "אמירה" שידוע שהיא פועלת (כידוע מזה שמקדישים קרנן דצינור, וכו' שהוכיח הח"ס צפירו שמירת הלשון להדיצור פועל הרצה נקדושה, עיי"ש) לבין "מעשה". באמירה שהיא פועלת, האדם אכן מביא על עצמו את הדבר ח"ו. אך לגבי מעשה, אין הוכחה לכלום, כי תמיד אפשר למצא צד אחר למעשה שלו, וכגון שאולי קונה זאת לאחרים וכדומה [כלומר אמירה בד"כ היא יותר מפורשת ומוכיחה דכלפיו הדברים נאמרים, ואיכא חששא דאל יפתח פיו לשטן. אך במעשה אין הוכחה דכלפיו המעשה עשוי, וממילא ליכא חששא דאל יפתח פיו לשטן].

לספק ט': על מה שהאשה פטורה לא יהיה יצר הרע, כיון שהיא פטורה מן הדבר [וכדאיתא בבבא בתרא (י). דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ואמרתי לפרש דהוא גם מהאיי טעמא, דהמצווה יש לו קושי מצד שהיצר נכנס ומתערב ומעכבו מלעשות מה שהוא מצווה בו, משא"כ כשאינו מצווה אין יצר הרע מתערב, ולכן הוא נחשב פחות גדול]. ועל מה שהיא מחוייבת, אה"נ דחייבת היא ללמוד אותה, וזכות הלימוד הזה תגן עליה מהיצר הרע של אותו ענין. כך נראה לי.

לסיום אברככם, יישר כח על הגליונות הנפלאים, עלו והצליחו. ממני, הקטן, קל וצעיר המצפה ומייחל לישועת ה', מודה על שעבר ומתפלל על העתיד. אהרון חיים, כולל נחלת מהרי"ץ, פניה"ק צפת"ו.

יב

שבת אזכרת המאורע בשבת ור"ח והתחיל לומר "יעלה ויבוא" | תגובה

לכבוד מדור יתדות של הגליון הנכבד "יתד המאיר", שלום רב.

אודות מה שכתבו הגאון ר' עזריאל עמרנאני בגליון כסלו-טבת (סימן סא) במי שטעה בשבת ור"ח והקדים בברכת המזון יעלה ויבוא, שמרן זיע"א העלה להמשיך לומר יעלה ויבוא, ויקדים ויאמר ביעלה ויבוא את יום השבת הזה וכו' ואז מרויח התדיר קודם, וכתב הה"כ שאינו צריך אח"כ לחזור לומר רצה והחליצנו. ובגליון שבט (סימן פג) כתב הה"כ לסייעו מדברי מאור ישראל (עמ' רלא).

והנה לא כן אנכי עמדי ונ"ל שכוונת מרן שאחרי שיאמר יעלה ויבוא אף שהזכיר בה שבת יחזור ויאמר שוב רצה והחליצנו, דהא המעיין היטב בחזו"ע (נרכות עמ' נא) יראה שכתב שיסיים יעלה ויבוא ואח"כ יאמר רצה והחליצנו ואח"כ כתב שטוב שבאמצע יעלה ויבוא יאמר את יום השבת הזה ואת יום פלוני והיינו רק מהיות טוב שאז יצא יד"ח מדין תדיר אבל אין זה פוטר אותו אח"כ מלחזור לומר רצה והחליצנו כתקנת חז"ל דאי לאו הכי הוה ליה משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה שלא יוצא יד"ח וצריך להזכיר כתקנת חכמים.

ומש"כ הה"כ שהוה ליה הפסק אם יחזור לומר רצה והחליצנו, לענ"ד איזה הפסק איכא כאן, הרי כיון שלא אמר רצה והחליצנו מוכרח לאומרו ובמה שהזכיר שבת ביעלה ויבוא אין זה פוטר אותו מלומר כתקנת חז"ל רצה והחליצנו.

ומה שהביאו ראיה ממאור ישראל, שכתב "ותו לא מידי" אין הכונה שאינו צריך להזכיר שוב רצה והחליצנו, אלא כוונתו שבזה יוצא יד"ח מדין תדיר ושאינו תדיר, שבזה שמזכיר את יום השבת הזה מתחילה יצא יד"ח מדין תדיר, וע"ז כתב ותו לא מידי, אבל באמת אה"נ מחוייב שוב לומר רצה והחליצנו כתקנת חז"ל לומר את הנוסח המלא.

נ.ב. שוב מצאתי שכ"כ בהדיא בספר בית מנוחה (סימן קפח אות ג) שימשיך ויגמור יעלה ויבוא ויכלול שבת ביעלה ויבוא כדי שיהיה תדיר קודם "ואח"כ יאמר רצה" ע"ש. והו"ד בספר כף החיים סימן קפח אות יז ע"ש. והוא ממש כדברינו.

בברכת יגדיל תורה ויאדיר, **שלמה סימן טוב**, החונה וע"ע בעיה"ק צפת תובב"א

יג

בחורים ספרדים הלומדים בישיבות אשכנזיות מה דינם | מכתב

בילקוט יוסף עה"ל פסח סי' תלא ס"א (נמהדו' משע"ד עמ' רנו) תמה טובא על המובא משמיה דמרן החזו"א זללה"ה דבחור ספרדי שרבותיו מבני אשכנז ולא למד כלום מרבני ספרד דינו כבן אשכנז לכל דבר ע"ש. ותמה על זה שהוא נגד המקובל בספרי הפוסקים יעו"ש. הנה אחר הברור בהוראה זו של מרן החזו"א ז"ל אין כאן תמיהה כלל, רק חוסר ידיעה ממצאות הדברים, ואף כל הפוסקים יודו לזה, ורק מאחר שעברו ששים שנה אין ידועים הדברים לבני דורנו.

וגופא דעובדא הכי הוי דבשנים ההם של קום המדינה משנת תש"ח ואילך ידוע לכל שרודפי הדת קלקלו כאן באר"י רבבות יהודים שומרי תורה ומצוות, ובפרט הנוער העצום שהביאום בכח מהגולה מבני תימן וספרד וקלקום עם פתויים נוראים, עד שהמוכיחם היה דמו בראשו כידוע מכמה מעשים (ועיין כף החיים יד"ד סי' קיט ס"ק ל"ט, ויצ"ל ח"ט יד"ד סי' לו, וח"ו לו"ט סי' מא סק"ה), והנה מרן החזו"א ושאר גדולי ישראל ספרדים ואשכנזים זיע"א עמלו רבות להציל הנוער לישיבות הקדושות, ומסרו נפשם לרשום את הילדים לאגו", ואח"כ לחינוך העצמאי, ושלחו שליחים עד למסירות נפש ממש כידוע, [עד שהורה מרן החזו"א לשנות בישיבות הקדושות משפת האידיש לשפת העברית להציל ילדי הספרדים הבאים לישיבות האשכנזיות, על אף שהיה ידוע החרם בזמן מהרי"ל דסקין והגרי"ח זוננפלד זצללה"ה שלא להשתמש בשפה זו בתלמודי תורה והישיבות בשביל להיבדל מהציונים רודפי הדת], ועוד הרבה פעולות עשו בשנים ההם

כבניית מקואות במעברות וכו' להצלת היהדות ועוד ואין כאן המקום לפרטם, ולכן נוצר בשנים הללו (מש"מ – מש"ד שגל"ע מן החז"א) מצב שבחורים ספרדים ניצולו לשיבות הקדושות האשכנזיות וזה שמר על יהדותם כל ימי חייהם.

והנה אם היו מבדילים ביניהם בהנהגת הישיבה בהלכותיה ומנהגיה וכו' היו מרגישים משונים מחבריהם, וכטבע הבחורים המרגישים בכל שינוי של חבריהם, והיו בכך מאד נבזים מהם עד שהיה גורם לבריחתם מעוגן הצלתם בישיבות הקדושות. ולכן הורה מרן החזו"א כהוראת שעה בשנים ההם דבחורים ספרדים שמקבלים תורתם מרבותיהם האשכנזים יש להורות להם כבני אשכנז.

אבל כשאין שום חשש וצורך בזה כבזמננו בודאי יש לספרדים לנהוג כפסקי מרן השלחן ערוך זללה"ה, ורק בכל מיני מנהגים שבאמת גם בזמננו גורם הבדלים ושינויים בולטים ביניהם אצל הלומדים בישיבות האשכנזיות יכולים לנהוג כבני אשכנז כגילוי הציציות וכדו'. וכל בחור ספרדי היום הבא לישיבות אשכנזיות מושרש בפסקי הלכות של מרן הש"ע, ואין ח"ו שום הוראה שיעזבו פסקי מרן הש"ע, וכי ח"ו יקילו בהלכות שבת החמורות מחמת פסקי בני אשכנז, וכן בכל ההלכות החמורות והקלות. ואדרבה משרישים בישיבות הקדושות שיש דעת מרן הש"ע לספרדים ודעת הרמ"א לאשכנזים, ורק במקרים של הצלת היהדות יש הוראה ממרן החזו"א זלה"ה שינהגו כבני המקום וכנ"ל. ואין כאן שום מילתא דתמיהה כלל.

ואין שום פוסק בדורנו שיפקפק בפסקי מרן הש"ע זללה"ה לספרדים, ואם ימצא איזה מלמד א' שיורה כן לתלמידיו, אין ראוי כלל להזכירו בספרי הלכה כידוע. ואזכיר עובדא ששמעתי ממקור ראשון על מחבר א' שחיבר ספר שלם נגד פסקי גדול אחד זצ"ל, והלכו ושאלו לאחד מגדולי ישראל כיצד להלחם נגדו, הרי חייבים בזה במצוה דאורייתא של כבוד התורה שמבזה פוסק הדור וכו' וכו', וענה להם בחכמה ופקחות יתירה ושזהו הלשם שמים האמיתי מכל הצדדים וזתו"ד: אם לא נזכיר כלום ממעשיו ומספרו ומטענותיו ושיטתו וכו', אזי אף שהכל נכתב עלי ספרו הכל יעלם מן העולם כאבק פורח וכחלום יעוף, וזה הרי כל עיקר תכליתנו, אך אם אנו נלחם נגדו הוא בודאי ישיב מלחמה השערה, להצדיק ולפרסם יותר שיטתו ודעותיו, ועי"כ אנו בעצמנו נגרום שנגדיל בכך את מעמדו ופרסומו בעולם, והרי זה נגד כל המטרה האמיתית שלנו, ולכן העיצה הנכונה לשתוק בכל כהאי גוונא לגמרי מכל וכל ולא להזכירו מאומה בין הבריות וכל היה ולא נברא, עכתו"ד. וכמה הרוויחו בדבריו אלו אין יכולים כלל לשער, דקבלו כל דבריו בזה ונתקיימו עד היום הזה. ולמדו מכך עיצה אמיתית לכל כהאי גוונא כיצד פועלים "לשם שמים אמיתי בלי שום פניות זרות".

וכל מה דסבירא ליה לגדול אחד שליט"א דמרן החזו"א זללה"ה הוא מרא דאתרא באר"י היינו בהנהגה וההשקפה של בני התורה באר"י, הכולל הכרעות בהלכות והנהגות החמורות לכלל ולפרט, אשר כח תורתו והנהגתו לבני התורה התפשטה בכל אר"י בקיום עמל התורה ומצוותיה, והוא היה ממקימי עולה של תורה כיצד להלחם עם רודפי הדת ופשרניה, אשר הדעת תורה האמיתית היא שתכריע ההלכה וההנהגה ולא הדעת בעלי בתים ופשרניים, ואחריו המשיכוהו מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל ושאר גדולי ישראל אשכנזים וספרדים זיע"א. ואם לא היו מקבלים הנהגתו בזה כמה קלקול היה חודר בבני התורה בקיום התורה ומצותיה על ידי הפשרנים ורודפי הדת כידוע עד היום הזה. [עיין אגרות חזו"א ח"ג סי' סא וסב, וח"א סי' קיא-קיג, ועוד הכרעות רבות בעניני הנהגת הציבור והחינוך בכל ספרי אגרות חזו"א ואכמ"ל].

אך ח"ו אין הכוונה בהנהגה זו לבטל פסקי הוראות מרן הש"ע זללה"ה לבני ספרד אשר הדברים ידועים לכל הרגיל בתורת מרן החזו"א זיע"א כיצד מביא בכ"מ את דעת מרן הש"ע כאחד מגדולי עולם מדורות הראשונים ז"ל, וכמסורת ההוראה לישראל, אשר הוראותיו כהוראה מקוימת מפי סנהדרין בלשכת הגזית. עיין אגרות חזו"א ח"ב סי' מא, ועוד (וצמק"א הארכנו עוד צזה) ואכמ"ל.

הרב יעקב קארפ, בני ברק

יד

בדין שטיחת בגדים יבשים בשבת | תגובה

לכבוד מערכת הירחון החשוב 'יתד המאיר' שלום רב.

א. בגליון אייר תשע"ד (עמ' 29) בדין שטיחת בגדים יבשים בשבת כתבנו ליישב הקושיא על הבא"ח מסוכה י' ע"ב דבנ"א כן מבחינים בין תליית בגד יבש לרטוב, ודלא כמ"ש בבא"ח דהרואה אינו יודע שהם יבשים יע"ש. הנה כל זה אתי שפיר ע"פ סתימת הפוסקים דהאיסור הוא על כל שעת השטיחה ולא רק על זמן פעולת השטיחה בלבד, אך נעלם ממני דברי הבא"ח (ש"צ פ' יחי ס"א) דסבירא ליה דכל האיסור דשטיחת בגדים הוא רק על שעת השטיחה ולא על אח"כ, ולכן במי שעבר ושטח אין חיוב להסירו ע"ש. ולכן מה שכתבתי בזה דכשיראו אח"כ יתלו ששטחוהו רטוב ליבוש, אינו נכון לדעת הבא"ח ז"ל.

ומכ"מ מסתיימת הפוסקים משמע דהאיסור מראית עין קאי על כל זמן השטיחה, ואף דשרי להשאיר בגדים שטוחים מערב שבת, מכ"מ מי ששטח בגד בשוגג או במזיד חייב להסירו, די"ל דסבירא להו דבקולא זו לומר שאין צריך להסירו תבטל כל גזירת שטיחת בגדים, וכולא חדא גזירה היא, דהרי שטיחה הוא במקום הרואין, ומי יימר שלא ראוהו בנ"א ששטח, וכי תמיד יכול לדעת שכלל לא ראוהו שוטח, ובודאי אם יסלקן מיד יסיר החשד, [או לאחר זמן דלא פלוג, דאי קיי"ל דבעי להסיר מיד לצאת מן החשד, בעי בכל גווני להסיר ואף לאחר זמן].

ועוד י"ל דכשמכבסין בגד אחד אין שוטחין דוקא במקום שטיחת כל הבגדים אלא באיזה חלון וכדו', ובמקומות כאלו אין הדרך להשאירן מיום ליום אלא תולים ליבוש באותו יום לכמה שעות, ואם יראוהו בשבת יחשדו שכיבסן ושטחן ליבוש בשבת. [ומה דשרי להשאיר שם מאתמול דעל שטיחה בערב שבת לא גזרו, אבל על שטיחה בשבת יש לקבל טעם הגזירה על כל גווני ששייך מציאות החשד מפני הרואים]. כן נראה לבאר סברת הני פוסקים ז"ל. [וע"ע בשו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קכט סק"ג. ובמשמרת מועד שבת קמו ב' (ס"ג עמ' תל ד"ה ר"א ור"ע). ובחדושים ובאורים שבת קמו ב' (ד"ה אצל לא כנגד העס)].

ומכל מקום קושיא מעיקרא ליתא על דברי הבן איש חי זיע"א, דלהדיא כוונת הבא"ח דהאיסור לשטוח בגדים יבשים דהרואה אינו יודע שהם יבשים, היינו כלשונו בהמשך "ואפילו שנראה הבגד מרחוק שהוא יבש בעת ששוטחו עם כל זה יחשוד שנתלכלך קצת ממנו וכבס הלכלוך ולכן גם ביבש כולו לגמרי אסור", פירוש דהרואה שתולה בגד יבש יתלה שמעט נתלכלך וכבס הלכלוך ותולהו לייבש אף שרובו נראה יבש לגמרי. ובכה"ג ודאי לא ניכר בין יבש לרטוב במקום אחד בבגד. וכל מה דמצינו בסוכה י' ע"ב שניכר בין רטוב ליבש היינו ברטוב כולו או יבש כולו.

וכן אפילו אי נימא כמ"ש בהליכות עולם (ס"ג עמ' ריט) להקל בשיטחת בגדים יבשים בשבת, מ"מ בגדים לחים מזיעה הרי דינו כבגדים רטובים שאסור לשטוחן ליבשן, כפסק מרן הש"ע בסי' ש"א סע' מז "לא ישטח אדם את כליו בשבת אפילו מן הזיעה". ומקורו בתוספתא דשבת ס"פ י"ז. ולפי זה מובן היטב פסק הבא"ח דאינו ניכר לרואים דהבגדים יבשים, דודאי בגדים של זיעה אינם ניכרים כבגדים רטובים, ואף שנראים יבשים יתלו שהם לחים מזיעה ושוטחם לייבשם, ועל כן לק"מ מגמ' סוכה הנ"ל ששם מיירי דניכר בין יבש לרטוב ממש, משא"כ כאן אף בלח מזיעה אסור שזה לא ניכר, ויש לומר דאף לגבי סוכה אסור לשטוח בגד המלוכלך מזיעה מפני מראית העין דבכה"ג לא ניכר לרואים שהוא רטוב מזיעה ושוטחן ליבוש.

[ובענין מש"כ בגליון אייר שם בענין האיסור לשטוח בגד יבש על הסוכה משום מראית העין שיאמרו דלסכך שטחו, וכתבנו דעיקר האיסור על שעת השטיחה, ואח"כ הוא רק מדין לא פלוג, הנה העירוני דלא משמע כן בגמ' סוכה י' ע"ב שם. ועיינתי שוב בזה דמראית העין בסוכה אסור אף מעצמותו בלי מעשה תחילה ולכן אף שמתחילה היה רטוב והיה שרי לשוטחן ליבוש, מ"מ כיון שעכשיו הוא יבש סבורים כעת שהונח מעיקרא לשם סכך, ולא יתלו שנפל או הונח בטעות כיון שמונח בדרך שיטוח. ולכן בכל גווני יש להסירן כשנתיבשו.

וז"ל הרשב"א (סוכה י' א' ד"ה והיכא) ולא צריך למשקלה מהתם אלא לכי יבשה מפני מראית העין שהם סבורין שנתנוה שם לצורך הסוכה. וכ"ה בריטב"א שם. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"א סי' קצ"ו.

ובשיטת הריב"ב (גליון ה'ף ו.) כ' כלומר הרואים יהיו סבורים שלצורך סיכון הונחה שם דיאמרו שאנו מסככים בדבר המקבל טומאה. ובמאירי (ס' ד"ה ז) כ' לכי יבשה קא אמינא לך שלא יכירו הסבה ויחשדו שלצורך השלמת צל הונחה שם. עכתו"ד. ומבואר דעיקר החשד שיאמרו שלשם כך הונח מתחילתן שם לסכך בהן, ואף שבשעת ההנחה לא היה שום איסור, מכ"מ יאמרו שהונח לסכך בהם.

ואת"ש היטב פסק הבא"ח דלענין שבת אסור לשטוח בכל גווי אף בגד יבש דיתלו שתולה לייבש מן הזיעה, דאין הדרך לשטוח סתם בגדים במקום יבוש כשאנו לצורך יבוש אלא ע"כ שהוא ליבוש מן הזיעה ואסור. ואף דלפוסקים דבמיעוט מים בבגד שרי לשוטחם כש"כ ביבשים לגמרי ודלא כדעת הבא"ח, מכל מקום הבא"ח לשיטתו דאפילו כולו יבש אסור לשטוח דהרי גם בגד המלוכלך מזיעה אין לשטוח כדפסק מרן הש"ע, ובזה בודאי אין ניכר לרואים שהוא יבש לגמרי גם מזיעה. ולהדיא הביא הלכה זו הבא"ח דלא ישטח אדם כליו בשבת אפילו מן הזעה, ומיד הביא דאפילו יבשים אסור דהרואה אינו יודע שהם יבשים היינו יבשים לגמרי מזיעה.

ולפי"ז צ"ב דעת הפוסקים דהתירו לשטוח בגד יבש ולא חששו בזה שיאמרו שהיה הבגד מעט מלוכלך וכיבסו, או שהיה מלוכלך בזיעה וכיבסו ושטחו ליבשו. ועכצ"ל דכיון דכל דבר האסור משום מראית העין אסור אף בחדרי חדרים, ודאי אי אפשר לאסור לשטוח בתוך הבית בגדים יבשים, ויגרום בכה"ג שיתבטל כל הגזירה, ולכן כל האיסור רק בלח ממים או זיעה שזה יש לאסור אף בחדרי חדרים. ואף דלתלות בחוץ בגד יבש יש לחשוש שהרואים אינם יודעים שהוא יבש לגמרי וכנ"ל בדעת הבא"ח, מכ"מ י"ל דסבירא להו דכיון דלא שכיחא כלל לשטוח בחוץ בגד יבש, לא גזרו בכהאי גוונא כולי האי, דאם כן יהא אסור גם בתוך הבית, וזה אי אפשר לאסור וכנ"ל, וחז"ל שקלו בפלס כל גזירותיהם ותקנותיהם כמ"ש הפוסקים ז"ל (עי' חז"ל א"ח ס' נו סק"ד סוד"ה ולדינא, וז"ה נהא, ונסוף זרעים ס' יא ד"ה ענין).

הרב יעקב קארפ, בני ברק.

הוראת מרן נשיא החכמים זיע"א בענין תפילה בפלג המנחה | תגובה

ב"ה סיון תשע"ד

לכבוד מערכת "יתד המאיר" מפוארה בכלי מפואר שלום!

ראה ראיתי להרב אלכסנדר אליעזר קאנפפלער (מנצח פארק ניו יורק) בגליון שבט תשע"ד (סימן 5 א"ח ז) שכתב בענין מנהג תפילת ערבית מוקדמת בערבי שבתות וחזיק את הנמנעין מכך, מכיון שלא ראינו אצל אבותינו וכן אצל רבותינו מדור קודם שהתפללו ערבית מוקדם, וזה חידוש הדור הצעיר שעזבו מסורת אבותינו ורבותינו עכ"ד.

ואנכי אי"ש צעיר לא כן עמדי ומנהג בני אשכנז בתפוצות אינו ענין למנהג בני ספרד הנוהגים מדורי דורות להתפלל מוקדם ולסעוד סעודת שבת כי ינטו צלילי ערב [וכאשר יראה הה"כ בעין בוחנת].

שוב האיר זרח אור לישרים ספר "מנהגי הראש"ל נשיא החכמים" וראיתי אליו (צפרק יד ס"ו) שכתב בזה"ל [מרן] הורה למי שיש לו ילדים קטנים שיקדים בעש"ק להתפלל ולסעוד מפלג המנחה עכ"ד. וכן ראיתי כרגע לר' אברהם חדאד בגליון יתד המאיר אד"א תשע"ד (ס' קצ) שאסף מקורות נאמנים בענין הנז' ואיך נהגו בזה אבות אבותינו ורבותינו, ע"ש. וע"ע בס' פסקי תשבות ח"ב (רי"ט ס' רלה), ע"ש.

אגב, בגליון "יתד המאיר" שם (צפי' ק) נפלה ט"ס בדברינו המעטים בציון דברי הרוקח עה"ת - במדבר, וכך צ"ל פרק לב פסוק מב, ולא כנדפס פסוק מא.

בברכת כי לעולם חסדו, יעקב ישראל אברג'ל,

פה בני ברק

טז

אם מותר לאשה להביט ביופיו של איש / קריאת שמו"ת בלילה | תגובה

לכבוד מערכת יתד המאיר שלום רב!

ראיתי ביתד המאיר (ממוז' תשע"ז עמודים 41-42) בנדון האם מותר לאשה להביט ביופיו של איש – ובס"ד באנו בכ"ז בארוכה באדרת תפארת ח"ג (סימנים למ – לט), והתבאר שהלאו דלא תתורו נוהג אף בנשים, אולם הלאו דונשמרת אינו נוהג בנשים, ומותר לנשים להסתכל על אנשים ולשמוע קול זימרתם (אולם אם הדבר מעורר יראה להרהר לעשות איסורים אסור, אולם נסתם לא מושגים לזה). ויש איסור לנשים שלא לנהוג בפרצות מצד דת יהודית (ועוצרת ג"כ משום לפני"ע ל"ת מכשול) וע"ש, וע"ע בח"ד (סימן נד) ובח"ה (סימן סו אות ז) ובח"ו (סימן קיד) וע"ש, והרואה יראה שעמדנו בכל מה שעמד הה"כ, ולדברינו ה"ז כמבואר.

עוד ראיתי ביתד המאיר שם (עמודים 51-52) בנדון האם יכול לקרוא שמו"ת לאחר שהתפלל ערבית מוקדם, וגם בזה באנו בארוכה באדרת תפארת ח"ה (סימן לג) וח"ו (סימן מט), והעולה משם דשרי אף להמקפידים שלא לקרוא תרגום בשבת או ביו"ט, שלא עמד בבעיה זו הה"כ, ועוד כתבנו שיש לדון מצד מה שיש למהר לעשות קידוש, ובכה"ג שהתפלל מוקדם הרבה נחלקו בזה אם יש למהר וע"ש, וגם בזה לא עמד הה"כ, גם מ"ש להתיר לקרוא עד השקיעה, עיין בשו"ת יחיה דעת ח"ו (פ"ס ז) בשם שו"ת מי יהודה (סימן כז) להתיר אף בביה"ש לקרוא מקרא ע"ש, וכ"כ בהלכה ברורה (סימן ללא ה"י) והשו"ת שבט הקהתי ח"ו (סימן קמא) והבאנו כ"ז באדרת תפארת שם, והוספנו שבספרי שיערי ברכה על הבא"ח (עמוד נא מה"ק) וכן בבית הלל (אלול תשס"ט) הסתפקו בזה, ולהאמור ה"ז מבואר דשרי וע"ש.

בכבוד רב, אברהם דורי. מח"ס שו"ת "אדרת תפארת", פיעה"ק י-ם ת"ו.

הופיע ויצא לאור הספר הנפלא "ממרון על מרון"

קורות חייו ופעלו של מרון רבינו עובדיה יוסף זיע"א כפי שנאמרו מפי קדשו או בכתביו השונים, ואף באגרותיו וביומניו, מגזרים שונים שעדיין לא נחשפו. ובסופו מעשים נפלאים מחיי מרון רבינו הגדול זיע"א, וברובם מכלי ראשון בפרסום ראשון מאת הגאון הרב אביאל מנחם בוארון שליט"א

את הספר הנפלא ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות, או בטל': 050-4174922

ארגון "עוד יוסף חי" - בנשיאות מרון הראשון לציון רבינו יצחק יוסף שליט"א

מזמין את ציבור בני התורה די בכל אתר ואתר, להשתתף בפרוייקט מיוחד "שפתותיו דובבות", לכבוד נשמתו של מרון רבינו עובדיה יוסף זיע"א

המטרה: כתיבת ביאורים וישובים אמיתיים בתורתו של מרון רבינו הגדול זיע"א

שלב א' - סדרת "חזון עובדיה" על הלכות שבת ו' חלקים

עשרת הכותבים הנבחרים יזכו בפרס של 1000 ₪, ושאר הכותבים ישתתפו בהגרלה על עשרות פרסים יקרי ערך במעמד גדולי הדור שליט"א. ♦ בנוסף, כל תירוץ על קושיא או סתירה בדברי מרון זיע"א, תועבר לועדת רבנים שיבחרו את התירוצים המובחרים לספר שיצא אי"ה לקראת יום השנה.

התקנון: יש לכתוב תירוצים מקוריים שלא הובאו בספרים מפורסמים. | עדיפות תינתן למיישבים ע"פ מש"כ מרון זיע"א גופיה במקומות אחרים. | את המאמרים ניתן לשלוח [מודפס] עד ראש השנה תשע"ה לפקס: 04-6276242. | מאמר מעל שני דפים יש לשלוח בדואר לת.ד. 9907 כרמיאל. | יש לציין שם ומשפחה, כתובת מדויקת, מס' טלפון, שם הכולל/ישיבה. | לפרטים נוספים: 052-7143074 (הרב מאיר). | לתרומות והקדשות - טל': 0772009778. פקס: 04-6276242.

האגודה
(אגף)

הערות בסידור התפילה | יד

סימן ריט

הרב יהודה חטאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד

ירושלים

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי

ב סתר כבגלוי. יש להקדים שהנוסח הקדום היה ירא שמים בסתר, וכן הוא בסידורים הישנים (כגון קמחא לאצטונא) ובכל הראשונים שהוזכרו לעיל, וכן הוא בסידורי הספרדים הקדמונים, וכמ"ש בב"י סי' מ"ו ד"ה ובסידורי אשכנז, ובתכלאל עץ חיים, (והאמת שנמדא"ר פרק כ"א שלפנינו לימא מלת נסתא, והלשון שם הוא: יהא אדם ירא שמים יראא גמורה יראא על האמת ומודה על האמת, ע"כ, אזל כאמור כל הראשונים גרסו ירא שמים נסתא). וכבר כתבתי לעיל שבשבה"ל כתוב שרש"י תקן לדלג זה, מפני שתוהין לומר וכי בסתר יהא אדם ירא ולא בגלוי, ומתחילים רבון העולמים וכו', ושבה"ל תירץ הלשון בשם גאון אחד, שבא לזרז את האדם להיות ירא שמים ואפי' בסתר, ולדבר אמת אפילו בלבבו, וכו', ור' בנימין אחי נר"ו כתב שראוי לומר בסתר, שלא אמרו אבא אליהו [א"ה: ר"ל אליהו הנביא] אלא כנגד דורו של שמד, שגזרו שלא לקרא את שמע, ולא היו יכולין להיות יראין בגלוי, על כן הזהירם וזירזם לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר, תדע לך שכן הוא, שאומר וחיבבין אנו לומר לפניך תמיד שמע בכל יום וכו' ומייחדים את שמך פעמיים באהבה ואומר שמע ישראל וכו', ועל כן אמר ברוך המקדש שמו ברבים, לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר, על כן אין לנו לשנות, עכ"ל.

והנה ב"תקון תפלה" באוצר התפילות כתב שכשנתבונן בספרי הזכרונות לגזירות ולשמדות שעברו על אבותינו בימי קדם נמצא שבימי מר בר רב אשי אחרי מות רב נחמן בר הונא בשנת ד"א רט"ז, כשבת המלך איזדאגערד השני במלכות הפרסים, בקש לעקור מהיהודים את מצוות שבת וק"ש, וכו', ועל אותו הדור אמרו לעולם יהיה אדם יר"ש בסתר, כי אם אי אפשר להיות יר"ש בגלוי אז יהיה יר"ש בסתר, ולהיות מודים על האמת, כונתם להפך, שלא להודות בשקר למרות יד המלכות שמכריחה אותנו לכך, ולכן תקנו שיקראו ק"ש בבית לפני זמן שבאים לבית התפלה, ששם שומרי המלך ישמרו פיו ולשונו שלא יקרא ק"ש, וכו', והגזירה הזאת ארכה כחמש שנים, ואז המושל הרשע נקטף באורח פלא, שבלע אותו תנין בבית משכבו, וכשמת בטלה הגזירה, ואמרו החכמים שבאותו דור לא נבטל התקנה לגמרי, שלא לאומרה כלל, כדי שיתפרסם הנס לדורות, ועש"ב, וכאן עת לקצר. [ועכ"פ צריך להעיר שמש"כ התקון תפלה שהמלך הנ"ל היה בזמן רבנן סבוראי, יש שכתבו שהוא היה לפני כן, בזמן רב, ועיין מה שכתבתי ע"ז בקדושת כתר במוסף של שבת].

נמצא יש בדברי שבולי הלקט ב' תירוצים ללשון ירא שמים בסתר, א' שהכונה "אפילו" בסתר, כי בגלוי כבר יש עליו מורא בשר ודם, ולכן אמר שיהא ירא שמים אפילו בסתר. (וכן כתב ר' שניאור סופר דף 26 ציטר ציטור, ע"ש). ב' שמדבר בשעת השמד, שאסרו לומר ק"ש ברבים, ולכן אמר שיהיה אדם ירא שמים ויאמר ק"ש בסתר, (וכמו שאומרים להלן בהמשך פסוק ראשון של ק"ש).

והנה בתכלאל עץ חיים (שג"כ גרס רק נסתר, וכנ"ל) כתב דה"ג בכל התכאליל (סידורים תימנים ישנים), וכן הגירסא ברמב"ם וכו', והביא שני הפירושים הנ"ל, ושוב הביא פירוש שלישי, דמזהיר דוקא להיות ירא שמים בסתר, שלא יתפרסם לבני אדם, כי אם עושה כדי להתפרסם הרי מגלה דעתו שאין מעשיו לשם שמים, והביא כן מספר שערי קדושה למהרח"ו, וממסכת ברכות דף י"ז ע"א ומש"ע א"ח סוף סי' תקס"ה, שאסור לפרסם המצות שעושה, ע"ש.

גם בסדור צלותא דאברהם דף ע"ג כתב שהעקר כגירסת "בסתר", ופירש ג"כ כנ"ל, שלא יעשה המצות ברבים כדי שלא יבא לידי גאווה, והביא שכן הלשון גם בתדא"ר פרק י"ח [א"ה: במהדורת שי למורא הוא באות ט' ואות י']: אשרי מי שהוא ירא שמים בסתר וכו', מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר וכל מעשיו הטובים שהיה עושה היה עושה בסתר וכו', ע"ש. שוב מצאתי ביפה ללב (סי' מ"ח ח"א ס"ק ז') שג"כ פירש "בסתר" כנ"ל, והביא מספר חסידים סי' ח' שצריך לעשות המצות בסתר, שלא יתגאה במעשיו, ושוב הביא משערי קדושה למהרח"ו (מ"ז סוף שער ד') ומובא בחק לישראל פרשת ויקהל יום ו', שג"כ פירש "ירא שמים בסתר" כנ"ל, שלא יפרסם המצות שעושה, ע"ש. (ועיין גם נסידור השל"ה שפירש "נסתר" נדוך דרוש).

אמנם האריז"ל כתב בשעה"כ "ענין נוסח התפלה" לומר בסתר כבגלוי עם כ"ף, עכ"ל. (ואפשר שאין כוונתו שכן הוא עקר הלשון, דשפיר יש לייסדו כנ"ל, אלא שכידוע תפלה ז"ל לשון צרור ולא סתום, ולשון "ירא שמים בסתר" משמע שגלוי א"ל להיות ירא שמים, ולכן תקן דל"ל ירא שמים בסתר כבגלוי, שזו ראיתי שהסידור משנת רפ"ד (שעליו צאו הגהות שער הכוונות, ומוצא צמחדות לילוס נסידור "תפלת חיים") גורס בסתר ובגלוי, וע"ז הגיה האריז"ל בסתר כבגלוי). וכן כתב הפר"ח סוף סי' מ"ו, דצ"ל בסתר כבגלוי, וכדאמרינן בברכות כ"ח ע"ב שריב"ז בירך את תלמידיו יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו תלמידיו עד כאן (צמחיהא), כלומר ולא יותר ממורא בשר ודם. (רש"י), אמר להם הלואי, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם, ע"כ. גם הרז"ה המדקדק בסידורו בית תפלה גרס בסתר כבגלוי.

אמנם היעב"ץ במור וקציעה סי' מ"ו (דף פ"ו ע"ז צמחדות מכון ירושלים) ובספרו לוח ארש אות ל"ד כתב דצ"ל רק ירא שמים בסתר, ושללא צורך הגיה הבית תפלה בסתר כבגלוי, כי חבירו מעיד עליו, ודובר אמת בלבבו, וכי תעלה על דעתך שבפיו ידבר שקר, אלא ע"כ פירושו אפילו בלבבו, וה"נ כאן פירושו אפילו בסתר, ועוד י"ל לפי שיראת שמים צריך הסתר וצניעות ביותר, וכדכתיב (מכא ו', ח') והצנע לכת עם אלהיך, וכו', וכל המוסיף גורע וכו', ע"ש. וכבר העירו עליו דלא זכר שר שכבר האריז"ל גרס בסתר כבגלוי.

גם בספר סדר היום כתב שלא לומר בסתר כבגלוי, אלא יש לומר בסתר ובגלוי, ומשמע מלשונו שם שכבר היה בזמנו הנוסח בסתר ובגלוי, אלא שיש ששינו וגרסו רק בסתר, כיון שהוקשה להם דפשיטא שבגלוי הוא ירא שמים, והחידוש הוא רק שגם בסתר שאין רואים אותו יהיה ירא שמים, ודחה שזאת אינה קושיא, כי אין כונתנו כאן להשמיע חידוש, אלא להודיע איך יתנהג האדם, והרוצה לדקדק ולומר בסתר כבגלוי טועה, כי אין הכוונה אלא כנוצר לעיל, ואפילו שצד אחד אין בו חידוש אין לחוש לזה, דאגב חדא נקט תרתי, וכן דרך התנא בכמה מקומות, דו"ק ותשכח, עכ"ל. ומשמע דס"ל שלשון "ירא שמים בסתר" עדיף, ורק שכיון שיש ליישב לשון "בסתר ובגלוי" א"כ למה לשנות הנוסח הישן, ובמחכ"ת אדרבא הנוסח הישן הוא "ירא שמים בסתר", וכנ"ל. (וגם הרב חסד לאלפס (סי' נ' ס"ט) כתב שלא לומר בסתר כבגלוי, כי הן צעון יש עצירות רעות שדשו בהן רעים ונעשו כהיתר ועושין אותם בגלוי, עכ"ל). ועכ"פ בכל סידורי הספרדים היום כתוב בסתר כבגלוי, וכמ"ש האריז"ל וכנ"ל. ופירושו כנ"ל, דבגלוי כבר יש עליו מורא בשר ודם, אלא שגם בסתר יהיה ירא שמים. (ועיין עוד צערי תפלה אות י"ד, ובשלמי צור (דף נ"ט ס' צמחדות אהבת שלום), ומנחת אהרן כלל י' אות ד' עש"ב, וציפה ללז ח"א סי' מ"ו סוף ס"ק ז' ובהשמטות לשם (יושר לנצח) ס"ק ג' וס"ק ד', ע"ש, ובמאמר סי' מ"ו ס"ק ט"ו).

עמודי גולה | צהר לדמותם של רבותינו גדולי הדורות

סימן רב

הרב אליהו ישראל תורג'מן

כולל "כנסת ישראל"

אשדוד

[מוקדש לע"נ רוח אפינו משיח ה' מרן רשכבה"ג זיע"א, אשר קומם מוסדי דור ודור. לולא משה בחירו עמד בפרץ נשתכחה תורה מישראל בכלל ותורת חכמי ספרד בפרט].

הגאון רבי רבי עבדאללה סומך זיע"א*

ראש חכמי בבל ומח"ס זבחי צדק • י"ח אלול תרמ"ט

דבר ברור הוא ללא ספק, שכל יהדות בבל חייבת את חייה הרוחניים לרבינו זיע"א, היות והוא כרבי חייא בשעתו, הרבה פעלים לתורה ולימד דעת את העם למגדול ועד קטן, בייסדו את הישיבה המפורסמת 'מדרש בית זילכה' בבגדאד, שהיה בית היוצר לגדולי דורו והדורות שאחריו בבבל, וכפי שיבוא להלן. רבינו נולד בשנת תקע"ג לאביו רבי אברהם, שהיה מגזע היחס בן אחר בן עד לרבינו ניסים גאון. בתחילה למד אצל רבה של בגדאד הגאון רבי משה חיים (וקנו של גאון עוזנו רבינו יוסף חיים). על מדת השפעתו הגדולה נקרב עמו ראה נשואי רב פעלים ח"ד סי' ז'), ולאחר פטירתו עבר ללמוד אצל תלמידו רבי יעקב יוסף הרופא (מח"ס נאום מהלך שו"ת אהל יעקב ועוד) והוא היה רבו המובהק של רבינו אשר אהבו אהבת נפש, כפי שכותב עליו בספרו שמן הטוב "רחימא דנפשי תלמידי הותיק". לאחר נשואיו קבע לימודו בבית מדרשו של הגביר ר' יחזקאל ראובן מנשה, כאשר הוא נסמך על שלחן אביו שנטל עליו את עול החזקתו יחד עם בני משפחתו.

והעמידו תלמידים הרבה

מעט פטירת רבי משה חיים הורגש חסרון גדול בהרכבת התורה ברבים, וכאשר ראה זאת רבינו נתעורר ליבו להרבות כבוד שמים, ועל כן קיבץ סביבו עשרה נערים בני עניים והיה מלמדם בשקידה רבה גפ"ת. מן השמים סייעו בעדו, והעיר ה' את רוחו של הגביר ר' יחזקאל הנז' לתמוך במפעל קדוש זה, והמציא לרבינו את כל סיפוקו בכדי להגדיל את מספר התלמידים, וגם נתן לכל תלמיד סך קבוע עבור פרנסתו. במשך השנים הורחבה הישיבה יותר ויותר, עד שכעבור שמונה שנים נמצאו בה שישים תלמידים, אשר על הצעירים מופקדים עשרת תלמידיו הראשונים של רבינו. לאחר פטירת הגביר הנז' הוסיף בנו ר' מנשה זבידה לתמוך בישיבה ביתר שאת "והוסיף נופך משלו לכמה בחורים אשר לא היו מקבלים קצבה ממור אביו", כלשון תלמידו רבי שלמה בכור חוצין, ובשנת תרכ"ו הגדיל לעשות ובנה את בית המדרש הגדול 'בית זילכה'. וכך כותב רבי שלמה חוצין: "ויגדל כבוד הבית האחרון... ואליה ינהרו יום יום מערי פרס ומדי ומערי כורדסתאן וערבסתאן ללמוד תורה, וכעת נמצא בתוכו עשרה ישיבות של תלמידי חכמים שלומדים גפ"ת בתמידות מן הבוקר עד הערב... ועל כולם עומד ומשקה ממימי תורתו ה"ה מרנא ורבנא הנז'... וכללא נקיט בידך, שכל מי אשר בשם חכם יכונה בעיר הזאת

* מעובד עפ"י: תולדות רבינו שבספר זבחי צדק (בהוצאת מכון אהבת שלום) מאת ר' יעקב זמיר, הסכמות והקדמות לזבחי צדק.

הוא שאב מימי תורתו ממעיין מרנא הנז'...". בהתקרב ימי החגים היה רבינו עורך מגבית בין נדיבי העם, ומעניק ללומדי בית המדרש מלגה מיוחדת מלבד המשכורת הקבועה. מתוך תלמידיו הרבים נציין את המפורסמים שבהם: ראש לכל הוא תלמידו המובהק גאון עוזנו רבינו יוסף חיים, רבי אליהו מני רבה של חברון, החכם באשי רבי ששון ב"ר משה הלוי, רבי אלישע דנגור (נעל שו"ת גדולת אלישע), החכם באשי רבי אברהם משה הלל, בנו 'הרב החריף חסיד ועניו' רבי צלאח סומך, רבי משה חיים שמש, רבי יצחק אברהם מג'לד (מח"ס אקיס את יצחק), רבי ניסים עיני (מגדולי המקובלים נשיצת צית אל), ועוד רבים עד אין מספר.

קיים רבינו בהידור רב את אזהרת אנשי כנסת הגדולה לחכמי ישראל (אבות א, א) "הווי מתונין בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה". 'הווי מתונין בדין' שבכל דין שהיה בא לידו היה נושא ונותן רבות עם תלמידיו, והיה טורח מאוד עד שהוציאו לאורה, וכמו שכותבים תלמידיו בהקדמתם לזבחי צדק. ומיראת ה' שעל פניו היה יגע למצות ההלכה עד תומה וכמ"ש באחת מתשובותיו: "אמנם מיראי הוראה אנחנו ואנן בעינן היתר ברור לסמוך עליו". 'והעמידו תלמידים הרבה' כפי שנזכר לעיל. 'ועשו סייג לתורה' שתיקן תקנות רבות לביצור גבולות הדת וכמ"ש תלמידו רבי עזרא דנגור: "והעמיד הדת על תילו ותיקן תקנות פה עירנו... גם תיקן כמה עגונות והתירם מכבלי העיגון, וגם בענייני השחיטה ובדיקת הריאה תיקן וחידש כמה עניינים לרוח העת והזמן...". ועונה גדולה מכולם. כמו שמעיד עליו בחייו רבי שלמה חוצין: "ואם באתי להגיד מקצת שבחו תקצר היריעה מהכיל, ועוד לא לרצון יהיו לפניו כי הוא עניו מאוד ואינו חפץ להתפרסם שמו בערים". וכן ניווכח משפלותו בעיני עצמו ממ"ש בראש אחת מתשובותיו (משנת מרמ"ג ז): "תחילת דבר יש לי להתווכח עמו שכתב עלי מופלא שבסנהדרין וכו', ועוד הפריז על המדה בזה, שאני לא מופלא ולא רבי ולא רב, אלא אדם פשוט, יושב ולומד בבית המדרש, ומה אני ומה חיי". כשהחל תלמידו הגרי"ח לדרוש בקביעות בבית הכנסת הגדול היה רבינו מקדים לבוא, ובעת שהיה נכנס הגרי"ח היה רבינו קם מלא קומתו, וכל הקהל היו נבהלים לראות כי רבו קם מפניו. ועוד יתרה מזאת, היה שולח להגרי"ח את חידושי שכתוב לו עליהם את הערותיו (כמ"ש זאת הגרי"ח נש"ת רצ פעלים ח"ב, יו"ד סי' ז).

וזאת תורת זבח השלמים

חיבורו הנודע הוא הספר **זבחי צדק** ג"ח, והוא כולל כל פרטי ההלכות ומנהגי בגדאד על ש"ע יו"ד, ונלווה אליו שו"ת בדיני עגונות. בספר זה יגע רבינו וקיבץ מעשרות רבות של ספרים את כל הדינים והמנהגים, וכן את התקנות שתיקן הוא, ובפרט נתן אל לבו לחקור ולדרוש אחר מנהגי בגדאד, ולחקוק אותם עלי ספר למען יעמדו לדורות, כך שספר זה משמש מקור מוסמך למנהגי בגדאד בדינים אלו. פעמים רבות הסתייע רבינו במסורת שבפי שוחטי העיר, אשר היו ברובם ת"ח מופלגים ומהם גם מגדולי תלמידיו. לא לחינם זכה שנתקבל הספר לאבן יסוד בענייני שחיטה וטריפות, הואיל ומתוך החיבור ניכר גודל יגיעתו של רבינו שמחל על כבודו וזקנותו, לתור בבתי המטבחים, לבדוק סכיני השחיטה, לפשפש באברי הבהמה, לחקור צורת האברים וליטול עדות מפי ראשי הבודקים. בשנת תשמ"א יצא לאור לראשונה שו"ת **זבחי צדק החדשות**, והם תשובות בד"ח הש"ע, ששלח רבינו לשאלותיו של בן אחותו הגביר רבי יחזקאל יהושע גבאי שהתגורר בבומבי, אשר ביקש ממנו לחוות דעתו בספיקות שנתעוררו לו בעיר מגוריו. כן חיבר את הספרים **חזון למועד** - על חכמת העיבור, עם ליקוטים מכת"י נדירים שהיו ברשותו על סדרי העיבור והתקופות. **קיבוץ חכמים** - על הגדה של פסח. חיבורים נוספים חיבר רבינו ולא נודע מה עלה בגורלם, והם שני כרכים המכילים מאות שאלות ותשובות, שיטה על מסכת ביצה בשם **עץ השדה** וחידושים על התלמוד. וכבר נודע מ"ש הגרי"ח שרבינו היה גלגול אחז מלך יהודה שסגר בתי מדרשות, ורבינו תיקן זאת כשפתח בתי מדרש לרבים, וכשם שגרר חזקיהו המלך את אחז אביו כך גם הוציאו את רבינו מקברו לאחר פטירתו, כפי המעשה המפורסם אודות הנס שנעשה שלשה חודשים אחר קבורתו ואכ"מ. (ע' נארוך נמצא לזנחי דק).

הדרכה בכתיבה | פרק מג

סימן רבא

הרב עובדיה הן

מח"ס "הכתב והמכתב"

אשדוד

הכתיבה במשנתו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (ט)*

הרחבת מעגל הכותבים

במבט לאחור, ניתן לומר בצורה הברורה ביותר כי לולא מרן זצוק"ל, ענף הכתיבה התורנית בכלל וההלכתית בפרט, לא היה נמצא בתנופה כפי שהוא כיום. גם מבחינת הרחבת מעגל מחברי הספרים, שבעקבות חזונו של מרן פתח את שעריו גם למחברים צעירים וגם לתלמידי חכמים מן השורה, וגם מבחינת הכנסת תחום ההלכה לנושאים עליהם מתחברים ספרים.

רק לפני כמה עשורים, אלו שחיברו ספרים, היו בדרך כלל רבנים יחידי סגולה מפורסמים שכבר שערות שיבה נזרקו בזקנם. במקומות מסוימים, היו מביטים בזלזול בתלמיד חכם מן המניין שהיה מחבר ספר, ובפרט ספר הלכתי. הדבר נראה היה בעיניהם כיוהרא וכרמות-רוח, כאילו המחבר מנסה לעשות לו שם כאחד הגדולים אשר בארץ.

בצעירותו חש רבנו היטב על בשרו אוירה זו, כפי שכבר סופר במסגרת זו. ומן הסתם היה זה אחד המניעים מתוכם פעל כל חייו לשנות תפיסה זו.

עשות ספרים לא טוב?

נראה כי הסיבה שבעבר תחום חיבור הספרים היה שייך רק ליחידים אשר הי קורא, נעוצה בכך שבזמנו חיבור הספרים נתפס כדבר שנעשה רק לתועלת לאחרים, וממילא כיון שספר של תלמיד חכם רגיל אין ממנו כל כך תועלת לציבור, נראה הדבר כמיותר וכיומרני.

בא מרן ומתוך ראייה רחבה כוללת ועמוקה, שינה את התפיסה, ועודד כל תלמיד חכם לחבר ספרים. הוא בודאי לקח בחשבון את ההשלכות השליליות שיכולות להיווצר מכך, כמו גאווה או מעויות בפסיקה וכדומה, אך סבר שהרווח רבה על ההפסד, וחיבור ספרים תועלתני קודם כל למחבר עצמו, לעצם הלימוד ושקידת התורה שלו ולמחויבות לפסיקת הלכה.

בנוסף, טען מרן כי גם אם לא הכל ראויים לחבר ספרים, מכל מקום המציאות מוכיחה כי מי שאינו מתנסה בכתיבה בצעירותו, יקשה עליו לכתוב כאשר יהיה גדול, ורבים יהיו צריכים לכתביו. עוד היה אומר שהיו גדולי עולם, שבחייהם רעש העולם מגדולתם, אך מאחר שלא הורגלו בכתיבה מקטנותם, ולא נמצא מי שיכתוב בשמם, לא התפרסם לדורות שמם, ותמות חכמה עמם. ועל זה אומרים בשמים (צנא צמלא י' ע"צ) 'אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו', היה לו לומר ותלמודו בפיו, מה זה 'בידו'? – מסביר מהרש"א שהכוונה לכל הספרים שהוא כותב בידו. "זה ספר תולדות אדם" (צלאשית ה, א) – אדם שכותב ספר, זה התולדות שלו, 'תולדותיהם של צדיקים תורה ומצוות ומעשים טובים' (צלאשית ו, ט). אם הוא לא כותב, ישבח שמו.

* פרקים מתוך הספר "החזון והמהפכה" על מרן זצוק"ל, שעתיד לראות אור בקרוב בעז"ה. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' הרב רוזובסקי 14/13 אשדוד.

מה בין מרן לגרייזש אלישיב

את החילוק בין הגישה הישנה לזו שמרן חידש, ניתן למצוא בעובדה הבאה: (ספורטמה גם צ"מל המאיר" ממנו משע"ד, סימן קפח אות ו', ועיין לעיל במדור "יחדות" מכתב ט'. המערכת). פעם ביקש מרן מהרה"ג ר' בן ציון הכהן קוק שליט"א להשפיע על אחד ממכדיו (סל מרן) לכתוב ספרים, אמר לו הרב קוק "הנכד לומד טוב, האם צריך שיכתוב ספר דוקא". והוסיף לספר לו כי פעם נתלווה לגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל לתפלת שחרית. בית הכנסת היה ריק, ועל הסטנדר של הרב מונח היה ספר חדש. כשניגש הגרייזש לישב במקומו, הבחין בספר החדש, ובירר מי שם אותו. אמר לו הרב קוק "מן הסתם אברך צעיר שהוציא עתה לאור חיבור חדש, הניח הספר כדי שכבודו יעיין בו כמסת הפנאי". הדבר לא כל כך מצא חן בעיני הגרייזש, וגברה תמיהתו על כך שכל אברך כותב ומוציא ספרים לאורה. "זה לא טוב?...". תמה הרב קוק. "זה נורא ואיום!" השיב הרב אלישיב "במקום ללמוד - מחברים ספרים".

מרן הקשיב למעשה אך רוח אחרת היתה עמו, והוא נענה ואמר "אף על פי כן ואף על פי כן, שימשיכו ויכתבו ספרים, ועל ידי זה יגדלו ויהיו תלמידי חכמים!".

ושוב, אין ביניהם מחלוקת עקרונית. הגרייזש אלישיב סבור היה שתחילה ראוי לכל אחד לשקוד על תלמודו עשרות שנים, ללמוד בעיון נמרץ כל חלקי התורה בשקידה ויראת שמים, ורק אחר כך אם ראוי הוא וראויים דבריו, יעלה אותם על משבח הדפוס. אולם מרן צפה למרחוק שכתובת החיבורים לשם הוצאתם לאור מהווה מנוף אדיר לשקידת התורה.

שינוי נוסף שחולל מרן בעולם הספר התורני, נוגע כאמור בנושאי כתיבת הספרים. בעבר הספרים התמקדו בעיקר בחידושים על התורה והש"ס, ופחות עסקו בהלכה, ובזכותו התרבו ספרי הלכה בנושאים מגוונים.

חזון נפרד

את פרי דחיפתו של מרן ועידודו, ניתן לראות בכך שבעשרות השנים האחרונות, צצו ופרחו אלפי ספרי הלכה של תלמידי חכמים צעירים שלא היו מפורסמים, והספר הוא שפרסמם. כאשר חלקם ספרים שהפתיעו לטובה גם את הרבנים הוותיקים. כמו לדוגמא שו"ת "תפלה למשה" להגר"מ לוי זצ"ל שחיברו בשנות העשרים לחייו, ורבנים ישישים חשבו שמדובר במחבר זקן ושבע ימים. אין ספק כי לולי עודד מרן לחבר ספרי הלכה בגיל כזה, ספק אם היינו זוכים לספרים בהירים אלו.

את תוצאות המהפכה שחולל מרן בשדה הספר ההלכתי, ניתן לראות לפי סטטיסטיקה שנעשתה בשנים האחרונות. לפי התוצאות, בכל יום יוצאים שמונה ספרים תורניים, שנים עוסקים במקרא, שנים באגדה, וארבעה בהלכה, כאשר רוב מחברי ספרי ההלכה הם רבנים מעדות הספרדים שמן הסתם הושפעו ממרן.

מחברים רבים מעידים כי את העידוד לכתיבת חיבוריהם קבלו ממרן. כך למשל, הראשון לציון הגאון רבי אליהו בקשי דורון שליט"א כותב בהקדמתו לספרו שו"ת "בנין אבי": "רק בזכות עידודו ומרצו של רבנו, ניגשתי למאלכת הקודש של כתיבת תשובותי בהלכה".

עם פטירתו של מרן, מורשתו בתחום כתיבת חידושי תורה, רק הולכת ופורחת עוד ועוד. מפעלים לעידוד הכתיבה קמים לזכרו, קבצי זכרון של תשובות בהלכה, מתפרסמים מעת לעת, ומלאה הארץ דעה את ה'.

בשורה לעולם התורה הופיעו ויצאו לאור הספרים הנפלאים:

שו"ת "בנין אבי" - חלק שיישי

תשובות ומחקרים בד' חלקי הש"ע ממרן הראש"ל הגר"א בקשי דורון שליט"א

קובץ "בנין אבי" - שבת. (לקט תשובות ושיעורים מתורת מורינו שליט"א ומחור"ר הכולל להוראה)

לרגל ההוצאה ניתן להשיג את כל הסט במחיר מיוחד || הכמות מוגבלת וכל הקודם זוכה!

את הספרים ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות. ובטל': 02-5815711 • (הפצה ראשית)

סוף דבר

ג' ליון זה, חותם לנו למעשה את שנת ה"ג להופעתו של ירחוננו בס"ד. בן י"ג למצות. ולכן נבקש לבוא בדברים קצרים, להודות על העבר ולבקש על העתיד.

ב"ה יכולים אנו לומר, כי זוכים אנו לראות שהירחון ממלא את מטרתו וייעודו, ועומד במשימה אליה הוא חתר ביום הקמתו - להרבות כתיבת חידו"ת כהלכה. מידי חודש זוכים אנו להגיש גליון מפואר מלא ו"גדוש" (מרמי משמע) בחידו"ת ותשובות בהלכה, ולהפרות ולהרבות את לימוד התורה בעיון ובעמל.

מאד נרצה להמשיך לעמוד במשימה, ולשמש במה לכתיבת ופרסום חידו"ת, ונבקש על העתיד שכה יתן ה' וכה יוסיף, להגדיל תורה ולהאדירה, למען שמו באהבה. וזו ההזדמנות להזכיר, הגליון הוא שלכם הקוראים והלומדים שליט"א, וכל הערה או הארה "בכתב" (!) מתקבלת על ידינו בשמחה ובמאור פנים (גם אם לא ממיד מלא הזמן להשיג ולהגיב לכל מכתב). נשמח תמיד לרעיונות ולעצות לייעול ושיפור, למען הלומדים ולכבוד התורה.

עם פרום שנת ה-י"ד החזקה, אנו נאלצים להעלות את דמי המנוי החודשיים של מקבלי הגליון בדואר ל-70 ש"ח בלבד לשנה. (דמי המנוי שעמדו עד כה על 50 ש"ח, אינם מכסים אפילו את עלות המשלוח בדואר, וצולאי שלא את עלות הפקט והדפסת הגליונות).

כאן המקום להודות למורנו ראש המוסדות הגאון הרב רפאל כהן שליט"א, ולאשר על ידו המנכ"ל המסור הרב מיכאל עייאש שליט"א, וכן למשפחת וזאן מצרפת, אשר לולא תמיכתם ועידודם, לא היה הירחון רואה אור.

□□□

ובסיום, כאן המקום להודות על התגובות הרבות והחמות שנתקבלו במערכת על הגליון הקודם של חודש אב (גליון 151 - רצני תימן מספידים את מרן). ולשאלת רבים נציין, שמקור הרעיון להוציא לאור קובץ "הספדים" לקראת ט' באב, לא שלנו הוא, אלא נהגנו כן ע"פ מרן רבינו הגדול זיע"א עצמו, שלספרו "חזון עובדיה" הלכות ארבע תעניות, צירף קונטרס הספדים שנשא על גדולי ישראל, ובהקדמתו כתב בזה"ל: הוספתי בסוף הספר חלק מן ההספדים שאמרתי בשעתם על מאורי ישראל. והנה דברי ההספד והשבחים על מעשה הצדיקים מעוררים לתשובה, ולהעיר און שומעי ההספד, לתת ליבם ללמוד ממעשיהם ואורחות חייהם של גדולי ישראל, צדיקי וחסידי הדור. ועוד שע"י ההספד מתעוררים רחמים רבים בשמים על כל הדור. וכן להראות חיבתו של הצדיק אלינו. ע"ש עוד. נוע"י ב"פלא יועץ" (ערך נער), משכ"ב שאפילו על צדיקים שמתו בשנים קדמוניות צריך להצטער. ובעומדנו לקראת סיום השנה על מרן זיע"א, חשוב לעורר ולהזכיר דברים אלו, לבל נתעצל בהספדו של צדיק.

וכפי שכבר הזכרנו, בעז"ה אנו חושבים להו"ל גליון מוגדל לקראת יום השנה של מרן זיע"א, (דוגמת קוצן "מגיד הרקיע" שהולחנו עם מלאת השלושים), ומכאן תצא הקריאה לכל מי שיש באמתחתו אוצרות ומאמרים, חדשים או חשובים ממרן זיע"א, וכן מאמרי מספד וזכרון לכבודו של רבינו, שישלחם אלינו (בהקדס!!), והמובחרים מביניהם, בעז"ה יתפרסמו בגליון המיוחד בל"נ.

הירחון יוצא לאור

בסיוע משפחת וזאן הי"ו מצרפת

לע"נ אביהם המנוח אוהב התורה ולומדיה רודף צדקה וחסד

מקיץ וזאן (המכונה כסאני) בר רחל ז"ל - נ"ע חי בתשרי

להצלחתם ולחיי אדם מזיאנה מב"ת, בני ביתם וכל המשפחה הי"ו

ולרפואת הילדה רבקה חיה וזאן בת אסנת חנה תח"י

אל נא רפא נא להם בתושחויי, אמן.

בשורה משמחת ללומדי התורה וההלכה

יצא לאור כרך נוסף של הספר

"תולדות אדם וחווה"

לרבנו ירוחם בר משולם זצ"ל

מגדולי הראשונים ומחברי ספרי ההלכה

כרך א'

הכולל בתוכו את חלקו הראשון של "חלק אדם"

מוגה על פי שלשת כתבי יד נדירים, בתוספת מראי מקומות הערות והארות, והכל באותיות מאירות עינים וברוב פאר והדר.

כרך זה התווסף לשלושת הכרכים שכבר יצאו לאור, אשר התקבלו באהבה ובחיבה בקרב ציבור לומדי התורה, והם:

כרך ג' - הכולל בתוכו את "חלק חווה"

כרכים ד' וה' - הכוללים בתוכם את "ספר מישורים"

כרך זה שיצא עתה לאור, כולל בתוכו מגוון רחב של נושאים, ואלו הם:

דין התינוק וכיצד מפרישין אותו מעבירה. הלכות מילה ופדיון הבן. הלכות כיבוד אב ואם. הלכות תלמוד תורה. הלכות כתיבת ספר תורה. הלכות קריאת התורה. הלכות ק"ש ותפילה. הלכות ברכת כהנים. הלכות בית הכנסת. הלכות יום טוב וחול המועד. הלכות פסח וספירת העומר. הלכות ראש השנה. הלכות יום הכפורים. הלכות סוכות. הלכות סוכה וארבעת המינים. הלכות חנוכה ופורים. הלכות ראש חודש. הלכות שבת, עירובין ותחומין.

ניתן להשיג את הספר בטלפון: 052-7659175

ובחנויות הספרים המובחרות